

| KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITIÆ HISTORIÆ
ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2022

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 11*, číslo | *Issue 2*, rok | *Year 2022*

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Časopis *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* je zaradený v databáze:

CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities) – 2020.

CEEOL (Central and Eastern European Online Library) – 2021.

Vedúci redaktor | *Editor-In-Chief*: prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD. – GTF, Prešovská univerzita v Prešove

Dr. Viliam Štefan DÓCI OP – Istituto storico domenicano Roma, Taliansko

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. PhDr. Jitka JONOVÁ, Th.D. – Univerzita Palackého v Olomouci, CM TF Olomouc, Česko

prof. ThDr. Viliam JUDÁK, PhD. – Univerzita Komenského v Bratislave, RKCMBF Bratislava

prof. Dr. István KÁFER, PhD. – Gál Ferenc Főiskola Szeged, Maďarsko

doc. Viktor KICHERA, PhD. – Uzhhorod National University, Faculty of History, Ukrajina

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – Segreteria di Stato, Città del Vaticano

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Radoslav LOJAN, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

prof. Dr hab. Józef MARECKI – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Poľsko

dr hab. Jarosław R. MARCZEWSKI – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., Lublin, Poľsko

Dr. habil. Béla PUKÁNSZKY, DSc. – Univerzity Eszterházy Károly, Eger, Maďarsko

prof. ThDr. Ján ŠAFIN, PhD. – Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, Th.D. – TF Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Česko

Jazykový redaktor:

– **slovenského textu** | *Slovak text Editor*: Mgr. Eva BODNÁROVÁ

– **anglického textu** | *English text Editor*: Frances KREMARIK

– **nemeckého textu** | *German text Editor*: Mgr. Marta RYNEŠOVÁ

Technický redaktor | *Technical editor*: Marián HUMENSKÝ

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Address of editorial publisher*:

© 2022 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok, web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of editorial office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk; email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572 (Print), **ISSN 2730-0153** (Online)

OBSAH | CONTENTS

ÚVOD EDITORIAL	5
ŠTÚDIE / STUDIES	
Kult obetí domnelých rituálnych vražd v Katolíckej cirkvi 12. – 18. storočí	8
<i>The cult of the victims of alleged ritual murders in the Catholic Church in the 12th – 18th centuries</i>	
Angelus Š. Kuruc	
Žigmund Stojka – košický farár a neskorší sedmohradský biskup	25
<i>Žigmund Stojka – parish priest of Košice and later bishop of Transylvania</i>	
Róbert Eliáš	
Biskupská služba Eduarda Nécseya počas pontifikátu pápeža Pia XII.	38
<i>Episcopal service of E. Nécsey during the pontificate of Pope Pius XII.</i>	
Viliam Judák	
Theology Serving Communist Ideology on the Example of the Literary Work of P. Josef Plojhar	66
<i>Theologie im Dienste der kommunistischen Ideologie am Beispiel des literarischen Werks von P. Josef Plojhar</i>	
Martin Weis	
Spolkové a sociálne aktivity dominikána Mikuláša Lexmanna	74
<i>Associational and social activities of Dominican Mikuláš Lexmann</i>	
Monika Tresová	
ČLÁNKY / ARTICLES	94
RECENZIE / REVIEWS	98
KRONIKA / CHRONICLE	102
RECENZENTI PRÍSPEVKOV REVIEWERS	109

ÚVOD | EDITORIAL

Vážení čitatelia!

Každodenný život si vyžaduje, aby sme riešili mnohé situácie a neraz si ani neuvedomujeme, že svojimi rozhodnutiami ovplyvňujeme svoje dejiny, ale neraz aj dejiny tých druhých. Svojou zodpovednosťou v myslení a konaní môžeme prispieť k tomu, aby budúcnosť mohla byť krajšia a lepšia. Svedčí o tom aj história, ktorá zaznamenala množstvo osobností ľudských dejín, ktoré nežili len samy pre seba, ale stali sa prínosom pre celé generácie. Aj toto nové číslo nášho časopisu chce ponúknuť niekoľko osobností a dejinných udalostí.

Redakcia časopisu NHE ponúka v tomto čísle päť štúdií. V poradí prvým príspevkom je štúdia od Angelusa Kuruca s názvom *Kult obetí domnehlých rituálnych vrážd v katolíckej cirkvi 12. – 18. storočia*. Autor sa v nej venuje problematike falošných obvinení Židov z vrážd kresťanských chlapcov s cieľom získať ich krv na vykonávanie náboženských rituálov. Tieto údajné obete boli uctievané ako kresťanskí mučeníci a stali sa predmetom miestneho kultu a úcty.

Ďalší príspevok ponúka Róbert Eliáš, ktorý sa venuje Žigmundovi Stojkovi, ktorý bol v rokoch 1729 – 1733 farárom v Košiciach a neskôr sa stal sedmohradským biskupom. Autor svoj výskum sústredil na obdobie, kedy Stojka pôsobil ako košický farár.

V poradí tretím príspevok s názvom *Biskupská služba Eduarda Nécseya počas ponifikátu pápeža Pia XII.* je od nitrianskeho biskupa Mons. prof. Viliama Judáka. Autor svoj výskum sústredil na dve veľké osobnosti 20. storočia: na pápeža Pia XII., ktorého pontifikát v rokoch 1939 – 1958 bol mimoriadne ťažký; a na biskupa Eduarda Nécseya, od roku 1948 apoštolského administrátora Nitrianskej diecézy. Pozorný čitateľ v tomto príspevku môže vidieť týchto cirkevných predstaviteľov ako horlivých v službe, v tichej obete, v úsilí o mier, o sociálne zabezpečenie a i ochranu prenasledovaných.

Štvrtý príspevok je od profesora Martina Weisa z Českých Budějovic, ktorý nám v nemeckom jazyku približuje smutne známu postavu katolíckeho kňaza, horlivého prísluhovača komunistického režimu a politika Jozefa Plojhara. Autor sa vo svojej práci sústredil predovšetkým na jeho literárnu tvorbu, ktorá je veľmi bohatá. Z nej poukázal najmä na jeho dielo: Dva roky s ľuďmi, a tiež aj na jeho prejavy a články z rokov 1948 – 1949.

Blok vedeckých štúdií uzatvára práca od Moniky Tresovej, ktorá ponúka čitateľom zaujímavú postavu dominikána P. Mikuláša Lexmana OP. Autorka dala dôraz na predstavenie tejto osobnosti, zvlášť na jeho spolkové a sociálne aktivity počas pôsobenia v Košiciach v rokoch 1924 – 1936 a opäť od roku 1944 do roku 1950.

V druhom bloku časopisu s názvom *Prameň* je čitateľom ponúknutý v latinskom jazyku text menovacieho dekrétu pre jágerského biskupa Čanadína za ostrihomského arcibiskupa z roku 1330. Prekladateľ Daniel Boleš pripravil prepis tejto listiny, jej preklad do slovenského jazyka a nechýba ani základný komentár k predmetnej listine.

V nasledujúcom bloku *Články* kurátorka Alena Piatrová chce predstaviť kalich z druhej polovice 19. storočia. Ide o dar pápeža sv. Pia X. pre Kostol sv. Alžbety Uhorskej v Bratislave v roku 1911.

V nasledujúcom bloku *Recenzie* čitateľ nájde recenziu od Cyrila Hišema na monografiu Stanislava Švedu s názvom *História farnosti a obce Spišský Štvrtok*. Autorovým cieľom bolo preskúmať náboženský, kultúrny, sociálny a hospodársky život v Spišskom Štvrtku.

Obsah časopisu uzatvára posledný blok *Kronika*. Už spomínaná kurátorka Alena Piatrová zo SNM – Historického múzea v Bratislave opisuje veľmi zaujímavú a významnú výstavu pripravenú na Bratislavskom hrade s názvom *Dary pápežov na Slovensko*, ktorá bola slávnostne otvorená 14. septembra 2022. Výstava je výsledkom dlhodobej spolupráce Slovenského národného múzea s Rímskokatolíckou cirkvou na Slovensku. Predstavuje dary pápežov, ktorí poctili Slovensko svojou osobnou prítomnosťou.

Obsah tohto čísla nás zavedie do minulosti. Máme tak príležitosť, aby sme sa prostredníctvom našich autorov dozvedeli niečo nové o niektorých osobnostiach a historických udalostiach.

Prajeme Vám príjemné a obohacujúce čítanie.

Redakcia časopisu

ŠTÚDIE / STUDIES

Kult obetí domnelých rituálních vražd v Katolickéj cirkvi 12. – 18. storočí

Angelus Š. Kuruc

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.2.8-24>

The cult of the victims of alleged ritual murders in the Catholic Church in the 12th – 18th centuries

Abstract: *From the 5th century, Jews were falsely accused of murdering Christian boys to use their blood in the performance of religious rituals. In some cases, the alleged victims of human sacrifice became venerated as Christian martyrs and became objects of local cults and veneration; although they were never canonized, they were confirmed by the cult devoted to them "ab immemorial" (the giving the assent to a formal beatification). The attitude of the Catholic Church towards these accusations and the cults venerating children supposedly killed by Jews has varied over time. The Papacy generally opposed them, although it had problems in enforcing its opposition. The official liturgical cult of them has now been abandoned in accordance with the post-conciliar provisions and the feasts were removed from the Roman Martyrology.*

Keywords: *the cult of the victims, the ritual murders, the alleged martyrs, the Catholic Church, Jews.*

V priebehu histórie boli Židia opakovane obviňovaní zo spáchania rituálnych vražd. Prebehlo aj množstvo procesov, v ktorých boli Židia obvinení zo zabíjania detí pre náboženské účely. Takéto prípady sa odohrali od prvého storočia nášho letopočtu až do modernej doby. Dnes si už veľmi neuvedomujeme skutočnosť, že od 12. storočia sa stávali prípady, že niektorým z týchto detí bol preukazovaný kult, pretože po Druhom vatikánskom koncile bol tento kult odstránený. V nasledujúcich riadkoch sa pokúsime nájsť na základe dostupných prameňov spoločné znaky procesov, ktoré viedli ku vzniku kultu, resp. k jeho oficiálnemu potvrdeniu cirkevnou autoritou.

Prvým známym prípadom obvinenia Židov zo spáchania rituálnych vražd bolo tvrdenie autora menom Demokritos, ktorý žil na prelome 5. a 4. storočia pred Kristom, ktorý tvrdil, že raz za sedem rokov obetovali cudzinca, ktorého chytili v Jeruzalemskom

chráme.¹ Po prvý raz sa krvná žaloba objavuje, iba v literárnej forme, v diele Flavius Iosephusa *Proti Apiónovi* (po roku 95 po Kr.).² Apion, grécko-egyptský autor, Demokritov príbeh trochu upravil – tvrdil, že Židia každoročne priniesli krvavú obeť: chytia Gréka, vedú do istého lesa, zabíjajú a obetujú pri svojich obvyklých obradoch, vezmú mu vnútornosti a prisahajú na túto grécku obeť, že navždy zostanú nepriateľmi Grékov.³ Takéto správy snáď viedli k útokom na stúpencov judaizmu v Alexandrii v roku 38 po Kr., čo malo za následok tisíce obetí.

V roku 415 po Kr. v Inmestare v Sýrii sa odohrala udalosť, ktorá mohla ovplyvniť následné sformovanie legendy o rituálnej vražde.⁴ Počas slávania sviatku Purím⁵ skupina opitých Židov pribila na kríž kresťanského chlapca, ktorého potom zabili (čím parodovali Kristovu smrť).⁶ Odvtedy sa medzi kresťanmi často tvrdilo, že Purím je protikresťanský sviatok, počas ktorého sa Židia vysmievajú krížu.⁷

Následné správy o rituálnych vraždách sa objavili v 12. storočí a rýchlo sa rozšírili po celej vtedajšej kresťanskej Európe. Vtedy sa verilo, že pre prívržencov judaizmu má krv kresťanských detí osobitný význam a vysokú hodnotu. Z tohto dôvodu sa nevysvetliteľné zmiznutia detí často vysvetľovali ako „rituálne vraždy spáchané Židmi“. Rôzne zdroje obsahujú záznamy o viac ako 150 obvineniach z rituálnej vraždy v kresťanskej Európe (nehovoriac o tisícok fám), ktoré vyústili do zatýkania a zabíjania Židov, väčšinou v stredoveku verejným lynčovaním alebo aj po súdnom procese.⁸

Najčastejšie sa rituálna vražda Židov popisovala takto: Diet'a, väčšinou chlapec, bolo unesené alebo niekedy aj kúpené od rodičov a umiestnené na skryté miesto (dom významného člena židovskej komunity, synagóga, pivnica a pod.), kde zostal až do svojej smrti. Prípravy na vraždu mali zahŕňať zvolávanie účastníkov rituálu z okolitých miest a prípravu nástrojov mučenia a zločinu. Potom sa podľa príbehu na mieste usmrtenia

¹ TRACHTENBERG, Joshua. *Diabel i Żydzi. Średniowieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm*. Gdynia: Uraeus, 1997, s. 113.

² THACKERAY, Henry St. John. *Josephus: the Main Manuscripts of the Minor Works: The Vita and the Contra Apion*. https://www.tertullian.org/rpearce/manuscripts/josephus_vita_apion.htm.

³ TRACHTENBERG, Joshua. *Diabel i Żydzi. Średniowieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm*, s. 114.

⁴ Bližšie STEBNICKA, Krystyna. The Incident at Inmestar: Jews and Christians at the Beginning of the Fifth Century. In *Scripta Judaica Cracoviensia*, 2014, roč. 12, s. 47 – 57. [online] Dostupné na internete: <<https://www.ejournals.eu/Scripta-Judaica-Cracoviensia/2014/Volume-12/art/3707/>>.

⁵ Purim je židovský sviatok a spomienka na víťazstvo Židov pod vedením Mordochaja a kráľovnej Ester nad antisemitom Hamanom, ktoré je opísané v biblickej knihe Ester. Slávi sa 14. dňa židovského mesiaca adar. Purim je najradostnejším dňom v roku a najbujarejším spomedzi židovských sviatkov. Sprevádzajú ho verejné recitácie knihy Ester, rozdávanie almužien a darčiekov, maškarády a konzumácia alkoholu.

⁶ „V krátkodobě nato byli Židé za zločin spáchaný na křesťanech potrestáni v místě zvaném Innestar ležícím mezi Chalkidou a Antiochií. Židé jako obvykle pořádali zábavu, přikteré se dopouštěli špatností. Velmi opilí začali při zábavě urážet nejen křesťany, ale i samotného Krista, a vysmívat se kříži i těm, kteří vkládají svou naději v Ukřižovaného. Dopustili se při tom i tohoto zločinu: Chytili křesťana Petra, přivázali ho na kříž a vyzdvihli ho. Nejprve mu posmívali, potom hanebným způsobem jej tak dlouho bili, až při mučení zemřel. Vznikla protomezi nimi a křesťany bitka. Byli o tom zpraveni imperátoři. Ti dopisem zaslaným úřadům té provincie naznačili, aby se postarali původce zločinu zatknout a náležitě potrestat. A tak Židé tam bydlící byli přísně potrestáni za zločin, kterého se dopustili v žertu.“ (kn. VII, kap. 16). – NOVÁK, Josef. *Socrates Scholasticus Církevní dějiny II*. Praha: Česká katolická charita, 1990. [online] Dostupné na internete: <https://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej2.htm#7-16>.

⁷ TRACHTENBERG, Joshua. *Diabel i Żydzi. Średniowieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm*, s. 114.

⁸ LAQUEUR, Walter. *The Changing Face of Antisemitism: From Ancient Times to the Present Day*. Oxford: University Press, 2006, s. 56.

(zvyčajne v noci v synagóge) zhromaždil dav Židov a odohral sa „proces“, v ktorom bolo obvinené unesené dieťa. Pred „tribunálom“ mal byť predvedený nahý a zviazaný. Nasledoval rozsudok smrti, po ktorom bolo dieťa údajne mučené. V príbehoch sa spomínalo mrzačenie (vrátane obriezky), bodanie ihlami, bitie, dusenie, bičovanie atď. Nakoniec mal byť polomŕtvy chlapec korunovaný trňovou korunou a pribitý na kríž. Židia potom údajne dvíhali kríž pri odbere krvi z tela dieťaťa, najmä z rúk, nôh a genitálií. Mal sa naliať do misiek a pohárov. Potom bol chlapec zavraždený prebodnutím jeho srdca kopijou, mečom alebo dýkou a jeho telo bolo sňaté z kríža (v niektorých príbehoch sa nad mŕtvolou vykonávali rituály čiernej mágie).

Podobnosť s utrpením Krista je tu zrejmá, otázkou je, či to možno spájať s incidentom v Inmestare, spomínaným Socratom Scholasticom, resp. či jeho spis bol natoľko známy, žeby sa táto udalosť použila ako interpretačný kľúč na vysvetlenie násilnej smrti detí.

Skoré legendy o rituálnej vražde iba opisujú mučenie a agóniu obete, čo naznačuje, že jediným účelom tejto udalosti bola smrť dieťaťa. Smrť Viliama z Norwichu (1144) pripisovaná Židom, ktorá je prvým známym prípadom obvinenia Židov z rituálnej vraždy o údajnom odbere chlapcovej krvi ešte nič nespomína.

Neskoršie príbehy zdôrazňujú motiváciu Židov v potrebe získať krv na svoje kultové, terapeutické alebo magické účely a od roku 1235 sa tento motív stáva hlavnou niťou, pre ktorú sa mali vykonávať rituálne vraždy. Obvinenia súvisiace s prípadom Šimona z Tridentu (1475), ktorý patrí medzi posledné, obsahujú podrobné opisy toho, ako bolo telo chlapca zavesené nad veľkou nádobou, aby sa zhromaždila všetka krv dieťaťa.

Tento vývoj motivácie domnelých rituálnych vražd odráža hlbokú neznalosť reálií náboženského života Židov, ako ho zachytáva Biblia. Opisy údajného mučenia a vraždy, ktoré boli šírené, boli v príkrom rozpore s mnohými zásadami Tóry, ktorá zakazuje zabíjanie nevinných. Okrem toho kóšer pravidiel zakazujú používanie krvi (ľudskej aj zvieracej) ako potravy. Krv nemožno skonzumovať. Dôvodom je presvedčenie, že krv je nositeľkou života.⁹ Podľa knihy Levitikus mohla byť krv obetovaná iba na oltári jeruzalemského chrámu (ktorý už neexistoval v čase, keď boli Židia obviňovaní z rituálnych vražd kresťanských detí).¹⁰ Navyše, konzumácia ľudského mäsa je tiež nezlučiteľná s kóšer zásadami.¹¹

Kým obetovanie zvierat bolo bežnou praxou starovekého judaizmu, Tóra vykresľuje ľudskú obeť ako niečo, čo odlišuje pohanských Kanáncov od Židov. Hoci pohan

⁹ Všetko, čo sa hýbe a žije, nech je vám za pokrm, všetko vám dávam tak, ako zelené byliny. Iba mäso s dušou, ktorá je v krvi, nesmiete jesť. (Gen 9, 3 – 4)

Len sa chráň jesť krv, lebo krv je život, a preto nesmieš jesť život s mäsom, nesmieš ju jesť, vyleješ ju na zem ako vodu; (Dt 12, 23 – 24)

¹⁰ Preto som zakázal Izraelitom: Nik z vás nesmie jesť krv, ani cudzinec, ktorý sa u vás zdržuje, nesmie jesť krv! Ktokoľvek z Izraelitov a z cudzincov, ktorí sa u vás zdržujú, uloví zviera alebo vtáka, čo sa môže jesť, vypustí krv a prikryje ju zemou. (Lv 17, 12 – 13)

Každý, kto by jedol nejakú krv, bude vyhubený zo svojho národa." (Lv 7, 27)

¹¹ Kanibalizmus je znakom Božieho prekliatia, nie požehnania: A ak ma neposlúchnete ani potom a budete sa mi protivíť, tak sa budem v hroznom hneve protivíť aj ja vám a budem vás trestať sedemnásobne za vaše hriechy. Budete jesť mäso svojich synov a svojich dcér. (Lv 26, 27 – 29)

mohli takéto praktiky praktizovať, Židia nesmeli. Navyše, títo čelili prísnemu trestu, ak sa postavili proti tomuto zákazu preberania pohanských rituálnych praktík.¹²

Hoci mnohí pápeži priamo alebo nepriamo odsúdili obvinenia zo spáchania rituálnych vražd stúpenkami judaizmu, útoky na Židov boli často podporované a organizované zväčša nižším duchovenstvom. Inocent IV. v roku 1247 dvakrát varoval duchovenstvo, kniežatá, šľachtu a mešťanov pred obviňovaním Židov zo zabíjania detí a ich vyrušovania. V encyklike *Lacrymabilem Judaeorum Alemannie* napísal, že Židia sú falošne obviňovaní z mäsa zo srdca zabitého dieťaťa počas tohto Pesachu. Mylne sa tvrdí, že im to prikazuje ich zákon, aj keď je to jasne v rozpore so zákonom. V roku 1272 Gregor X. v dokumente *Constitutio pro Judeis* odmietol všetky obvinenia z rituálnych vražd proti Židom.¹³ Zakázal duchovným šíriť takéto príbehy a zdôraznil, že nepriatelia Židov ich obviňujú z tajných krádeží a zabíjania týchto detí a potom obetovania ich srdca a krvi... V roku 1422 protestoval Martin V. proti tvrdeniu, že Židia si do nekvaseného chleba pridávali ľudskú krv, ktorú medzi ľud šíрили kazatelia z rôznych reholí. Mikuláš V. vydal v roku 1447 bulu, v ktorej pokarhal duchovných, ktorí hlásali, že Židia potrebujú srdce a pečeň kresťana na slávenie niektorých sviatkov.¹⁴ V niektorých prípadoch bola obeť považovaná za mučeníka, okolo ktorého sa vytvoril náboženský kult. Niektoré z detí, ktoré mali Židia zabiť, boli dokonca beatifikované.

Nemecký cisár Fridrich II.¹⁵ sa dokonca obrátil na komisiu zloženú z prominentných Židov konvertovaných na kresťanstvo s otázkou, či prívrženci judaizmu potrebujú kresťanskú krv na Veľký piatok na rituálne účely. Odpovedali, že ani Starý zákon, ani Nový zákon nehovoria, aby Židia žízni po ľudskej krvi; naopak, v Biblii aj v Talmude je jasne uvedené, že sa nemajú poškvrniť krvou. Tí, ktorým je zakázané čo i len ochutnať zvieraciu krv, určite nemôžu žízniť po ľudskej krvi, pretože tá vec je desivá, pretože to príroda zakazuje, pretože putá ľudstva spájajú Židov aj s kresťanmi, a pretože by úmyselne neohrozili svoj život a majetok.¹⁶

Prvý známy prípad takejto obete, uctievanej ako svätec, je prípad Viliama z Norwichu. V roku 1144 boli Židia z Norwichu v Anglicku obvinení zo spáchania rituálnej vraždy krátko po tom, čo bolo nájdené telo chlapca Viliama s poraneniami nožom. Príbeh,

¹² Povedz Izraelitom: Každý, kto z Izraelitov a z cudzincov, čo sa zdržujú v Izraeli, dá Molochovi niektoré zo svojich detí, naskutku zomrie, ľud krajiny ho ukameňuje! A ja sám obrátim svoju tvár proti tomu človekovi a vyhubím ho z jeho ľudu, pretože dal Molochovi svoje dieťa, a tak poškvrnil moju svätýňu a zneuctil moje meno. A keby obyvatelia krajiny zavreli oči pred týmto človekom – keď dal svoje dieťa Molochovi – a nezabili by ho, tak ja sám obrátim svoju tvár proti tomu človekovi a proti jeho potomstvu a vyhubím z jeho ľudu jeho a všetkých, čo ho budú nasledovať, keď budú vzdávať poctu Molochovi. (Lv 20, 2 – 5).

¹³ GREGORY X. *Letter on Jews, (1271 – 1276)* – Against the Blood Libel. Internet Medieval Sourcebook – Fordham University Center for Medieval Studies. [online] Dostupné na internete: < <https://sourcebooks.fordham.edu/source/g10-jews.asp> >.

¹⁴ TRACHTENBERG, Joshua. *Diabel i Żydzi. Średniewieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm*. Gdynia: Uraeus, 1997, s. 120 – 123.

¹⁵ Fridrich II., zvaný Roger, (1194 – 1250) z rodu Hohenstaufovcov bol sicílsky kráľ od roku 1198, od roku 1212 nemecký kráľ a od roku 1220 cisár Svätej rímskej ríše. Roku 1212 vydal Zlatú bulu sicílsku, bol účastníkom šiestej križiackej výpravy (korunovaný za jeruzalemského kráľa). Od Al-Kamila získal v roku 1229 Jeruzalemské kráľovstvo, ktoré prenechal svojmu synovi, Konrádovi IV. Bol vysoko vzdelaný a ovládal niekoľko jazykov okrem nemčiny aj latinčinu, taliančinu, francúzštinu a gréčtinu.

¹⁶ TRACHTENBERG, Joshua. *Diabel i Żydzi. Średniewieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm*, s. 119.

ktorý napísal Tomáš z Monmouthu na príkaz biskupa z Norwichu Viliama de Turbeville, sa zmenil na miestny náboženský kult a samotné dieťa bolo vyhlásené za mučeníka.

Harold z Gloucesteru (zomrel v roku 1168) bol ďalší domnelý detský mučeník, o ktorom miestni benediktínski mníši nepravdivo tvrdili, že bol rituálne zavraždený Židmi.¹⁷ Haroldovo telo bolo zrejme nájdené plávajúce v rieke. Benediktínski mníši pristúpili k identifikácii znakov na tele, ktoré mali naznačovať, že dieťa bolo prinútené nosiť trňovú korunu a bolo vystavené nejakej forme ukrižovania: „Chlapca Harolda... ako sa hovorí, uniesli Židia tajne, podľa mnohých 21. februára a ukrývali ho až do 16. marca. Tú noc... sa stretli Židia z celého Anglicka... vystavili chlapca, ktorý im bol predstavený, hroznému mučeniu. Je pravda, že žiadny kresťan nebol prítomný, nevidel ani nepočul tento čin, ani sme nezistili, že by niekto zo Židov niečo odhalil... Bolo jasné, že z neho urobili slávneho Kristovho mučeníka.“¹⁸

Toto všetko boli črty spájané so smrťou Villiama z Norwichu na Veľkú noc roku 1144.¹⁹ Neexistujú žiadne dôkazy o tom, že by boli niekedy Židia z Gloucesteru zatknutí alebo obvinení zo zločinu, čo naznačuje, že tvrdenia začali len ako špekulácie po tom, čo sa našlo telo nezvestného miestneho dieťaťa. Kult Harolda bol síce krátko propagovaný v Gloucestri, ale čoskoro zanikol. Nikdy nebola oficiálne uznaný a zanikol dávno pred reformáciou.

Hoci príbeh o Haroldovi z Gloucesteru sa nikdy veľmi nerozšíril, pomerne skoro vyhasol a bol oveľa menej známy ako príbeh Viliama z Norwichu, je mimoriadne dôležitý, pretože sa ukazuje, že mytológia vytvorená okolo Viliamovej smrti mohla poslúžiť ako vzor na vysvetlenie neskorších úmrtí detí. Smrť Villiama z Norwichu a Harolda z Gloucesteru spája fakt neobjasnenej smrti dieťaťa – chlapca – ku ktorej došlo v blízkosti veľkonočných sviatkov, svojvoľne spojenej so Židmi.²⁰

Róbert z Bury bol anglický chlapec, zavraždený a nájdený v meste Bury St. Edmunds v Suffolku v roku 1181.²¹ Hoci bol napísaný hagiografický spis o Róbertovi (Jocelin de Brakelond, mních z Bury St. Edmunds napísal kroniku pokrývajúcu toto obdobie a spomína aj napísanie knihy o živote a zázrakoch, ktoré vykonal chlapec), nie je však známy žiadny zachovaný text spisu, takže príbeh jeho života je teraz neznámy (okrem niekoľkých fragmentárnych odkazov, ktoré sa o ňom zachovali).²² Jeho kult pokračoval až do anglickej reformácie. Nie je známe nič viac o údajných udalostiach okolo jeho smrti,

¹⁷ SKINNER, Patricia. *The Jews in Medieval Britain: Historical, Literary, and Archaeological Perspectives*. Rochester: Boydell and Brewer, 2003, s. 130.

¹⁸ TRACHTENBERG, Joshua. *Diabeľ i Żydzi. Średniowieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm*, s. 117.

¹⁹ STOW, Kenneth. *Jewish Dogs: An Image and Its Interpreters: Continuity in the Catholic-Jewish Encounter*. Stanford: Stanford University Press, 2006, s. 85. <https://doi.org/10.11126/stanford/9780804752817.001.0001>

HILLABY, Joe. Theritual-child-murder accusation: its dissemination and Harold of Gloucester. In *Jewish Historical Studies*, 1994 – 1996, roč. 34, s. 69 – 109. [online] Dostupné na internete: <<https://www.jstor.org/stable/29779954>>.

²⁰ HILLABY, Joe. Theritual-child-murder accusation: its dissemination and Harold of Gloucester. In *Jewish Historical Studies*, 1994 – 1996, roč. 34, s. 69 – 109. <https://www.jstor.org/stable/29779954>.

²¹ SKINNER, Patricia. *The Jews in Medieval Britain: Historical, Literary, and Archaeological Perspectives*. Rochester: Boydell and Brewer, 2003, s. 31, 130.

²² GRANSDEN, Antonia. *Historical Writing in England: 550 – 1307 and 1307 to the Early Sixteenth Century*. London: Routledge, 1996, s. 381.

ani o Róbertovej identite, živote či rodine. Tradícia hovorí, že Róbert bol unesený a potom zabitý na Veľký piatok 1181.

Je veľmi pravdepodobné, že kult Róberta vznikol kvôli vplyvu blízkeho kultu Viliama z Norwichu. Hoci v Bury St. Edmunds sa už nachádzala hrobka sv. Edmunda mučeníka, po ktorej je mesto pomenované, kult Viliama z Norwicha bol rivalom, takže aby si opátstvo udržalo svojich pútnikov, bol žiaduci miestny chlapec-mučeník.²³

Prípád Róberta z Bury St. Edmunds mohol slúžiť ako faktor, ktorý prispel k neskoršiemu násilnému útoku na Židov v Bury St. Edmunds na Kvetnú nedeľu 1190, pri ktorom bolo zabitých päťdesiat sedem ľudí. Celá preživšia židovská komunita bola okamžite z mesta na príkaz opáta Samsona vyhnaná.²⁴

Po rozšírení knihy *Život a zázraky svätého Viliama z Norwichu* od, už zmieneného, Thomasa z Monmouthu, a prípadoch Harolda z Gloucesteru (1168) a Roberta z Bury (1181) sa obvinenia z rituálnej vraždy detí stali čoraz bežnejšími. Tento jav vyvrcholil v súdnych procesoch a popravách spôsobených smrťou Huga z Lincolnu.

Hugo z Lincolnu (1246 – 27. augusta 1255) sa stal jedným z najznámejších „svätých detí“, ktorých smrť bola interpretovaná ako židovské rituálne obete. 9-ročný chlapec menom Hugo sa stratil 31. júla 1255. Jeho telo bolo objavené 29. augusta, pokryté nečistotami, v odpadovej jame patriacej židovskému mužovi menom Copin (alebo Koppin). Keď mu sudca Ján z Lexingtonu sľúbil, že jeho život bude ušetrený, keď sa prizná, Žid mal dosvedčiť, že chlapca ukrižovali jeho spoluveriaci, ktorí sa údajne zhromaždili v Lincolne práve za týmto účelom. Copin bol zabitý a 91 Židov z Lincolnu bolo zatknutých a privezených do Londýna, kde bolo 18 z nich popravených. Zvyšok bol omilostený vďaka príhovoru františkánov.²⁵

Po tom, čo sa rozšírili správy o jeho smrti, boli Hugovi pripísané zázraky; a stal sa jedným z najmladších kandidátov na svätorečenie, pričom 27. august bol neoficiálne vyhlásený za jeho sviatok. Jeho kult však nikdy nebol oficiálne schválený.

Hugova smrť je významná, pretože to bolo po prvýkrát, čo štát uznal obvinenia z rituálnych vražd detí prostredníctvom priameho zásahu kráľa Henricha III.²⁶ Výsledkom bolo to, že tento príbeh vstúpil do historických záznamov stredovekej literatúry a do balád (prípád Huga z Lincolnu spomenul, okrem iných, aj Geoffrey Chaucer, vďaka čomu je všeobecne známy), ktoré kolovali až do dvadsiateho storočia. Obvinenia z rituálnych vražd sa z Anglicka rozšírili do Francúzska (kde však nedošlo k tomu, aby nejakú obeť uctievali ako svätca), Španielska a nemeckých krajín.

²³ BALE, Anthony. *The Jew in the Medieval Book: English Antisemitisms 1350 – 1500*, Cambridge: University Press, 2006, s. 105 – 127.

²⁴ SKINNER, Patricia. *The Jews in Medieval Britain: Historical, Literary, and Archaeological Perspectives*. Rochester: Boydell and Brewer, 2003, s. 31, 130.

²⁵ JACOBS, Joseph. *Jewish Ideals and Other Essays*. Tampa: Adamant Media Corporation, 2005, s. 192 – 224.

²⁶ HUSCROFT, Richard. *Expulsion: England's Jewish solution*. Stroud: Tempus, 2006, s. 102.

Dominik (Dominguito) del Val (1243 – 1250) bol španielsky chlapec, ktorého smrť viedla k obvineniu Židov z rituálnej vraždy. Dominguito, sedemročný syn notára Sancha de Val a jeho manželky Isabel, spieval v zbere v katedrále La Seo v Zaragoze a údajne ho uniesol Žid Albayuceto, ktorý spolu s ďalšími Židmi chlapca ukrižoval a prebodol mu srdce. Potom chlapcovi odrezali hlavu a ruky a zohavené telo ukryli na brehu rieky Ebro. Miesto, kde bola mŕtvola ukrytá, však malo naznačovať zázračné svetlo. Mŕtvolu slávnostne preniesli do katedrály, kde si Dominguitove relikvie dodnes uctievať najmä chlapci z katedrálneho zboru. V roku 1671 bola v Zaragozskej katedrále postavená nová kaplnka zasvätená výlučne kultu kanonizovaného mučenika Dominguita, ktorému tradícia pripisuje mnohé zázraky.

Mateo Gonzales: Sv. Dominik de Val (1793)

Historický základ pre Dominguitov prípad je nejasný. Nenašli sa žiadne stredoveké odkazy na legendu; prvé texty, ktoré rozprávajú príbeh, pochádzajú z roku 1583.²⁷ Dominguito je stále uctievaný ako svätý a oslavovaný 31. augusta v diecéze Zaragoza.²⁸ Príbeh pripomína takzvané Sväté dieťa z La Guardie, príbeh ktorého je inšpirovaný skutočným inkvizičným procesom z roku 1491. Možno je to podobný vplyv ako medzi príbehom Viliama z Norwichu, Harolda z Gloucestru a Róberta z Bury.

Zázraky mali sprevádzať aj rituálnu vraždu Vernerera z Oberweselu v roku 1286. Telo 11-ročného Wernera údajne plávalo proti prúdu rieky Rýn a vydávalo nadprirodzenú žiaru. Aj mŕtvola mala vykazovať liečivé vlastnosti.²⁹ To malo za následok opakované útoky na Židov z Oberweselu a susedných miest v rokoch 1286 – 1289. Cisár Rudolf I. Habsburský,³⁰ ktorého Židia žiadali o ochranu, vydal listinu, v ktorej uviedol, že Židom bola spôsobená veľká škoda. Prikázal tiež spáliť Vernerovo telo a rozsypať jeho popol.³¹ Vernerov kult sa preto nemal možnosť rozvinúť. Inak to bolo s Rudolfom z Bernu a Šimonom z Tridentu.

²⁷ GIL MARTINEZ, Sergio. El martirio de santo Dominguito de Val. [online] Dostupné na internete: <<https://historiaragon.com/2017/08/31/el-martirio-de-santo-dominguito-de-val/>>.

²⁸ *Calendário litúrgico-pastoral 2016 – 2017*. Madrid: Conferencia episcopal española, 2016, s. 286.

²⁹ DUNDES, Alan. *The Blood Libel Legend: a casebook in anti-Semitic folklore*. Madison: University of Wisconsin Press, 1991, s. 308.

³⁰ Rudolf I, tiež známy ako Rudolf Habsburský (1218 – 1291) bol rímsko-nemecký kráľ v rokoch 1273 – 1291.

³¹ GOTTHEIL, Richard – STRACK, Hermann L. – JACOBS, Joseph. *Blood Accusation*. Jewish Encyclopedia. [online] Dostupné na internete: <<https://www.jewishencyclopedia.com/articles/3408-blood-accusation>>.

Bernská kronika nás informuje, že v roku 1294 spáchali v Berne hanebný zločin niektorí členovia židovskej komunity, ktorí vylákali kresťanského chlapca Rudolfa do kameňolomu a na parodovanie umučenia Krista ho ukrižovali tak, že ho nechali zomrieť na kríži. Aj keď ich autori tajili, zločin bol čoskoro odhalený (z kritického hľadiska treba poznamenať, že zodpovednosť Židov za smrť Rudolfa nie je dokázaná).

Mestská rada a miestne duchovenstvo považovali chlapca za mučeníka a s veľkou ct'ou ho pochovali vo farskom kostole v Berne pri oltári Sv. Kríža. Neskôr tento oltár ľudia nazvali oltárom Sv. Rudolfa. V roku 1485 kostol prestavali na väčší. Telo údajného mučeníka potom uložili do schránky a vystavili k úcte veriacich na oltár Sv. kríža. V roku 1528 kalvíni kostol vyplenili a zničili oltár; pozostatky Rudolfa boli vybraté zo schránky a boli pochované a nikdy sa nenašli.

Neznámy autor: Verner z Oberweselu (1711)

Kult Rudolfa z Bernu nebol nikdy oficiálne schválený a jeho meno sa nevyskytuje v Rímskom martyriológii. Existuje oficium na jeho počesť, kedysi zahrnuté do bazilejského *propria*, ale v roku 1908 bol odstránený.³²

Šimon (Simeon) z Tridentu (1472 – 1475) bol chlapec unesený a za neznámych okolností zavraždený. Zmizol pred Veľkou nocou v roku 1475. Na Veľkonočný pondelok 23. marca našli jeho telo s bodnými ranami v rieke neďaleko židovskej štvrte. Z jeho zmiznutia a smrti boli obvinení vodcovia mestskej židovskej komunity. Boli zatknutí a začal nie korektný proces, ktorý vyvolal záujem rímskej kúrie. Dňa 3. augusta 1475 pápež Sixtus IV. prikázal tridentskému biskupovi prerušiť súdne konanie až do príchodu pápežského zástupcu Battistudei Giudici, biskupa z Ventimiglie, ktorý by viedol spoločné vyšetrovanie s biskupom z Tridentu. Miestne úrady však pracovali proti jeho vyšetrovaniu, bránili mu navštevovať Židov vo väzení a bránili mu v prístupe k záznamom o súdnom konaní.³³

Kvôli pretrvávajúcemu nepriateľstvu sa presťahoval do Rovereta, ktoré bolo vtedy pod benátskou kontrolou a predvolal tridentského biskupa Hinderbacha a podestu,³⁴ aby sa zodpovedali za ich správanie. Prípád nakoniec riešili v Ríme, kde mal Hinderbach mocných priateľov, vrátane pápežského knihovníka Bartolomea Sacchiho, ktorý Giudiciho obvinil z toho, že je podplatený Židmi. Giudici napísal o tejto záležitosti dve pojednávania,

³² BIANCIOTTI, Rodolfo. *Beato Rodolfo di Berna Martire*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.santiebeati.it/dettaglio/90856>>.

³³ *Giudici, Battistadei*. *Dizionario Biografico degli Italiani* 56. [online] Dostupné na internete: <https://www.treccani.it/enciclopedia/battista-dei-giudici_%28Dizionario-Biografico%29/>

³⁴ V 12. – 16. storočí v Taliansku mestský správny a súdny úradník.

Apologia Iudaeorum na obranu Židov a Invectiva contra Platinam (namierené proti Sacchimu) na obranu samého seba.³⁵ Výbor kardinálov, ktorému predsedal Giovanni Francesco Pavini, bývalý profesor kánonického práva na univerzite v Padove a starý priateľ tridentského biskupa, oslobodil Hinderbacha a odsúdil Giudiciho. Pápežská bula bola vydaná 20. júna 1478, v ktorej sa uznáva, že vyšetrovanie v Tridente prebehlo zákonným spôsobom, ale vyhybalo sa zisteniu skutočnosti v súvislosti so Šimonovou smrťou, pričom sa tiež potvrdila pápežská ochrana pre Židov a nezákonnosť rituálnych vražedných procesov v súlade s dekrétom pápeža Inocenta IV. z roku 1243.³⁶

Biskup Hinderbach sa pokúsil o vyhlásenie Simona za svätého, preto inicioval vytvorenie veľkého množstva dokumentácie udalosti a jej následkov. Hlavným prispievateľom k šíreniu tejto správy bol Giovanni Mattia Tiberino, jeden z lekárov, ktorí skúmali Simonovo telo a spísali jeho správu o udalostiach.³⁷ Viac ako sto zázrakov bolo priamo pripísaných Šimonovi do jedného roka od jeho zmiznutia a jeho kult sa rozšíril po Taliansku, Rakúsku a Nemecko. Od začiatku však vládla aj skepsa, ako ukázalo Giudiciho vyšetrovanie. Maximilián I., budúci cisár Svätej ríše rímskej, bol silným zástancom Šimonovej úcty a dal postaviť dieťaťu strieborný pomník.³⁸ Keď ho v roku 1508 vymenovali za cisára, dal niesť v sprievode aj Šimonove relikvie.

Širší liturgický impulz dostala úcta v 16. storočí. Joannes Molanus zahrnul do svojho vydania Usuardovho martyrológie z roku 1568 poznámku pod čiarou o Šimonovi z Trentu, a táto bola potom začlenená do nového oficiálneho vydania Martyrologium Romanum v roku 1583,³⁹ pričom 24. marca mal ďalší text: Tridenti passio

Altobello Melone: Sv. Šimon z Trentu

³⁵ BIANCIOTTI, Rodolfo. Beato Rodolfo di Berna Martire. [online] Dostupné na internete: <<http://www.santiebeati.it/dettaglio/90856>>.

³⁶ PO-CHIA HSIA, Ronnie. *Trent 1475: Stories of a Ritual Murder Trial*. Yale: Yale University Press, University, 1992. s. 127

³⁷ KRISTELLER, Paul Oskar. The Alleged Ritual Murder of Simon of Trent (1475) and Its Literary Repercussions: A Bibliographical Study. In *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, 1993, roč. 59, s. 103 – 135. [online] Dostupné na internete: <<https://www.jstor.org/stable/3622714>>. <https://doi.org/10.2307/3622714>

³⁸ KOHL, Jeanette. *A Murder, a Mummy, and a Bust: The Newly Discovered Portrait of Simon of Trent*. In *Getty Research Journal*. 2018, č. 10, s. 37 – 60. [online] Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=dAldDwAAQBAJ&pg=PA83&dq=Getty+Reserch+Jounal+2018&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwjuiDdjbv7AhVkg_0HHSAECRkQ6AF6BAGBEAI#v=onepage&q=Getty%20Research%20Journal%202018&f=false>.

³⁹ BARONIUS, Caesar. *Martyrologium Romanum ad novam Kalendarii rationem et ecclesiasticae historiae veritatem restitutum, Gregorii XIII. Pont. Max., inssu editum; accesserunt notationes atque tractatio de martyrologio Romano*. Antwerpiae: Ex Officina Chrystophori Plantini, 1589), s. 139. [online] Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=lomkynn>.n14C&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.

sancti Simeonis pueri, judaeis saevissime trucidati, qui multis postea miraculis coruscavit.⁴⁰ V roku 1584 sa používanie tohto martyrológiu stalo povinným v rímskom obrade. Okrem toho v roku 1588 pápež Sixtus V. uznal miestnu úctu k Šimonovi ako zavedenú pobožnosť, funkčne ekvivalentnú dekrétu o blahorečení.⁴¹ V prepracovanom Rímskom martyrológiu (1965) už nie je zmienka o Šimonovi, napriek tomu si zachováva status ekvivalentného blahorečenia na základe kultu.⁴²

V roku 1758 pripravil kardinál Ganganelli (neskorší pápež Klement XIV., 1769 – 1774) právne memorandum, ktoré s vylúčením všetkých ostatných obvinení z rituálnych vražd detí, ktoré mu boli dôkladne sprístupnené, výslovne uznalo za preukázané iba dve: Šimona z Tridentu a Andreja Oxnera. Zároveň vyzdvihuje slávu a úspechy židovského národa v celej histórii a píše, že vražda Šimona z Tridentu nestačí na to, aby poškodila povest' celého židovského národa.⁴³ Tridentský biskup M. Gottardo 28. októbra 1965 oficiálne zrušil kult blahoslaveného Šimona z Tridentu s plným súhlasom Svätej stolice.⁴⁴

V rakúskom Rinne pri Innsbrucku mali v roku 1462 židovskí obchodníci kúpiť chlapca menom Alexander Oxner (známy aj ako Anderl von Rinn), a potom ho v lese za mestom brutálne zavraždiť.

Andrej (Andreas) Oxner sa narodil 16. novembra 1459 ako syn Márie a Šimona Oxnerovcov. Podľa tradície ho mali zavraždiť Židia 12. júla 1462 počas rituálnych obrádov. Vražda však zostala nepotrestaná a nedošlo ani k pokusu o trestné stíhanie, nie je ani stopy po súdnom vyšetrovaní. Až neskôr, za biskupa Juraja Golsera (biskupa z Brixenu

Pietro Stefanoni: Sv. Šimon z Tridentu (1607)

⁴⁰ Martyrologium Romanum (Venice, 1583), p. 50. On Google Books.

⁴¹ KOHL, Jeanette. *A Murder, a Mummy, and a Bust: The Newly Discovered Portrait of Simon of Trent*. In *Getty Research Journal*. 2018, č. 10, s. 37 – 60. [online] Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=dAldDwAAQBAJ&pg=PA83&dq=Getty+Research+Journal+2018&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwjui0Ddjv7AhVkg_0HHSACRkQ6AF6BAGBEAI#v=onepage&q=Getty%20Research%20Journal%202018&f=false>. <https://doi.org/10.1086/697383>

⁴² FROS, Henryk – SOWA, Franciszek. *Księga imion i świętych*. 5. Kraków: WAM, 2005, s. 390 – 391.

BOWD, Stephen. *Simon of Trent*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195399301/obo-9780195399301-0433.xml>>.

⁴³ LOEB, Isidore. Un Mémoire de Laurent Ganganelli sur la Calomnie du Meurtre Rituel. In *Revue des études juives*, 1889, roč. 18, s. 176 – 186. [online] Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=n8coAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=Revue+des+juives+1889&hl=sk&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Revue%20des%20%C3%A9tudes+juives%201889&f=false>.

⁴⁴ BORRELLI, Antonio. *Beato Simonino di Trento Fanciullo e martire* [online] Dostupné na internete: <<http://www.santiebeati.it/dettaglio/91019>>.

v rokoch 1471 – 1489), chcela arcivojvodkyňa Maria Kristína vyšetrovanie, ktoré sa uskutočnilo v Rinne a Ampasse. Nedospela však ku konkrétnemu výsledku ani nezostali po ňom výraznejšie písomné stopy.⁴⁵

V každom prípade, o mučeníctve sa hneď nehovorilo, ani sa neuvažovalo o tom, že by sa Andrej Oxner nejako uctieval. Snáď práve pri príležitosti podobného prípadu údajnej rituálnej vraždy Šimona z Tridentu, ku ktorému došlo v roku 1475, sa obyvatelia Rinnu rozhodli uctiť si mladú tirolskú obeť verejným kultom prenesením telesných pozostatkov dieťaťa z cintorína Ampass do kostola Sv. Ondreja v Rinne. V tom momente vznikol v spomínanom kostole epigraf v nemčine, ktorý po prvý raz naznačoval okolnosti Andrejovej smrti (dovtedy tradovaných len ústne). Nápis z roku 1575 hovorí, okrem iného, o zázrakoch, ktoré sa mali stať neskôr.⁴⁶ Sláva zázrakov, ktoré sa na hrobe udiali – v každom prípade im chýbali znaky autenticity – prilákala množstvo pútnikov, vrátane cisára Maximiliána Habsburského.

Na mieste činu (1620) bola neskôr postavená kaplnka – na žiadosť lekára z Hallu, istého Hypolita Guarinoniho, ktorý bol aj autorom knihy o Andrejovi. Neskôr biskup z Brixenu Mayr (1677 – 1685) telesné pozostatky dieťaťa preniesol do tejto novej budovy. Z historických prameňov je známe, že v roku 1722, v deň jeho sviatku, teda 12. júla, sa na počesť mučeníka slúžila votívna omša Svätých neviniatok. V roku 1750 (alebo podľa iných zdrojov v nasledujúcom roku) biskup z Brixenu a opäť premonštrátov z Wiltenu adresovali pápežovi Benediktovi XIV. prosbu o schválenie formulára omše a ofícia bl. Andreja pre duchovenstvo tirolskej diecézy.⁴⁷

Listom z 27. septembra 1751 pápež požiadal žiadateľov, aby uskutočnili riadny súdny proces „de martyrio, de miraculorum fame, deque cultu immemoriali“. Navrhovatelia však namietali, že ide o veľmi nákladný postup, ktorého náklady nie sú schopní znášať. Pápež sa preto vzdal svojej žiadosti a uspokojil sa s tým, čo publikovali bollandisti počas osemnásteho storočia a dielo, ktoré sa objavilo o niekoľko rokov skôr (1745), od istého Andrea Kemptera, *Acta pro veritate martyrii corporis et cultus publici B. Andreae Rinnensis*. Na základe týchto mimosúdnych dôkazov schválil pápež 25. decembra 1752 vlastnú omšu a ofícium pre brixenskú diecézu. Biskup požiadal pápeža, aby pristúpil k kanonizácii malého Ondreja. Ale pápež nepovažoval za vhodné vyhovieť tejto novej žiadosti. V rozsiahlej apoštolskej konštitúcii „*Beatus Andreas*“, adresovanej vtedajšiemu propagátorovi viery Benedettovi Veteranimu z 22. februára 1755, pri potvrdení kultu Andreja Oxnera vysvetlil dôvody, prečo takúto kanonizáciu treba považovať za morálne nemožnú.⁴⁸

⁴⁵ Andrew Of Rinn, Bl. In *New Catholic Encyclopedia 1*, Washington: Thomson/Gale, 2003, s. 406. [online] Dostupné na internete: <<https://cudvn.files.wordpress.com/2018/05/new-catholic-encyclopedia-vol-1.pdf>>.

⁴⁶ *A Blood Libel Cult: Anderl von Rinn, d. 1462*. Medieval Sourcebook. [online] Dostupné na internete: <<https://sourcebooks.fordham.edu/source/rinn.asp>>.

⁴⁷ FRESACHER, Bernhard. *Anderl von Rinn. Ritual mordkult und Neuorientierung in Judenstein 1945 – 1995*. Innsbruck und Wien: Tyrolia-Verlag, 1998, s. 9 – 17. [online] Dostupné na internete: <<https://docplayer.org/69921703-Bernhard-fresacher-anderl-von-rinn.html>>.

⁴⁸ BLUMENKRANZ, Bernhard – PYCKA, Marcus. *Andrew of Rinn*. In *Encyclopaedia Judaica*. 2. Washington: Thomson/Gale, 2007, s. 144. [online] Dostupné na internete: <[http://www.jevzajcg.me/enciklopedia/-Encyclopaedia%20Judaica,%20v.%2002%20\(Alr-Az\).pdf](http://www.jevzajcg.me/enciklopedia/-Encyclopaedia%20Judaica,%20v.%2002%20(Alr-Az).pdf)>.

Aby sa predišlo pretrvávaniu historicky nepreukázateľného obvinenia, v roku 1985 innsbrucký biskup Reinhold Stecher nariadil prenesenie tela z kaplnky, kde bolo od 17. storočia a jeho pochovanie na cintoríne. Okrem toho v roku 1994 ten istý biskup oficiálne zrušil kult blahoslaveného Andreja,⁴⁹ čo (pravdepodobne ako v prípade Šimona z Tridentu so súhlasom Sv. Stolicy). Napriek tomu jeho hrob je naďalej pútnickým miestom.

V apríli 1485 bolo na poliach medzi Bassanom a Marosticou nájdené telo päťročného chlapca, ktorý zomrel za záhadných okolností, jeho smrť bola pripísaná Židom z Bassana. Neexistujú žiadne isté správy o súdnom procese, avšak obvinenie viedlo k vyhodeniu Židov z celej oblasti Vicenzy, ktoré nariadil dóža Marco Barbarigio 21. apríla 1486. Neznáme dieťa, ktoré veľmi neskôršie zdroje nazvali Lorenzino Sossio, bolo okamžite uctievané ako mučeník a jeho telo bolo prevezené v Marostici. V zápisnici z pastoračnej návštevy, ktorú tam vykonal padovský biskup Pietro Barozzi 14. októbra 1488, sa uvádza, že v kostole Sv. Šebastiána sa nachádza telo anonymného dieťaťa, považovaného obyvateľmi za obeť Židov, ktorého mali vo veľkej úcte. Biskup po prehliadke tela nesúhlasil s jeho kultom a vyhlásil, že nejde o žiadny zázrak.⁵⁰

Kult však pokračoval aj napriek zákazu s následným tichým súhlasom biskupov z Padovy a neskôr z Vicenzy, keď Marostica prešiel do tejto diecézy a napokon so súhlasom Svätej stolicy. Už Benedikt XIV. v bule *Beatus Andreas* z 22. februára 1755 zameranej na potvrdenie kultu Andreja z Rinnu pripomenul, že bl. Lorenzino Sossio sa tešil dlhotrvajúcemu kultu. 31. augusta 1867 Kongregácia obradov pristúpila k potvrdeniu kultu, ktorý mu bol udelený „od nepamäti“, schválením vlastnej omše a oficiu pre diecézu Vicenza a Padova a stanovením liturgického sviatku na 15. apríl. V roku 1810, po zrušení kláštora a pripojeného kostola Sv. Šebastiána nariadeného napoleonskými zákonmi, bolo telo prevezené do kostola S. Maria Assunta, v Marostici, kde je dnes uložené v osobitnej kaplnke. Od oficiálneho liturgického kultu sa v súlade s pokoncilovými ustanoveniami upustilo, ale ľudový kult pretrváva.⁵¹

Krištof z Toleda, tiež známy ako Krištof z La Guardie alebo Sväté dieťa z La Guardie, bol 4-ročný kresťanský chlapec, ktorého mali v roku 1491 zabiť dvaja Židia a traja konvertiti na judaizmus.

16. novembra 1491 sa mimo Ávily konalo autodafé, ktoré skončilo verejnou popravou niekoľkých Židov a conversos. Podozriví sa pri mučení priznali k vražde dieťaťa. Medzi popravenými bol Benito García, hovorca, ktorý sa pôvodne priznal k vražde. Nikdy sa však nenašlo žiadne telo a neexistuje žiadny dôkaz, že by dieťa zmizlo alebo bolo zabité; kvôli protichodným priznaniam mal súd problém súvisle vykresliť, ako sa udalosti mohli odohrať. Sporná je aj samotná existencia dieťaťa.⁵²

Počas šestnásteho storočia vznikla legenda o smrti Svätého dieťaťa. V roku 1569 Sancho Busto de Villegas, člen Najvyššej rady inkvizície a neskôr biskup z Ávily, napísal

⁴⁹ PATRUNO, Francesco. *Beato Andrea Oxner da Rinn Martire*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.santiebeati.it/Detailed/91670.html>>.

⁵⁰ VOLLI, Gemma. Il beato Lorenzino da Marostica presunta vittima d'un omicidio rituale. In *La Rassegna Mensile di Israel*, 1968, roč. 34, č. 9, s. 513 – 526.

⁵¹ CIGNITTI, Benedetto. *Beato Lorenzino Sossio Martire*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.santiebeati.it/dettaglio/90682>>.

⁵² RESTON, James. *Dogs of God: Columbus, the Inquisition, and the defeat of the Moors*. New York. Knopf Doubleday Publishing Group, 2006, s. 205.

na základe súdnych dokumentov, ktoré boli uložené v súdnom archíve vo Valladolide spis Relación autorizada del martirio del Santo inocente, ktorý bol uložený v mestskom archíve radnice La Guardia. V roku 1583 fr. Rodrigo de Yepes publikoval La Historia de la muerte y glorioso martirio del santo inocente que llaman de Laguardia. V roku 1720 sa v Madride objavila ďalšia hagiografia, La Historia del Inocente Trinityel Santo Niño de la Guardia, dielo Diega Martinez de Abada, a v roku 1785 vidiecky kňaz La Guardia, Martín Martínez Moreno, vydal svoju Historia del martirio del Santo Niño de la Guardia

Legenda postavená na týchto prameňoch hovorí, že niektorí konvertiti po návšteve autodafé v Toledě plánovali pomstu inkvizítorom pomocou mágie. Pre rituál potrebovali konsekrovanú hostiu a srdce nevinného dieťaťa. Alonso Franco a Juan Franco uniesli chlapca z katedrály v Toledě a vzali ho do La Guardie. Na Veľký piatok tam mali predstieraný súdny proces. Chlapec, ktorého v legende niekedy volajú Ján a inokedy Krištof, je vraj synom Alonsa de Pasamonte a Juany la Gundera. Telo sa nikdy nenašlo. Predpokladalo sa, že chlapec bol zbičovaný, korunovaný trnami a ukrižovaný na simulovanom procese napodobňujúcim utrpenie Krista. Srdce, potrebné pre magický rituál, bolo z tela vytrhnuté. Po pochovaní tela vrahovia ukradli hostiu. Benito García sa vydal do Zamory, nesúc hostiu a srdce, ale bol zastavený v Ávile. Vďaka jeho priznaniu boli odhalení ďalší účastníci zločinu. Po smrti Svätého dieťaťa mu bolo pripísaných niekoľko zázračných uzdravení.⁵³ Predpokladá sa, že celá záležitosť bola vytvorená s cieľom uľahčiť vyhnanie Židov zo Španielska.⁵⁴ Krištof z Toleda bol kanonizovaný Píom VII. v roku 1805. Už nie je v kánone svätých, ale jeho kult sa stále praktizuje v La Guardia.

Posledný prípad kanonizácie dieťaťa – domnelej obete rituálnej vraždy v Európe, patrí do pravoslavia. 11. apríla 1690 sa chlapec Gabriel, ktorý zostal bez dozoru doma v Zwierki pri Zabłudówe (Podlasko), stratil. Po nejakom čase bolo jeho telo nájdené na neďalekých poliach. Vyšetrovanie a následne aj súdny proces skončili obvinením miestnych Židov z únosu chlapca. Mal to urobiť židovský zemepán obce Szutko, ktorý vraj chlapca previezol do Białystoku. Podľa obžaloby tam malo dieťa niekoľko dní mučiť a rituálne vraždiť. Zomrel 20. apríla (podľa dnešného kalendára 3. mája) na stratu krvi a jeho telo tajne ponechali na okraji lesa. Obvineniu podporil fakt, že k smrti dieťaťa došlo počas sviatku Pesach, keď podľa rozšíreného presvedčenia vtedajšieho kresťanského sveta Židia vykonávali rituálne vraždy.⁵⁵

Od chvíle, keď bol chlapec pochovaný na cintoríne v Zwierkách, kult dieťaťa rástol medzi pravoslávnu komunitou. Gabrielova legenda sa posilnila o 30 rokov neskôr, keď sa rozšírila správa, že pri jednom z pohrebov došlo k neúmyselnému poškodeniu jeho hrobu a zistilo sa, že jeho telo sa nerozložilo. Hneď potom začalo veľa ľudí tvrdiť, že sa

⁵³ LEA, Henry Charles. El Santo Niño de la Guardia. In *The English Historical Review*, 1889, roč. 4, č. 14, s. 229 – 250. [online] Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1093/ehr/IV.XIV.229>>.

⁵⁴ RESTON, James. *Dogs of God: Columbus, the Inquisition, and the defeat of the Moors*. New York. Knopf Doubleday Publishing Group, 2006, s. 207.

⁵⁵ SOSNA, Gregorz. *Święte miejsca i cudowne ikony. Prawosławne sanktuaria na Białostocczyźnie*. Białystok: Orthdruk, 2006, s. 141 – 143.

uzdravili. Podľa tradície prestala aj epidémia v oblasti. V roku 1903 bol Gabriel kanonizovaný ako mučeník. Odvtedy sa kult stal celoruským, bol určený deň chlapcovej liturgickej spomienky.⁵⁶

Kult týchto blahoslavených detí si v priebehu času zachoval svoju pôvodnú charakteristiku; zrodil sa tak spontánne, bez adekvátnej a bezpečnej písomnej dokumentácie historickej skutočnosti, riadneho kánonického procesu a mnohokrát s veľkým časovým odstupom.

Z uvedených faktov možno urobiť toto zhrnutie:

1. Išlo výlučne o prípady maloletých chlapcov, ku smrti ktorých došlo prevažne v období kresťanskej Veľkej noci.

2. Smrť detí nebola regulárne vyšetrená, alebo bolo priznanie urobené pod nátlakom, či po mučení.

3. Zvyčajne sa modus predpokladaný pri skoršom prípade prenášal na neskoršie a vznikol istý typologický popis udalosti.

4. Badateľ vývoj v chápaní motivácie domnelých vrahov od jednoduchého usmrtenia po akési zinscenovanie paródie umučenia Krista s cieľom získať krv dieťaťa na magické rituály.

5. Badateľ snahu získať v osobe dieťaťa miestneho svätca-mučeníka a ochrancu, občas aj so snahou o vznik pútnického miesta.

6. Vo väčšine prípadov sa deti stali predmetom len miestnych kultov a nebol nikdy oficiálne uznaný za blahoslavených či svätých. Len v niektorých prípadoch bol potvrdený pápežom, aj to len ekvivalentným spôsobom na základe dlhotrvajúcej úcty a ľudového kultu. V dôsledku toho Sv. Stolica Cirkvi sa nepovažovala za formálne viazanú kultom týchto blahoslavených a po roku 1965 boli bez formálneho zrušenia blahorečenia ich kult bol odstránený (s výnimkou Dominika de Val).

Dnešná rigorózná metodológia historického výskumu na druhej strane poukázala na to, že prípady tzv. rituálnych vražd detí Židmi boli iba legendami, bez akýchkoľvek historicky spoľahlivých dôkazov. Preto Cirkev mohla zmeniť svoj úsudok, berúc do úvahy výsledky týchto historických bádání a ustúpila od oficiálneho kultu týchto domnelých mučeníkov. Napriek tomu dodnes v niektorých prípadoch pretrváva ľudová úcta a v prípade Dominguita de Val aj oficiálny kult v zaragozskej arcidiecéze.

BIBLIOGRAFIA:

A Blood Libel Cult: Anderl von Rinn, d. 1462. Medieval Sourcebook. [online] Dostupné na internete:<<https://sourcebooks.fordham.edu/source/rinn.asp>>.

⁵⁶ *Верный месяцеслов всех русских святых, чтимых молебнами и торжественными литургиями общецерковно и местно, составленный поднесением Святейшему Синоду преосвященных всеярусских в 1901 – 1902 годах.* Москва: Синодальная типография, 1903, s. 21. *Верный месяцеслов всех русских святых, православных с 1070 по 1918 годы.* Москва: Синодальная типография, 2015, s. 17.

ПАОЗЕРСКИЙ, Михаил Федорович. *Русские святые пред судом истории.* Москв – Петроград: Гос. издво, 1923, s. 116 – 117.

- BALE, Anthony. *The Jew in the Medieval Book: English Antisemitisms 1350 – 1500*, Cambridge: University Press, 2006.
- BARONIUS, Caesar, *Martyrologium Romanum ad nouam Kalendarii rationem et ecclesiasticæ historiæ veritatem restitutum*, Gregorii XIII. Pont. Max., iussu editum; accesserunt notationes atque tractatio de martyrologio Romano. Antwerpiae: Ex Officina Chrystophori Plantini, 1589). [online] Dostupné na internete:<https://books.google.sk/books?id=lomkynn->.n14C&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=one-page&q&f=false>.
- BIANCIOTTI, Rodolfo. *Beato Rodolfo di Berna Martire*. [online] Dostupné na internete:<<http://www.santiebeati.it/dettaglio/90856>>.
- BLUMENKRANZ, Bernhard – PYCKA, Marcus. *Andrew of Rinn*. In *Encyclopaedia Judaica*. 2. Washington: Thopson/Gale, 2007. [online] Dostupné na internete:<[http://www.jevzajcg.me/enciklopedia/Encyclopaedia%20Judaica,%20v.%2002%20\(Alr-Az\).pdf](http://www.jevzajcg.me/enciklopedia/Encyclopaedia%20Judaica,%20v.%2002%20(Alr-Az).pdf)>.
- BORRELLI, Antonio. *Beato Simonino di Trento Fanciullo e martire* [online] Dostupné na internete:<<http://www.santiebeati.it/dettaglio/91019>>.
- BOWD, Stephen. *Simon of Trent*. [online] Dostupné na internete:<<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195399301/obo-9780195399301-0433.xml>>.
- Calendário litúrgico-pastoral 2016 – 2017*. Madrid: Conferencia episcopal española, 2016.
- CIGNITTI, Benedetto. *Beato Lorenzino Sossio Martire*. [online] Dostupné na internete:<<http://www.santiebeati.it/dettaglio/90682>>.
- DUNDES, Alan. *The Blood Libel Legend: a casebook in anti-Semitic folklore*. Madison: University of Wisconsin Press, 19.
- FRESACHER, Bernhard. *Anderl von Rinn. Ritual mordkult und Neuorientierung in Judenstein 1945 – 1995*. Innsbruck und Wien: Tyrolia-Verlag, 1998. [online] Dostupné na internete:<<https://docplayer.org/69921703-Bernhard-fresacher-anderl-von-rinn.html>>.
- FROS, Henryk – SOWA, Franciszek. *Księga imion i świętych*. 5. Kraków: WAM, 2005.
- GIL, MARTINEZ, Sergio. El martirio de santo Dominguito de Val. [online] Dostupné na internete:<<https://historiaragon.com/2017/08/31/el-martirio-de-santo-dominguito-de-val/>>.
- Giudici, Battistadei*. Dizionario Biografico degli Italiani 56. [online] Dostupné na internete:<https://www.treccani.it/enciclopedia/battista-dei-giudici_%28Dizionario-Biografico%29/>.
- GOTTHEIL, Richard – STRACK, Hermann L. – JACOBS, Joseph. *Blood Accusation*. Jewish Encyclopedia. [online] Dostupné na internete:<<https://www.jewishencyclopedia.com/articles/3408-blood-accusation>>.
- GRANSDEN, Antonia. *Historical Writing in England: 550 – 1307 and 1307 to the Early Sixteenth Century*. London: Routledge, 1996.
- GREGORY X: *Letter on Jews, (1271 – 1276) – Against the Blood Libel*. Internet Medieval Source book – Fordham University Center for Medieval Studies. [online] Dostupné na internete:<<https://sourcebooks.fordham.edu/source/g10-jews.asp>>.
- HILLABY, Joe. The ritual-child-murder accusation: its dissemination and Harold of Gloucester. In *Jewish Historical Studies*, 1994 – 1996, roč. 34. [online] Dostupné na internete:<<https://www.jstor.org/stable/29779954>>.
- HUSCROFT, Richard. *Expulsion: England's Jewish solution*. Stroud: Tempus, 2006.
- JACOBS, Joseph. *Jewish Ideals and Other Essays*. Tampa: Adamant Media Corporation, 2005.

- KOHL, Jeanette. *A Murder, a Mummy, and a Bust: The Newly Discovered Portrait of Simon of Trent*. In *Getty Research Journal*. 2018, č. 10, [online] Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=dAdDwAAQBAJ&pg=PA83&dq=Getty+Research+Journal+2018&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwjuiODdjv7AhVkg_0HHSA-ECRkQ6AF6BAGBEAI#v=onepage&q=Getty%20Research%20Journal%202018&f=false>. <https://doi.org/10.1086/697383>
- KRISTELLER, Paul Oskar. The Alleged Ritual Murder of Simon of Trent (1475) and Its Literary Repercussions: A Bibliographical Study. In *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, 1993, roč. 59. [online] Dostupné na internete: <<https://www.jstor.org/stable/3622714>>. <https://doi.org/10.2307/3622714>
- LAQUEUR, Walter. *The Changing Face of Antisemitism: From Ancient Times to the Present Day*. Oxford: University Press, 2006.
- LEA, Henry Charles. El Santo Niño de la Guardia. In *The English Historical Review*, 1889, roč. 4, č. 14. [online] Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1093/ehr/IV.XIV.229>
- LOEB, Isidore. Un Mémoire de Laurent Ganganellisur la Calomnie du Meurtre Rituel. In *Revue des études juives*, 1889, roč. 18. [online] Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=n8coAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=Revue+des+%C3%A9tudes+juives+1889&hl=sk&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Revue%20des%20%C3%A9tudes%20juives%201889&f=false>.
- Martyrologium Romanum* (Venice, 1583), On Google Books.
- NOVÁK, Josef. *Socrates Scholasticus Církevní dějiny II*. Praha: Česká katolická charita, 1990. [online] Dostupné na internete: <https://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej2.htm#7-16>.
- PATRUNO, Francesco. *Beato Andrea Oxner da Rinn Martire*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.santiebeati.it/Detailed/91670.html>>.
- PO-CHIA HSIA, Ronnie. *Trent 1475: Stories of a Ritual Murder Trial*. Yale: Yale University Press, University, 1992.
- RESTON, James. *Dogs of God: Columbus, the Inquisition, and the defeat of the Moors*. New York. Knopf Doubleday Publishing Group, 2006.
- SKINNER, Patricia. *The Jews in Medieval Britain: Historical, Literary, and Archaeological Perspectives*. Rochester : Boydell and Brewer, 2003.
- SOSNA Gregorz. *Święte miejsca i cudowne ikony. Prawosławne sanktuaria na Białostocczyźnie*. Białystok: Orthdruk, 2006.
- STEBNICKA, Krystyna. The Incident at Inmestar: Jews and Christians at the Beginning of the Fifth Century. In *Scripta Judaica Cracoviensia*, 2014, roč. 1. – 57. [online] Dostupné na internete: <<https://www.ejournals.eu/Scripta-Judaica-Cracoviensia/2014/Volume-12/art/3707/>>.
- STOW, Kenneth, *Jewish Dogs: An Image and Its Interpreters: Continuity in the Catholic-Jewish Encounter*. Stanford: Stanford University Press, 2006. <https://doi.org/10.11126/stanford/9780804752817.001.0001>
- THACKERAY, Henry St. John. *Josephus: the Main Manuscripts of the Minor Works: The Vita and the Contra Apion*. https://www.tertullian.org/rpearce/manuscripts/josephus_vita_apion.htm>.
- TRACHTENBERG, Joshua. *Diabeł i Żydzi. Średniowieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm*. Gdynia: Uraeus, 1997.

VOLLI, Gemma. Il beato Lorenzino da Marostica presunta vittima d'un omicidio rituale.

In *La Rassegna Mensile di Israel*, 1968, roč. 34, č. 9.

Верный месяцеслов всех русских святых, чтимых молебнами и торжественными литургиями общецерковно и местно, составленный поднесением Святейшему Синоду преосвященных всеяерархий в 1901 – 1902 годах. Москва: Синодальная типография, 1903, s. 21.

Верный месяцеслов всех русских святых, православных с 1070 по 1918 годы. Москва: Синодальная типография, 2015.

ПАОЗЕРСКИЙ, Михаил Федорович. *Русские святые пред судом истории.* Москв – Петроград: Гос. издво, 1923.

Adresa autora:

ThDr. Angelus Štefan Kuruc O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

Žigmund Stojka – košický farár a neskorší sedmohradský biskup

Róbert Eliáš

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.2.25-37>

Žigmund Stojka – parish priest of Košice and later bishop of Transylvania

Abstract: *Žigmund Stojka is among the important bishops of Hungary in the 18th century. The article deals with the period 1729 – 1733, when he was the parish priest of Košice. His work in Košice is marked by a dispute with the city municipality. In 1730, Stojka wrote a nine-point complaint to the municipality, in which he attacked the illegal situation that prevailed in the Košice parish. Under his predecessors, the city established the function of a church inspector, to whom it entrusted the management of the income and expenses of the parish church, which the parish priest, as the rector of the church, did not have the opportunity to examine. The city thereby excluded him from all management of the temporal affairs of the parish and left him only the service of masses and the administration of the sacraments, which was contrary to both canonical and secular law. The investigation of this complaint was entrusted to the Imperial-Royal Commission. We learn what conclusions were reached from a document from 1755, when the Košice parish priest at the time filed a similar complaint as Stojka at the time. He referred to the conclusions of the Imperial-Royal Commission, according to which the church treasury should have two locks, the key of one should be held by the inspector and the other by the parish priest. This complaint was upheld in full.*

Keywords: *parish priest, city, patronage law, Košice, bishop, Calvinists.*

Úvod

Žigmund Anton Stojka (Sztojka, Sztoyka) je v maďarskej historiografii známy predovšetkým ako sedmohradský rímskokatolícky biskup so sídlom v Alba Iuli (Gyula-fehérvár, Karlsburg). Skôr, ako sa ním stal, bol krátky čas (1729 – 1733) aj farárom v Košiciach.¹

¹ V tomto zmysle treba opraviť údaje v publikáciách: HIŠEM, Cyríl. *Košické presbytérium*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2006, s. 307; WICK, Béla. *A Kassai szent Erzsébet dóm*, Košice 1936, s. 427; *A Kassai székesegyház megye történeti névtára és emlékkönyve*, I. kötet, Kassa 1904, s. 74.

V tomto článku sa chcem zamerať predovšetkým na toto menej známe obdobie jeho života a cestu, ktorá ho priviedla na košickú faru.

Život Žigmunda Stojku

Žigmund Stojka sa narodil 22. 3. 1699 v Marmarošskej Sihoti (Máramarossziget),² terajšom Sighetu Marmatiei ležiacom na rumunsko – ukrajinskej hranici v rodine podžupana Ladislava Stojku (Sztójka) a Sáry rodenej Segedi (Szegedi).³ Marmarošská Sihota bola v tom čase sídlom marmarošskej stolice. Tá sa v 16. storočí stala súčasťou sedmohradského kniežatstva, konkrétne takzvaného Partia, do ktorého patrila do r. 1733, keď sa vrátila do kráľovského Uhorska. Cirkevnoprávne patrila v 18. storočí do rozľahlej jágerskej diecézy, rovnako ako Košice.⁴ V roku 1717 sa Marmaroš stal dejiskom posledného tatárskeho vpádu do Uhorska. V lete roku 1717 vtrhli cez karpatské priesmyky do krajiny krymskí Tatári ako spojenci tureckého sultána. Obranu proti tatárskemu pustošeniu organizovali generál Alexander Károji (Károlyi) a podžupan Ladislav Stojka. Začiatkom októbra prepadli tatárske vojsko preťažené nahromadenou korisťou a zajatcami a zahnali ich na útek.⁵ Po boku svojho otca sa v boji vyznačil aj vtedy 18-ročný Žigmund. Po vyhnaní Tatárov sa Žigmund rozhodol zanechať rumunskú⁶ pravoslávnu cirkev, ktorej bola ich rodina členom, a stať sa rímskokatolíkom. Žigmund následne vstúpil do jágerského kňazského seminára. Vyššie štúdiá absolvoval na parížskej univerzite, kde získal doktorát z kánonického práva. Po návrate domov bol vysvätený za kňaza.⁷ Potom krátky čas pôsobil v pastorácii, medzi iným takmer dva roky v biskupskej rezidencii v Egri k spokojnosti svojho biskupa.⁸ Košickým farárom bol v rokoch 1729 – 1733.

Stojka po odchode z Košíc rýchlo postupoval v cirkevnej hierarchii nahor. Čoskoro získal bohaté prepoštvá Sv. Petra a Preblahoslavenej Panny Márie. 25. apríla 1749 ho kráľovná Mária Terézia, ako sotva päťdesiatročného, vymenovala za sedmohradského biskupa a prvého radcu kráľovského gubernia. 29. 5. 1749 získal, spolu so svojimi bratmi, šľachtický titul baróna. Napokon 30. 4. 1750 sa stal skutočným tajným radcom.⁹

Za biskupa bol vysvätený 2. 2. 1750 v Kaloči (Kalocsa). Je považovaný za jedného z najvýznamnejších sedmohradských biskupov. S jeho menom je spojené predovšetkým založenie diecézneho seminára v sídle biskupstva Alba Iulia v r. 1753.¹⁰ Dal tiež obnoviť biskupskú rezidenciu a rozšíril chór katedrály. Po skončení stavebných prác r. 1758 však v biskupskej rezidencii vypukol požiar, ktorý zasiahol aj katedrálu. Zhorela strecha a časť veže. Neúnnavnou prácou sa však Stojkovi podarilo škody napraviť.¹¹ Po desiatich rokoch

² *Magyar katolikus lexikon XIII*, Budapest, Szent István társulat 2008, s. 498.

³ TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 276; in Erdélyi múzeum 1910. Új folyam 5. (27.) évf. 5. sz. Dostupné na internete: http://epa.oszk.hu/00900/00979/00195/pdf/1910_27_05_254-284.pdf.

⁴ *Révai nagy lexikona XIII*. kötet, Budapest, Révai testvérek irodalmi intézet részvénytársaság 1915, s. 378.

⁵ POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Nakladatelství Libri, Praha 2005, s. 147 – 148.

⁶ Čo sa týka etnicity Stojkovcov, iný názor zastáva historik Viliam Bélay, ktorý ich považuje za starý rusínsky rod.

⁷ TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 276.

⁸ Archív mesta Košice (AMK), Schwartzbachiana 1729/15863.

⁹ *Magyar katolikus lexikon XIII*, Budapest, Szent István társulat 2008, s. 498. TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 276 – 277.

¹⁰ TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 277.

¹¹ MARTON, József, – JAKABFFY, Tamás. *Die Jahrhunderte des siebenbürgischen Katholicismus. Illustrierte Geschichte der Diözese*. Verbum 2007.

pastierskej služby sa, odvolávajúc na slabnúci zdravotný stav, vzdal úradu, čo bolo na vtedajšiu dobu nezvyčajné. Utiahol sa do samoty k Milosrdným bratom do Medias (Megyes) kde aj 21. 4. 1770, vo veku 71 rokov, zomrel. Pochovaný je v katedrále v Alba Iulii.¹²

Košický farár

Dňa 30. 4. 1729 jágerský biskup Gabriel Erdődy oznamuje mestu Košice, že včerajším dňom doterajšieho farára Františka Araňoših (Aranyossyho) menoval za rezidujúceho kanonika do Egru. Zároveň, vedomý si, že patronátne právo pri voľbe farára má mesto, na jeho miesto odporúča Žigmunda Stojku ako človeka pochádzajúceho od dobrých a šľachtických rodičov, človeka dobrej povahy, vzdelaného, príkladného, bezúhonného života a mravov, znalého jazykov, medzi nimi dobre nemeckého.¹³ Mesto odpovedalo 3. 5. 1729 v tom zmysle, že záležitosť čím skôr prejedná senát a volená obec.¹⁴ Prezentáciu listinu o voľbe Žigmunda Stojku za farára vydalo mesto až 24. 6. 1729.¹⁵

Obraz košickej farnosti, do ktorej prišiel Žigmund Stojka, podávajú dva súpisy, a síce súpis kostolov košickej farnosti z 30. 12. 1732 vyhotovený samotným Stojkom¹⁶ a súpis kostolov a farností abovského archidiakonátu zo začiatku r. 1733,¹⁷ ktorý pri opise košickej farnosti vychádza z údajov prvého súpisu.

Na prvom mieste uvádza Stojka malý kostol¹⁸ (terajšiu kaplnku) sv. Michala stojaci v ohrade cintorína, ktorý nesprávne považuje za starý farský kostol, najstarší zo všetkých kostolov mesta. Bol v dobrom stave, avšak vo vnútri bez akejkoľvek výzdoby a omše sa v ňom slúžili iba raz, a to na sviatok titulu kostola. Uvádza sa tiež, že ľudovo sa nazýva slovenským kostolom.

Dóm, vtedy iba farský kostol sv. Alžbety, nazývajú oba súpisy veľkolepou bazilikou. Toto pomenovanie možno vzťahovať iba na jeho architektúru, keďže Dóm nikdy nemal titul baziliky. V jeho vysokej veži boli tri menšie zvony, štvrtý veľký zvon sv. Urban visel v susednej (Urbanovej) veži. Príjem kostola bol veľmi malý a síce iba zo zvonenia, keď niekto zomrel a z krýpt, keď tam niekoho pochovali. Príjmy a výdavky spravoval takzvaný inšpektor, ustanovený pred niekoľkými rokmi mestom, ako poznamenáva Stojka, nevedno koho autoritou. Do účtov farár ako rektor kostola nemal vôbec možnosť nahliadnuť. Ako konštatujú súpisy, z týchto príjmov tak veľkolepú stavbu nebolo možné dôstojne udržiavať. Nedokázalo to ani mesto, ktoré bolo zatťažané mnohými výdavkami. Dôsledkom toho bolo, že zvlášť v zime a v daždivom čase strecha prepúšťala vodu, ktorá stekala nielen na klenby, ale aj do kútov a po stĺpoch na oltáre, ktorých bolo 16. Ani vnútorná výzdoba kostola nebola podľa súpisov taká, aká by zodpovedala majestátnosti miesta, ak len nepočítame dva novozriadené oltáre; jeden zo zbierky samotného farára a druhý, ktorý dali zhotoviť pivovarníci. Paramenty a omšové rúcha boli starobou zoderaté

¹² TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 277.

¹³ AMK, Schwartzbachiana 1729/15863.

¹⁴ AMK, Schwartzbachiana 1729/15850.

¹⁵ Arcibiskupský archív v Košiciach (AACass), Acta parochiae Košice, č. 19.

¹⁶ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. *Conscriptio ecclesiarum in libera regique civitate Cassoviensi, secundum puncta a s. consistorio Agriensi demandata, facta anno 1732 die 30. decembris.* Ca/12.

¹⁷ AACass, Kánonické vizitácie, 8. *Declaratio status templorum, parochiarum, et penes habitae animarum(m) curae in comitatu seu archi-diaconatu Aba-Ujváriensi dioecesis hujus Agriensis hic et nunc existentium.*

¹⁸ Kaplnka sv. Michala bola v tom čase rozšírená o prístavbu biskupa Sattmáryho, preto ju nazývajú kostolom.

a z väčšej časti by si zaslúžili pomenovanie zdrapy. Kostol mal 5 kalichov (z toho jeden z čistého zlata ozdobený drahokamami), dve strieborné monštrancie, tri zlaté prstene, jedno cibórium, jeden lampáš, dva malé svietniky, tri pacifikále, päť párov ampuliek, jednu kadidelnicu a jednu kropeničku. Stojka tiež spomína veľký a drahocenný klenot, ktorý padol za obeť Tököliovcom v roku 1683.¹⁹

Ďalším kostolom v meste bol jezuitský kostol sv. Trojice, dobre zariadený a udržiavaný. Pátri mali tiež v meste svoju univerzitu a kolégium. Františkánsky kostol Nanebovzatia Panny Márie bol pred pár rokmi, z veľkej časti z ruín, starostlivosťou pátrov zo zbierok a almužien veriacich opravený a zaopatrený potrebným zariadením. Dominikánsky kostol, zasvätený takisto Nanebovzatiu Panny Márie,²⁰ bol v roku 1732 celý zastrešený z almužny 100 zlatých, ktoré vyzbierala Spišská komora, ako aj z darov a zbožných odkazov dobrodincov. Ako konštatujú súpisy, dominikáni sú zo všetkých rehoľných spoločenstiev mesta najmenej hmotne zabezpečení a žijú iba z almužien. Uršulínsky kostol sv. Michala archanjela bol v r. 1730 starostlivosťou samotných rehoľníč nanovo zastrešený a vnútorne krásne vyzdobený. Vo všetkých týchto kostoloch, okrem malého kostola (kaplnky) sv. Michala, sa uchovávala najsvätejšia sviatosť a vo dne v noci svietilo večné svetlo.

Nasleduje opis troch katolíckych kaplniek nachádzajúcich sa za hradbami mesta. Ako prvú uvádzajú súpisy špitálsky kostolík Ducha Svätého na predmestí, postavený mestom v r. 1730.²¹ Ž. Stojka poznamenáva, že nevie, z akých peňazí bol kostolík postavený, či z príjmov viníc špitálu alebo iných. Domnieva sa, že zo zmiešaných príjmov, keďže príjmy špitálu boli zlúčené s príjmami mesta a ani na jeho opakované výzvy neboli oddelené. Ďalej poznamenáva, že tento kostolík bol na predmestí veľmi potrebný. V čase písania súpisov bol už v dobrom stave a, ako Ž. Stojka pripomína, bude v lepšom, ak budú zaobstarané kalich a ostatné paramenty sľúbené mestom.

Ďalšou bola maličká kaplnka sv. Michala na cintoríne postavená mestom zo sľubu v čase poslednej epidémie moru, ku ktorej sa zvykla viesť na sviatok titulu kaplnky procesia z farského kostola. Poslednou bola kaplnka sv. Rozálie pod vinicami na severozápade postavená mestom rovnako zo sľubu v čase moru. Bola pekne vyzdobená a udržiavaná mestom. Každoročne sa v nej konali dve slávnostné procesie, a síce na sviatok nanebovstúpenia Pána a v nedeľu po sviatku sv. Rozálie.

Nasledujú údaje o farárovi a fare, ktoré sa nachádzajú iba v súpise z roku 1733. Žigmund Stojka bol v tom čase už jagerským kanonikom. Je opísaný ako človek horlivý, príkladného života, vzdelaný a aktívny. Jazyky ovládal, okrem latinského, nemecký, maďarský a francúzsky dobre, niečo rozumel aj po taliansky a slovensky. Mal dvoch kaplánov; mestského, ktorým bol čistý Maďar Michal Török a predmestského, alebo špitálskeho, ktorým bol čistý Slovák Vavrínek Kaliny.²² Špitálsky kaplán spravoval tiež ako filiálky Košickú Novú Ves a Ťahanovce. Ž. Stojkovi kvôli rôznosti jazykov, ktorými sa v meste hovorilo, v pastoračii vypomáhali aj rehoľníci.

¹⁹ Ide o monštranciu v ktorej sa v stredoveku pravdepodobne uchovávala relikvia Kristovej krvi.

²⁰ Ž. Stojka poznamenáva, že predtým bol zasvätený najsvätejšiemu Telu Kristovmu.

²¹ Oba súpisy doslova uvádzajú že bol postavený pred dvoma rokmi.

²² Údaje o kaplánoch sa nachádzajú aj v súpise Ž. Stojku, mená kaplánov sú uvedené iba v jeho súpise.

Farská budova bola dost' veľká, priestranná, nachádzajúca sa v susedstve farského kostola. Kvôli požiaru, ktorý vypukol v noci v novembri r. 1732 (nevedno kým bol založený, alebo ako vznikol), z polovice zhorela a v čase konania súpisu²³ ešte nebola zastrešená. Čo sa týka múrov farskej budovy, kvôli starobylosti boli z veľkej časti poškodené. Vedľa fary mal farár domácu záhradu. Okrem nej nemal žiadne iné polia, lúky alebo vinice.

Katolícke triviálne školy boli dve, a síce maďarská a nemecká. V roku 1732 učitelia týchto škôl utrpeli nie malú ujmu, keď si istý delostrellec, napriek zákazu farára Stojku, vo svojom dome dovolil otvoriť školu. Stávalo sa, že keď boli deti v triviálnej škole potrestané, urazení rodičia vybrali dieťa zo školy a dali ho delostrelcovi. Tým, že bolo viac škôl, znížil sa aj príjem učiteľov, ktorí, aby nestratili žiakov, stali sa v udržiavaní disciplíny uvoľnenejší.

Za múrmi mesta smerom na západ stáli štyri protestantské drevené kostoly, tri evanjelické (nemecký, maďarský, slovenský) a jeden kalvínsky, maďarský. Z evanjelických kostolov najväčší a najkrajší bol nemecký, postavený v tvare kríža a najmenší, najmenej elegantný, bol slovenský. Kalvínsky kostol stál v čase konania súpisov²⁴ nedokončený bez strechy. Kalvíni totiž, nespokojní s veľkosťou svojho starého kostola, ktorý bol v dezoľatnom stave, začali si stavať oveľa väčší. To im však nebolo dovolené, a tak stavba už druhý rok stála. Bohoslužby sa zatiaľ konali v susednom dome učiteľa.

Čo sa týka vierovyznania obyvateľov mesta, najviac bolo katolíkov, vrátane malého počtu gréckokatolíkov žijúcich na predmestí. Druhí najpočetnejší boli evanjelici so svojimi kazateľmi (dvoma nemeckými, maďarským a slovenským), a tiež učiteľmi a hudobníkmi. Najmenej bolo kalvínov s jedným kazateľom a učiteľom. Verejné praktizovanie náboženstva, ktoré bolo protestantom vnútri mestských hradieb zakázané, niekedy porušovali pohrebmi a kázňami v súkromných domoch aj napriek zákazom Ž. Stojku. Navštevovať chorých, vysluhovať im sviatosti a verejné procesie, hoci bez spevu a hudobného sprievodu, so všetkými štolárnymi poplatkami, majú protestanti dovolené. Ž. Stojka sa nestačí čudovať, akú slobodu po Tökölyovskom povstaní nadobudli a stále užívajú, a to aj za prítomnosti jágerskej kapituly, spišskej komory, univerzity a vojska v meste tí, čo odcudzili nevyčísliteľný klenot farského kostola.

V poslednej kapitole súpisu uvádza Ž. Stojka, že by bolo nielen užitočné ale priam nevyhnutné uviesť do Košíc rehoľu Milosrdných bratov, na ktorých diela telesného milosrdenstva čaká veľký počet chorých, o ktorých duchovné potreby je však pri dostatku kňazov v meste postarané. Ako vhodné miesto pre ich prvý rehoľný dom uvádza predmestský špitál, ktorého prepustenie by jágerský biskup mohol od mesta ľahko dosiahnuť.

Žigmund Stojka sa v súpise z r. 1732 zmieňuje aj o svojom príjme. Jeho ročný fixný príjem, ktorý dostával od mesta, pozostával v hotovosti 393 rýnskych zlatých a 20 grajciarov a naturáliách: 34 gbelov pšenice, 30 gbelov oziminy, 9 sudov vína a 3 metráky soli. Okrem toho mal pohyblivý príjem zo štolárných poplatkov za krsty, sobáše a pohreby. Ten predstavoval v r. 1732 približne 425 rýnskych zlatých a v r. 1731 450 rýn. zlatých. Z tých však tretina pripadla kaplánovi.²⁵

²³ Začiatok roka 1733.

²⁴ December 1732 a začiatok roka 1733.

²⁵ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. *Conscriptio Ecclesiarum...*

Treba sa ešte zmieniť o približnom počte obyvateľov mesta v čase pôsobenia Ž. Stojku. Ten udáva kánonická vizitácia vykonaná v r. 1734, teda rok po odchode Stojku z mesta. Podľa nej bol celkový počet katolíkov (dospelí a deti) v meste asi 4000. K tomu treba prirátat aj evanjelikov a kalvínov, ktorých počty sa neudávajú.²⁶

Spor s mestom

V roku 1730 spísal Stojka deväťbodovú sťažnosť na mestský magistrát, ktorú prostredníctvom svojho biskupa adresoval Uhorskej dvorskej kancelárii.²⁷ O obsahu tejto sťažnosti sa dozvedáme z listu biskupa Erdődyho cisárovi z 30. 7. 1730.²⁸

V prvom bode sa uvádza, že v čase, keď bol farárom Štefan Koháni (Kohányi),²⁹ akýsi zlodej ukradol z fary približne 200 zlatých, ktoré patrili kostolu. Magistrát sa neuspokojil s tým, že farárovi tých 200 zl., ako jednému zo svojich nádenníkov, strhol z platu, ale vyňal farára zo správy príjmov kostola a jeho časných úžitkov a zriadil, čo je nezvyklé, okrem kostolníka inšpektora a zveril mu všetku právomoc, čo sa týka príjmov a výdavkov kostola a tiež ornátov.

2. Ten istý inšpektor si prisudzuje právo bez povolenia farára nielen otvárať krypty a kopat' nové hroby v kostole, ale ostatky aj preskúmať a okradnúť, ako sa to stalo prvú adventnú nedeľu roku 1729.

3. Magistrát pri prijímaní služobníkov cirkvi (kantorov, hudobníkov, kostolníkov, zvonárov, sakristánov) obchádza právo farára rozhodovať o schopnosti alebo neschopnosti kandidáta a napriek námietkam farára takýchto kandidátov prijíma, čoho príkladom bol vtedajší kantor. Sakristán bol inštalovaný inšpektorom za neprítomnosti kňaza, pri otvorení tabernákula a ukázaní cibória.

4. Opakovane sa sťažuje, že magistrát odňal farárovi právomoc spravovať príjmy a výdavky kostola a jeho klenoty. Inšpektor sa nestará o splácanie dlhov od dlžníkov kostola spomedzi členov magistrátu a ako člen magistrátu sa ani nemôže na veľkú škodu kostola. Tak mnohé kapitály dosahujúce 1000 a viac zlatých dané súkromníkom ako pôžička bez akéhokoľvek úžitku zostávajú nesplácané už 10 až 16 rokov.

5. Pochovávanie v kryptách inšpektor spoplatňuje podľa svojvôle. Nestará sa o ornáty, ktoré sú špinavé a potrhané, zanedbáva výzdobu oltárov.

6. Čo je najmenej tolerovateľné a protiprávne, keď farár chce tieto nedostatky napraviť, je mu magistrátom všemožne bránené, ako nedávno v marci, keď chcel farár opraviť Boží hrob.

7. Nie menej protiprávne je, že magistrát sa vmiešava do štolárnych poplatkov.

8. Jedným slovom, okrem vysluhovania sviatostí a svätenín, zo všetkej správy a právomoci, čo sa týka časných záležitostí kostola, magistrát vyníma farára a v senáte a volenej obci, ktorej členovia sú väčšinou nevzdelaní a neznalí práva, rozhoduje o čisto cirkevných záležitostiach.

²⁶ AACass, Kánonické vizitácie č. 13. *Series visitationis Canonicae, quarundam Ecclesiarum et Parochiarum in Archi-Diaconatu Abbanjvariensi existentium...*

²⁷ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. *Conscriptio ecclesiarum...* Ca/12.

²⁸ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. Ca/9.

²⁹ Š. Kohányi bol košickým farárom v rokoch 1710 – 1716.

9. Konečne, kým magistrát prekračuje hranice patronátneho práva, zanedbáva budovu kostola, ktorá v mnohých častiach hrozí zrútením. Magistrát si tiež uzurpuje výnosy fundácií kostola a špitálu.

Funkciu inšpektora kostola zastával v tom čase, zrejme Talian, Anton Vocano.³⁰

Vyšetrenie tejto sťažnosti zverila dvorská kancelária tunajšej cisársko-kráľovskej komisii, ktorej predsedom bol Michal Fischer, administrátor Spišskej komory.³¹ Magistrát na sťažnosť odpovedal replikou zo dňa 26. 9. 1730. K prvému bodu sťažnosti uvádza, že tých 200 zl. farárovi Kohánimu nestrhol z platu magistrát, ale on sám, keďže nechcel zaťažovať svoje svedomie, z vlastného popudu ich vyplatil kostolu zo svojho platu. Magistrát zároveň obviňuje Stojku, že u seba zadržiava 70 zl. patriacich kostolu. Tiež uvádza, že bolo potrebné ustanoviť inšpektora, od ktorého mesto môže požadovať presné vyúčtovanie a v prípade, že by kostolu spôsobil škodu, adekvátnu náhradu.³²

K druhému bodu magistrát uvádza, že právo otvárať krypty a kopat' nové hroby v kostole bez povolenia, alebo aspoň vedomia farára má inšpektor oddávna, avšak že by ostatky skúmal a vykrádal, magistrátu nie je známe. Jedine to sa mohlo stať, že pri pochovávaní hrobári náhodou narazili na nejaký starý hrob a následne so zemou niečo vybrali. Veci, ktoré by sa pri tom našli sa najprv ocenia a následne, ak je to možné, dajú sa do užívania kostolu. Ak nie, speňažia sa, o čom podá inšpektor vyúčtovanie.³³

To, že si magistrát nárokuje právo najímať služobníkov cirkvi je podľa neho oprávnené. Ak má totiž právo vyberať farára, tým viac služobníkov cirkvi, keďže sú platení mestom a nie farárom. Súčasného maďarského kantora považuje magistrát za vhodného a schopného. O tom, že by inštalácia sakristána prebehla tak, ako ju opisuje Stojka, mesto nič nevie. Isté je, že sakristán, ako aj všetci služobníci cirkvi skladajú prisahu cirkvi a nie mestu. Magistrát zároveň obviňuje Stojku, že počas týždňa, v ktorom nie je sviatok, zanedbáva slúžiť omšu a aj v nedele a sviatky často nekáže, ale ho supľujú kapláni.³⁴

Právomoc spravovať príjmy a výdavky kostola farárovi nikdy nebola odňatá, lebo ju stále mali inšpektori, čo je starobylá prax. Magistrát sa čuduje Stojkovi, že chce vykonávať takú náročnú úlohu ako je správa príjmov a výdavkov farského kostola. Čo sa týka dlhov, ktoré majú členovia magistrátu voči kostolu, tieto, keďže sa denne splácajú, svedomie zástupcov mesta nijako nezaťažujú. Magistrát však obviňuje Stojku, že nezabezpečil, napriek tomu, že bol k tomu viackrát vyzvaný, splatenie testamentárnych odkazov Františka Segediho (Szegedyho) (1000 zl.) a Andreja Petteša (Pettesa) (60 zl.), ktoré mohli byť použité na potreby kostola.³⁵

Čo sa týka poplatkov za pochovávanie v kryptách, k ich zníženiu alebo zvýšeniu mohlo dôjsť jedine vtedy, keď sa tam ukladali telá detí, alebo nejakého chudobného, alebo takého, čo sa zaslúžil o kostol. Ale ani v tom prípade o tom nerozhoduje inšpektor, ale

³⁰ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. 23. 12. 1732 Ca/31.

³¹ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. *Conscriptio ecclesiarum...* Ca/12.

³² AMK, Schwartzbachiana 1730/16033; Odpis: AACass, Acta parochiae Košice č. 19. Ca/9.

³³ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁴ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁵ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

mesto ako patrón. Magistrát vyčíta Stojkovi, že vyberá prehnane vysoké poplatky za pochovávanie od „biedneho ľudu“ a vyzýva ho, aby prestal s nelegitímnym osočovaním inšpektora, ale keď nie je spokojný, nech nabudúce obťažuje magistrát.³⁶

K šiestemu bodu magistrát uvádza, že farárovi nebráni v naprávaní nevyhnutných a zjavných nedostatkov. Magistrát mu však zabránil v spôsobovaní zbytočných výdavkov kostolu a v zavádzaní ním vymyslených novôt, zvlášť pri prenesení Božieho hrobu z miesta stabilného, ktoré jeho predchodcovia uznali za veľmi primerané, na miesto nestabilné a bez zneuctenia kostola sotva použiteľné, ktoré bolo dávno určené pre oltár sv. Kríža. Nebránil mu ani v oprave kaplnky určenej pre oltár sv. Kríža, keďže sľúbil, že ju opraví na vlastné náklady. Po vykonaní prác však Stojka odmietol majstrom zaplatiť, a tých 30 zl. musel zaplatiť inšpektor z peňazí kostola. Magistrát tiež vyčíta Stojkovi, že kým predtým bola natretá olejovými farbami, on ju dal natrieť farbami vodovými. Ďalej sa magistrát sťažuje, že pri príležitosti procesie ku kaplnke sv. Rozálie, ktorá bola presunutá na nasledujúcu nedeľu, nechal veľkú masu veriacich bez duchovného povzbudenia, keď im nedržal ani maďarskú, ani slovenskú, ani nemeckú kázeň a zostal doma so svojimi hosťami. To sa za jeho predchodcov nikdy nestalo. Tiež ho obviňuje, že odmietal pochovať dieťa istého konvertitu a pochoval ho s veľkým oneskorením po stanovenej hodine, keď už ľudia začali odchádzať. Nový oltár cechu pivovarníkov požadoval Stojka proti vôli magistrátu a samotných pivovarníkov umiestniť vo veľkej sakristii.³⁷

K siedmemu bodu magistrát uvádza, že poplatky kantorom za pochovávanie nelimituje bezdôvodne, ale na základe svojho patronátneho práva a chráni tým biedny ľud. Ak by totiž magistrát nelimitoval poplatky, bol by ľud spoplatňovaný podľa ľubovôle.³⁸

Magistrát potvrdzuje, že prijalo farára čisto na vysluhovanie sviatostí a duchovnú správu. Stojku nazýva novokňazom, ktorý je nevďačný za dobrodenie, ktoré sa mu od mesta dostalo tým, že ho prijalo do úradu a nehanbí sa označiť členov magistrátu za nevzdelaných a neznalých práva.³⁹

Skutočnosť posledného bodu sťažnosti si magistrát nie je vedomý, ich vyšetrenie však prislúcha vyšším inštanciam a nie farárovi.⁴⁰

Na repliku odpoveď mesta zareagoval Stojka tridsaťšesťstranovou kontra-replikou, ktorú 27. 10. 1730 zaslal cisársko-kráľovskej komisii.⁴¹ K prvému bodu upozorňuje, že jeho sťažnosť netkvie v tom, že ukradnutá suma bola vyplatená z platu Š. Kohániho, ale v tom, že bol kvôli tejto krádeži farár protiprávne pozbavený svojho práva tými, ktorým kánony ani zákony vlasti právomoc v cirkevných veciach nedávajú. Menuje príslušné uhorské zákony a cituje súvisiace závery tridentského koncilu. Prízvukuje, že magistrát nemôže nedbanlivého duchovného správcu trestať, ale nanajvýš ho napomenúť a zažalovať biskupovi. Čo sa týka tých 70 zl., čiastočne ich už použil na potreby kostola. Poukazuje na to, že funkcia kostolníka, ktorý je závislý na farárovi, je na základe práva a dlhého zvyku, zatiaľ čo inšpektor kostola bol nelegitímne a nezákonne ustanovený iba pred pár

³⁶ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁷ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁸ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁹ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

⁴⁰ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

⁴¹ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, 27. 10. 1730 Ca/9.

rokmi, pričom súčasný je iba tretí vo funkcii a aj Stojkovi predchodcovia sa naňho neustále sťažovali.⁴²

Keďže právo pochovávať je jedným z výhradných cirkevných práv farára, ktorého laici sú samým právom neschopní, Stojka sa pýta, na základe čoho bola táto právomoc prisúdená oddávna, to jest pred štrnástimi alebo šestnástimi rokmi ustanovenému inšpektorovi? Otváranie krypt sa môže uskutočniť jedine z povolenia rektora kostola, čiže farára. Uvádza, že kopanie nového hrobu na prvú adventnú nedeľu nebolo nevyhnutné, keďže štyri krypty boli v kostole takmer prázdne. Stalo sa tak podľa neho v nádeji, že sa nájde nejaký bohatý hrob. Disponovanie s nájdenými vecami, alebo ich použitie, mocou zákonov a kánonov, prislúcha v prvom rade rektorovi kostola.⁴³

Stojka odmieta argumenty magistrátu vznesené k tretiemu bodu sťažnosti týkajúceho sa služobníkov cirkvi a podobnosti ich prijímania s voľbou farára. Uznáva, že mesto ako patrón vyberá farára, ale túto voľbu potvrdzuje ordinár, čiže biskup. Ak sa ďalej stalo, že zanedbal odslúžiť omšu, vždy mu v tom zabránila nejaká legitímna prekážka a vždy ho zastupoval iný kňaz. Neslúži iba mimoriadnu farskú omšu o deviatej hodine, ktorá ho ako farára nijako nezaväzuje. Tú slúžia kapláni. Stojka naopak vyčíta členom senátu a volenej obce, že nezachovávajú starobylú prax na veľké sviatky sa zúčastniť slávnostnej svätej omše.⁴⁴

K štvrtému bodu argumentuje, že rektor kostola (čiže farár) dostáva na základe práva do svojej správy kostol ako svoju nevestu, a nikto mu ho nemôže vytrhnúť z rúk. To isté právo predpokladá aj časnú starostlivosť o kostol, čo dosvedčuje aj štýl farskej investitúry užívaný v celom katolíckom svete, zvlášť v Uhorsku. Stojka predpokladá, že prax, ktorá existuje v Košiciach, sa vytvorila počas reformácie, keď magistrát bol protestantský a teraz je čas dať to do súladu s právom. Cituje právnickú literatúru, podľa ktorej aj správa účtov a pokladne kostola prináleží farárovi a nie patrónovi farnosti. O tom, že by sa podlžnosti členov magistrátu voči kostolu denne splácali, Stojka silne pochybuje, pretože jeho opakované výzvy na splácanie týchto dlhov nemali žiaden účinok. Na svoju česť vyhlasuje, že sa nikdy nezmieňoval o odkaze F. Segediho, tým viac, že by ho niekto žiadal o jeho vyšetrovaní. Čo sa týka odkazu A. Petteša, Stojkovu starostlivosť dokazuje uloženie týchto peňazí u jedného Pettešovho dediča a desaťnásobne presahujú odkázanú sumu, o čom má na fare dlžobný úpis.⁴⁵

K výčitke magistrátu, že vyberá prehnane vysoké štolárne poplatky uvádza, že v priebehu dvoch mesiacov pochoval zadarmo viac ako desiatich chudobných. Pýta sa, ako je možné, že za uplynulý štvrtý rok v meste, v ktorom je toľko šľachty, vybral na štolárnych poplatkoch len 30 rýnskych zlatých.⁴⁶

Stojka odmieta argument, že by zavádzal novoty. Prenesenie božieho hrobu z miesta nevhodného, kvôli ktorému jedna z troch brán pri vchode do kostola bola zamurovaná, je podľa mienky všetkých inteligentných ľudí kvôli zachovaniu symetrie a majestátности budovy nielen primerané, ale nanajvýš nevyhnutné. Hovorí, že k oprave ho pohla

⁴² AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴³ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁴ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁵ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁶ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

špinavosť božieho hrobu, ktorý sa musí skviet' čistotou. 24 zlatých, vynaložených na Božiu česť, si nezasluhujú byť problémom. Starý boží hrob bol zhotovený zo spráchnivených a začmudených dosák namaľovaný nie olejovými, ale vodovými farbami azda nejakým učňom. Že by sľúbil mestu, že ho opraví na vlastné náklady, na to sa vôbec nepamätá. Zbierku na opravu začal už pred piatimi mesiacmi. Čo sa týka procesie ku kaplnke sv. Rozálie, bola preložená pre stály dažď, ktorý bol v ten deň. Medzi ľudom to podľa Stojku nevyvolalo žiadne pohoršenie, keďže bol upozornený, že takto prenesená procesia nebude taká slávnostná, že sa pri nej nebudú dať získať odpustky, ani pri nej neodzní kázeň. Oltár cechu pivovarníkov odmietol umiestniť na žiadané miesto z vážnych a oprávnených dôvodov. K majestátnosti a výzdobe farského kostola by prispelo, keby sa kaplnka, v ktorej protestanti odstránili dva oltáre a bola premenená na sakristiu a po vrátení kostola katolíkom používala jágerská kapitula, obnovila do pôvodného stavu. Podľa Stojku je táto kaplnka pre sakristiu úplne nevhodná, keďže nie je uzavretá múrom, ale len doskami do výšky jednej siahly. Nachádza sa blízko medzi dvoma bránami a je tak prístupná zlodejom, čo dosvedčuje krádež jednej cennej kazuly, ktorá sa stala v minulých rokoch. Darovanie tejto kaplnky cech pivovarníkov rád akceptoval, a keby nezriadený a vo všetkom rektorovi kostola odporujúci duch neskôr nezmenil názor cechu, už by sa kostol v tejto časti skvel krásou.⁴⁷

Úplne neoprávnene si podľa Stojku magistrát nárokuje určovanie štolárnych poplatkov za pohreby. To podľa práva plne prislúcha biskupovi, ktorý sa má starať o materiálne zabezpečenie služobníkov kostola. To, aký je Stojka starostlivý a ostražitý v tejto veci – totiž aby si kantori nepýtali viac ako majú – dosvedčujú mestské protokoly.⁴⁸

Stojka opakuje, že z kánonických sankcií ako aj zákonov vlasti jasne vyplýva, že rektor kostola má mať na starosti nielen sviatosti a starostlivosť od duše, čo je prvoradé, ale aj starostlivosť o časné záležitosti svojho kostola a z tohto práva, titulom patronátneho práva, alebo dlhodobej praxe, nemôže byť vylúčený. Tým, že ho členovia magistrátu nazvali novokňazom, prelomili všetky hranice slušnosti. Urazili nielen jeho, ale aj samotného biskupa. Tento bod uzatvára citátom sv. Augustína: „Kto nechce mať Cirkev za matku, nemôže mať Boha za otca“.⁴⁹

V poslednom bode Stojka uvádza, že nemôže bez slz v očiach hľadiť na spustený stav „kráľovskej baziliky“. Zlý stav kostola môžu dosvedčiť všetci obyvatelia mesta. Ďalej sa sťažuje, že sa nemôže dostať k listinám týkajúcich sa privilégií a práv svojich, ako aj kostola, ktoré sa počas reformácie dostali do rúk magistrátu. Na základe kráľovských mandátov a konštitúcií žiada prinavrátenie týchto listín, privilegií a práv. Vyšetrenie všetkých týchto sťažností v prospech cirkvi zveruje cisársko-kráľovskej komisii.⁵⁰

Zachoval sa nedatovaný extrakt správy a mienky cisársko-kráľovskej komisie z roku 1730 o záležitosti farára a kostola, zaslaný Uhorskej dvorskej kancelárii. Vyplýva z neho, že komisia vyšetrovala, ktoré vinice v tokajskej oblasti patrili farskému kostolu. Skúmala tiež klenoty farského kostola. Podľa svedectva Františka Korponayho, keď

⁴⁷ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁸ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁹ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁵⁰ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

v r. 1683 Imrich Tököly obsadil mesto, veľkú zlatú monštranciu dal roztaviť a dal z nej raziť mince. Táto monštrancia bola taká ťažká, že keď ju pri procesii na Božie telo niesol farár, museli mu pomáhať štyria ľudia. Na záver komisia uvádza, že spor farára s magistrátom sa netýka len svetského fóra ale aj duchovného, preto by bolo vhodné, aby boli vyslané nejaké duchovné osoby, ktoré by ho spolu s komisiou pomohli urovnať.⁵¹ Závery, ku ktorým komisia dospela nepoznáme. K čiastočnej náprave v jednom z bodov, ktoré kritizoval Ž. Stojka došlo zrejme až po jeho odchode z Košíc. Kánonická vizitácia z r. 1734 totiž uvádza, že účty farského kostola inšpektor každoročne vykazuje v prítomnosti obyvateľov mesta a farára.⁵² Košickým farárom bol vtedy František Jošfai (Josfai). Táto prax sa však dlho neudržala, pretože v súpisu košickej farnosti z r. 1746 sa uvádza, že vyúčtovanie príjmov a výdavkov kostola predkladá inšpektor každoročne senátu mesta, k čomu farár nie je pozývaný.⁵³ V roku 1755 vtedajší košický farár Gregor Zelenaj adresoval magistrátu mesta list, v ktorom sa sťažoval, že hoci je inštalovaný, predseda nemôže užívať všetky práva farára. K právam farára totiž náleží aj správa príjmov a majetkov kostola. Odvoláva sa na rozhodnutie akejsi komisie o dvoch kľúčoch pokladne kostola, ktoré potvrdil aj magistrát mesta. Nežiada preto nič iné, len aby mal možnosť nahliadať do príjmov a účtov kostola. Jeho žiadosti bolo vyhovené v tom zmysle, že pokladňa kostola bude mať dva zámky, pričom jeden kľúč bude mať farár a druhý inšpektor kostola.⁵⁴

Erb biskupa Žigmunda Stojku

⁵¹ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, *Extractus Relationis et Opinionis I. Commissionis Regiae...*

⁵² AACass, Kánonické vizitácie 13, *Series visitationis Canonicae, quarundam Ecclesiarum et Parochiarum in Archi-Diaconatu Abbanjvariensi existentium peracta...*

⁵³ AACass, Kánonické vizitácie 22; odpis in AACass, Acta parochiae Košice č. 27.

⁵⁴ AACass, Acta parochiae Košice č. 21, 30. 6. 1755.

Stojka a kalvíni

Ako už bolo vyššie spomenuté, kalvíni počas pôsobenia Stojku v Košiciach začali s opravou starého, respektíve stavbou nového kostola. Keďže od košického magistrátu, ktorý bol katolícky a neprial protestantom, nedúfali v získanie stavebného povolenia, obrátili sa priamo do Viedne. Zároveň však opatrne začali so stavebnými prácami dúfajúc, že si to nikto z kompetentných nevšimne. Stojka si však stavebný ruch na predmestí všimol a vec nahlásil magistrátu, ktorý dal celú stavebnú čatu uväzniť.⁵⁵ Kontrolu staveniska vykonalo mesto 21. 8. 1731, pri ktorej boli zisťované rozmery nového kostola. Z nej vyplýva, že starý kostol mal šírku 4 siah, 2 stopy a 4 palce (8,31 m); dĺžku 9 siah a 2 stopy (17,69 m); výšku 1 siahu a pol stopy (2,05 m) a dĺžku trámu strechy 2 siah a 5 stôp (5,37 m). Nový kostol mal nasledujúce rozmery: šírku 6 siah a 2 stopy (12 m); dĺžku 12 siah a 2 stopy (23,38 m); výšku 2 siah a 2 stopy (4,42 m) a dĺžku trámu strechy 4 siah a 5 stôp (9,16 m).⁵⁶ Veriaci protestanti sa sťažujú vo Viedni a cisár Karol III. ich vypočuje. Dňa 29. 1. 1733 sa zrodí najvyššie nariadenie o tom, že opravu košického reformovaného oratória nikto nesmie zahatať a znemožňovať. Tak sa napokon všetky práce rozbehli a dovedli do cieľa.⁵⁷

Odchod z Košíc

6. júla 1733 oznamuje biskup Erdődy košickému magistrátu že Stojku, ktorý už bol jágerským kanonikom, povoláva za rezidujúceho kanonika „a latere“ do Egru. Zároveň žiada magistrát, aby vybral vhodného kandidáta na nového farára.⁵⁸ Niekedy koncom júla, alebo začiatkom augusta adresoval Stojka magistrátu list, v ktorom sa lúčil s mestom. Magistrát naň odpovedal 3. 8. 1733. V jeho odpovedi niet ani stopy po nedávnom nepriateľstve a spore. Magistrát v ňom ďakuje Stojkovi za lásku a starostlivosť, ktorú preukazoval zvereným synom a dcéram a praje mu, aby ho Boh požehnával na jeho ďalších pôsobiskách.⁵⁹ Kedy presne Stojka z Košíc odišiel, nevieme. 25. 9. 1733 magistrát prezentoval za nového košického farára Františka Jošfaiho.⁶⁰ 4. 1. 1734 už Stojka figuruje ako prísediaci biskupského konzistória v Egri pri vyšetrovaní manželskej kauzy.⁶¹

Záver

Žigmund Stojka patrí medzi významných biskupov Uhorska 18. storočia. Ako sedmohradský biskup sa zaslúžil o zriadenie diecézneho seminára v Alba Iuli. Jeho štvorročné pôsobenie v Košiciach je poznačené sporom s mestským magistrátom. Stojka, ako vyšťudovaný právnik, napadol, z jeho pohľadu, protiprávny stav, ktorý vládol v meste. Problém bol v spôsobe praktizovania patronátneho práva zo strany mesta. K trvalejšej náprave tohto stavu došlo až 22 rokov po odchode Stojku z Košíc.

⁵⁵ SZABÓ, Lajos. *Kassai kálvinista krónika 1644 – 1944*. Košice 1944, s. 102.

⁵⁶ AACass, *Templa, Scholae etc recepta, aut recipienda ab anno 1688 – 1760 in Cottu Abaujvariensi*. ASA/6.

⁵⁷ ELIÁŠ, Štefan. *Dejiny Košíc v dátach. 3 diel/ A. Novovek 1711 – 1849*. Košice 2014, s. 14.

⁵⁸ AMK Schwartzbachiana 1733/16055.

⁵⁹ AMK Schwartzbachiana 1733/16762.

⁶⁰ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, 25. 9. 1733 Ca/14; AMK Schwartzbachiana 1733/16759.

⁶¹ Főegyházmegyei levéltár, Eger, Protocollum consistoriae 1718 – 1745, r. sz. 3606, s. 514.

BIBLIOGRAFIA

Pramene

Arcibiskupský archív v Košiciach (AACass)
Acta parochiae Košice
Kánonické vizitácie
Templa scholae etc recepta aut recipienda
Archív mesta Košice (AMK)
Schwartzzenbachiana

Literatúra

ELIÁŠ, Štefan. *Dejiny Košíc v dátach. 3 diel/ A. Novovek 1711 – 1849*. Košice 2014.
Magyar katolikus lexikon XIII, Budapest, Szent István társulat 2008.
MARTON, József, JAKABFFY Tamás. *Die Jahrhunderte des siebenbürgischen Katholicismus. Illustrierte Geschichte der Diözese*. Verbum 2007.
POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Nakladatelství Libri, Praha 2005.
Révai nagy lexikona XIII. kötet, Budapest, Révai testvérek irodalmi intézet részvénytársaság 1915.
SZABÓ, Lajos. *Kassai kálvinista krónika 1644 – 1944*, Košice 1944.
TEMESVÁRY, János. Öt erdélyi püspök rangemléke, s. 276. In *Erdélyi múzeum* 1910. Új folyam 5. (27.) évf.

Adresa autora:

Mgr. Róbert Eliáš
Archív Arcibiskupského úradu Košice
Hlavná 28, 041 83 Košice
email: robert.elias28@gmail.com

Biskupská služba Eduarda Nécseya počas ponifikátu pápeža Pia XII.¹

Viliam Judák

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.2.38-65>

Episcopal service of E. Nécsey during the pontificate of Pope Pius XII.

Abstract: *The twentieth century brought many changes and new challenges to both the world and the Church. Since the agents or creators of historical changes and meanings are always concrete people, it is our duty to return to their moral and spiritual legacies. Every sensible person is enriched in learning about history by examining his or her own thinking and actions, and of the exemplary actions and exemplary people of our past. They represent permanent moral and spiritual values. Among the persons who in their ministry as spiritual shepherds lived at the same time and had a similar outlook on dealing with the areas that the then situation brought them include - Pope Pius XII, whose pontificate wound its way through the difficult post-war years of 1939-1958, and Bishop Eduard Nécsey, the Apostolic Administrator of the Diocese of Nitra since 1948.*

Their similarity can be seen especially in their zealous service, in their quiet sacrifice, in their efforts for peace, social welfare and the protection of the persecuted. In both of them, one can see the search for the path of reconciliation through the diplomacy of "silence", which superficial observers may consider to be a sign of fear or even cowardice.

Keywords: *Church, Pope Pius XII, Rome, Bishop Eduard Nécsey, Diocese of Nitra, ministry as spiritual.*

Dvadsiate storočie vo svetových dejinách, a tiež v Cirkvi prinieslo veľa premien a nových výziev. Keďže hýbateľom či tvorcom dejinných zmien a významov sú vždy konkrétni

¹ Článok vznikol v rámci výskumného grantu VEGA 1/0179/20 Svätá stolica a slovenská otázka 1945 – 1958.

ľudia, je našou povinnosťou vracat' sa k ich morálnym a duchovným odkazom. Každý rozumný človek sa obohacuje poznávaním histórie, preveruje si svoje myslenie i konanie, a to príkladnými činmi a príkladnými ľuďmi z našej minulosti. Oni predstavujú stále mravné a duchovné hodnoty. Medzi osobnosti, ktoré vo svojej službe duchovných pastierov žili v rovnakom čase a mali podobný pohľad na aktuálne potreby riešenia oblastí, ktoré im vtedajšia situácia priniesla patrí – pápež Pius XII., ktorého pontifikát sa vinul v neľahkých vojnových a povojnových rokoch 1939 – 1958 a biskup Eduard Nécsey, od roku 1948 apoštolský administrátor Nitrianskej diecézy.

Ich podobnosť vidieť najmä v horlivej službe, v tichej obete, v úsilí o pokoj, sociálnu starostlivosť a ochranu prenasledovaných. U obidvoch vidieť hľadanie cesty zmierenia diplomaciou „mlčania“, ktoré povrchní pozorovatelia môžu pokladať za prejav strachu, či dokonca zbabelstva.

Pius XII., vlastným menom Eugenio Pacelli, pochádzal zo strednej rímskej aristokracie. Narodil sa 2. marca 1876. Po štúdiu teológie, práve na Veľkú noc 2. apríla 1899, prijal kňazskú vysviacku. Od začiatku pracoval na štátnom sekretariáte. 13. mája 1917 ho pápež Benedikt XV. vysvätil za biskupa v Sixtínskej kaplnke a vyslal ho ako apoštolského nuncia do Mníchova. E. Pacelli 28. mája odovzdal poverovacie listiny Ľudovítovi III., bavorskému kráľovi. 29. júna ho potom prijal nemecký cisár Viliam II., ktorému odovzdal list podpísaný Benediktom XV., ktorý žiadal o ukončenie vojny vo svete. Prijatie nebolo najpriaznivejšie, a keď sa Pacelli vrátil na nunciatúru, otvorene prejavil roztrpčenie z neochoty vypočuť hlas nádeje a zmierenia. Neprešiel ani rok a ústredné mocnosti spolu s inými kniežatstvami sa zrútili pod ťarchou zbraní a nenávisti jednotlivých strán.

V Mníchove často navštevoval zajatecké tábory. Tu prinášal dary, útechu a nádej mnohým vážnom rozličného pôvodu. Pre každého mal slovo útechy a rozprával sa s nimi v ich materinskom jazyku.²

Po prímerí vysilené Nemecko zachvátila revolúcia, ako to Pacelli s trpkosťou predpovedal, a práve on sa stal terčom vážnych hrozieb a násilia zo strany vzbúrencov, ktorí ho chceli zastrašiť a prinútiť opustiť nunciatúru. Ale E. Pacelli sa nedal zastrašiť, a keď sa v roku 1920 vytvorilo v Berlíne nové sídlo nunciatúry, pokračoval tam vo svojej službe. 24. mája 1925 bol schválený a uzavretý konkordát s Bavorskom. Boli to roky, keď Nemecko ustupovalo sile národného socializmu a pre nuncia Pacelliho mala táto situácia nepríjemné dôsledky. Došlo k okamihom značného politického napätia, keď sa ignorovali konkordáty s Bavorskom a Pruskom, a ešte horšia situácia nastala, keď nový konkordát, uzavretý v Ríme Franzom von Papenom v Hitlerovom mene a ratifikovaný nemeckým parlamentom 18. augusta 1925, ostal mŕtvou literou, ba bol priam prekrútený a pošliapaný v dôsledku nacistickej politiky.³

V roku 1925 ho pápež Pius XI. povolal do Ríma a 15. decembra 1929 ho menoval titulárnym kardinálom sv. Jána a Pavla. Poverený bol dôležitými úlohami v pápežskej kúrii, od 7. februára 1930 službou štátneho sekretára.⁴

² Mesto Mníchov nazvalo jednu ulicu po E. Pacelli z úcty k jeho charitatívnym a diplomatickým aktivitám počas jeho pôsobenia vo funkcii apoštolského nuncia. Porov. GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.* Padova: Panda Edizioni, 1989, s. 1099.

³ GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II.,* s. 1099 – 1100.

⁴ GELMI, Josef. *Pápežové. Od svätého Petra po Jána Pavla II.* Praha: Mladá Fronta, 1994, s. 273.

V tridsiatych rokoch 20. storočia po víťazstve národného socializmu v Nemecku sa od začiatku nacionálne socialistický štát správal voči Cirkvi jednoznačne nepriateľsky. Viac než 70 diplomatických nôt vyšlo od septembra 1933 do marca 1937 z Vatikánu na adresu nemeckej vlády so sťažnosťami na porušovanie práv a na nepriateľské opatrenia voči Cirkvi. Nakoniec sa Pius XI. (1922 – 1939) obrátil na nemeckých katolíkov encyklikou *Mit brennender Sorge* zo 14. marca 1937 (v tom istom roku pápež vydal aj encykliku proti komunizmu *Divini Redemptoris*). Ešte predtým (1931) proti fašizmu v Taliansku *Non*

Pápež Pius II.

abbiamo bisogno.⁵ Pri tvorbe pápežských dokumentov, najmä čo sa týka Nemecka, mal značný podiel E. Pacelli – budúci pápež, ktorý bol zvolený (pápež Pius XI. zomrel 10. 2. 1939) v prvý deň konkláve 2. marca 1939. Po zvolení vyšiel do centrálnej loggie Baziliky sv. Petra a prihovoriť sa cez rozhlasový vysielateľ, ktorý sa po prvýkrát v histórii použil na tento účel. Práve v ten deň dovŕšil 63 rokov. Rimania ihneď po prijatí prvého požehnania na Námestí sv. Petra búrlivým potleskom prejavili svoju radosť. Po dvoch storočiach (od Inocenta XIII. 1721 – 1724) mal Rím opäť „rímskeho pápeža z Ríma“ asketickej postavy.⁶

Pius XII., človek s bohatými diplomatickými skúsenosťami, ihneď vytyčil bezprostredné nebezpečenstvo vojny. 24. augusta 1939 vo svojom príhovore vo Vatikánskom rozhlase sa obrátil na ľudia dobrej vôle, vyzval ich, aby sa zriekli násilia a žiadali mier a jednotu.

„Silou rozumu, nie silou zbraní sa presadzuje spravodlivosť, násilníci nie sú požehnaní Bohom. Politika odtrhnutá od morálky zrádza tých, ktorí si ju takú želajú. „Mierom nič nestrácame, vojnou môžeme stratiť všetko.“ Keďže bol „vojnovým“ pápežom, aj podľa príkladu Benedikta XV. (1914 – 1922) neustával vo svojich príhovoroch, hlavne vo vianočných posolstvách, nabádal svet k pokoju.⁷

⁵ BEDOUILLE, Guy. *História Cirkvi. Príručky katolíckej teológie. Diel XIV.* Prešov: Petra, n.o., 2005, s. 160.

⁶ GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *STORIA DEI PAPI. Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II., s. 1100.*

⁷ Príhovory a rozhlasové posolstvá Pia XII. sú obsiahnuté v 20 zväzkoch. Sú to majstrovské diela teologického, právneho, asketického, politického, sociálneho charakteru, ktorých ústredným bodom je betlehemský Ježiš.

So zreteľom na všetky ostatné príhovory by sa Piovi XII. mohol udeliť titul „Doctor optimus, Ecclesiae sanctae lumen, Divinae legis amator“. 19 vianočných posolstiev vysielaných cez rádio možno mohli zhrnúť do výrazov: jednota a mier.

- Jedinou podmienkou jednoty a mieru vo svete zo strany človeka je „bona voluntas“;
- Slávenie Vianoc je spojené každý rok s ohlásením témy jednoty a mieru;
- Posvätné dejiny nám hovoria, že Kainova „mala voluntas“ rozvrátila jednotu a mier;
- Obnova jednoty stále prebieha v Cirkvi, ktorá má jednotiaci charakter a ktorá z tohto dôvodu je schopná uskutočniť zjednotenie rôznych pokolení a národov;
- Vážnym problémom je rozvrátenie jednoty medzi kresťanmi. Všetky zábery opätovne nastoliť jednotu si zaslúžia úctu, keď smerujú k jednote všetkých kresťanov pod vedením Kristovho vikára;
- Podľa príkladu mnohých iných pápežov sa obnovuje výzva k jednote;
- Keď chýba mier, svet je v agónii;

Aj prostredníctvom nuncia v Nemecku Orseniga adresoval prosbu Hitlerovi 5. mája s cieľom zachovať mier. Odpoveďou mu bolo uistenie, že v tejto chvíli nehrozí nebezpečenstvo vojny. Neúspešná bola aj žiadosť adresovaná Mussolinimu, aby sa u Hitlera prihovoril za udržanie mieru.⁸

Udalosti sa však stávali čoraz hrozivejšími; rútili sa nezadržateľným tempom a dešivý stroj vojny sa dal do šokujúceho chodu. O pár mesiacov sa celé národy ocitli v strašnom krviprelievaní. Svetová tragédia, ktorá si celkovo vyžiadala okolo 55 miliónov mŕtvych, bola to „totálna“ vojna a odpor národov proti Hitlerovi a nacizmu bol skutočným bojom na obranu ľudstva a civilizácie. V zmesi týchto bolestných udalostí postava Pia XII. je predmetom celého radu kontrastných a protirečivých súdov v polemike v súvislosti s jeho „mlčaním“ počas vojny. Pre jedných „heroické mlčanie“, pre iných „previnilé“. Označujú ho ako spoluvinníka Hitlera, pôvodcu a vykonávateľa židovského holokaustu, pretože vraj mlčal, keď mal hovoriť, kričať, hroziť; ale rovnako sa o ňom hovorí, že sa osobne angažoval v sprisahaní proti Hitlerovi.⁹

Pius XII., mal sklony žiť v samote modlitby a intenzívnom štúdiu, „segregatus in Evangelium Dei“, takto na neho spomína zástupca štátneho sekretára kardinál Tardini. Len zriedkakedy vyšiel z Vatikánu.¹⁰ Neváhal však ani sekundu toho strašného 19. júla 1943, keď bol bombardovaný Rím. Pápež stál pri okne a videl, ako sa lietadlá rútia nad mesto. Bol veľmi bledý, keď zdvihol trasúcu sa ruku, aby mesto požehnal. Napriek tomu, že sa Pius XII. už istý čas zasadzoval o to, aby Rím bol vyhlásený za otvorené mesto a bol ušetrený akéhokoľvek násillia, v ten deň bola zasiahnutá štvrť San Lorenzo za hradbami a neskôr, 13. augusta, bola bombardovaná periférna štvrť San Giovanni. Pius XII. vzal všetky peniaze, ktoré našiel v pokladni, a za okamih bol pripravený k odchodu. Niesol útechu a posilňoval nádej; kľakol si k modlitbe pri dymiacej hromade ruín pred bazilikou. Ľud plakal a modlil sa s ním. Nato Pius XII. rozdal všetko, čo mal pri sebe. Už bol večer, keď sa vrátil do Vatikánu iným malým autom, pretože to jeho malo poruchu. Oblečenie mal zašpinené, zakrvavené, na napriek tomu bol spokojný, že mohol poskytnúť aspoň trochu útechy a pomoci svojim ťažko skúšaným deťom. Komusi, kto mu vyčítal, že sa vystavil takému nebezpečenstvu, bez váhania odpovedal. „Znovu by som to urobil, keby – nedaj Boh – mesto malo byť opäť bombardované.“ Tomuto pápežovi, zvanému *Defensor civitatis*, obyvateľstvo Ríma z príležitosti 24. výročia bombardovania, 19. júla 1967, z vďačnosti na pamiatku odhalilo pamätník na námestí Verano.¹¹

Treba pripomenúť, že v období od 8. septembra 1943 do 25. apríla 1945 severné Taliansko bolo obsadené nemeckou armádou a Rím zažíval prítomnosť smutne známych

- Všetky národy si želajú rešpektovanie troch veľkých slobôdkolektívneho života v náboženskom, občianskom a sociálnom poriadku. Porov. GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1114 – 1117.

⁸ WOLPERT-FISCHER, Rudolf. *Lexikon der päpste*. Wiesbaden: Fourier Verlag, 2003, s. 138 – 139.

⁹ BEDOULLE, Guy. *História Cirkvi*, s. 161.

¹⁰ Počas celého svojho pontifikátu zdržiaval len v Ríme alebo v letnom sídle Castel Gandolfo. Jeho najdlhšou cestou bola cesta do Santa Maria di Galeria, kde 27. októbra 1957 otvoril novú rozhlasovú stanicu Radio Vaticana (vyše 1000 kW) – 27 km od Ríma. Týmto moderným zariadením o sile 2500 kW sa rádio Vatikán zaradilo medzi najsilnejšie európske vysieláče. Všetky vlnové rozsahy boli riadené na diaľku. Porov. GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1111.

¹¹ GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1110 – 1111.

nacistických jednotiek SS; preto je evidentné, že až do 4. júna 1944, deň, keď anglo-americké vojská vstúpili do Ríma, mesto Vatikán nemalo hranicu s Talianskom, ale celé bolo obkolesené Hitlerovým Nemeckom.

V prázdne zanechanom rozpadom štátneho aparátu plnili významnú funkciu defenzívne a záchranné iniciatívy Pia XII. v období 1943 – 1944. Z tohto pohľadu nám pripadajú priliehavé slová historika Frederica Chaboda v súvislosti s E. Pacellim. „On sám, bez vojska, bez bojovníkov, iba svojím posolstvom predstavoval silu pápežstva v období barbarských invázií a pádu rímskej ríše“. Nie je tajomstvom, že Nemci viackrát hrozili Piovi XII. deportáciou.¹²

Situácia sa ešte ďalej vyhrocovala. V Ríme, na Via Rasella, pred palácom Tittoni, popoludní 23. marca 1944 zápalná bomba, umiestnená na smetiarskom vozíku, zabila 32 mladých nemeckých vojakov z južného Tirolska a 2 civilistov, medzi nimi jedno dieťa. Výbuch pripravila skupina partizánov (G.A.P.). Keď správa dorazila do Hitlerovho generálneho štábu, vyvolala šokujúcu reakciu; Führer chcel, aby sa na odvetu okamžite vyhodila do vzduchu celá rímska štvrť, so všetkými obyvateľmi, bez akéhokoľvek úniku, a aby za každého zabitého Nemca bolo zastrelených sto obyvateľov. Rozkaz sa postupne zmenil. Desat' Talianov za každého Nemca. V Ardeatínskych jaskyniach bolo zabitých 335 nevinných osôb, ktoré zastupovali celý Rím. Intelektuáli, tovariši, mešťania, penzisti, úradníci, aristokrati, vojaci všetkých ozbrojených síl, remeselníci, obchodníci, mladí od 14 do 20 rokov, 75-ročný starec, katolícky kňaz don Pietro Pappagallo z Terlizzi, obvinený a uväznený pre „komunistické aktivity“, 70 Židov, 5 nemeckých vojakov dezertérov. Celý areál Ardeatínskych jaskýň bol vyhodенý do vzduchu dynamitom. Takto sa zabránilo tomu, aby ostali stopy po hanebnom zločine.¹³

Rozruch okolo „mlčania“ Pia XII. v tejto záležitosti podnietili sformovanie prenáhlených súdov a rozporuplných názorov na osobnosť a dielo, ktoré tento pápež vykonal v búrlivých rokoch vojny. Z viacerých strán bol obvinený, že nikdy otvorene neodsúdil zločiny, ktoré sa počas vojny páchali hlavne v Európe. Spustil sa mechanizmus, ktorý vyvolal lacné a povrchné závery, raz osočujúce, inokedy ospravedlňujúce či zhovievavé. Jednako odhliadnuc od záplavy predpokladov takmer jednomyselne sa usudzuje, že keby Pius

¹² Giulio Andreotti vo svojej knihe *A ogni morte di Papa*, publikovanej v roku 1980, spomína. „Na audiencii 17. apríla 1944 mi Pius XII. povedal, že Nemci sa mu vyhrážali, že ho budú deportovať a druhí (nevie sa na koho naráža) ho nabádali, aby odišiel z Ríma; on však s rozhodnosťou tvrdil, že sa nebojí a že ostane na svojom mieste vo Vatikáne.“ Porov. GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II.*, II., s. 1104.

¹³ Až večer 26. marca zverejnili noviny oficiálny text správy vydané Nemcami, v ktorej sa hovorí, že „zločinné živly spáchali atentát... a že v dôsledku tohto útoku bolo zabitých tridsaťdva osôb nemeckej polície a mnohí boli ranení... Preto nemecké komando nariadilo, aby za každého zabitého Nemca bolo zastrelených desať *komunistov-badoglioňov* (Badoglio, hlava vlády po štátnom prevrate 25. júla 1943), tento rozkaz bol vykonaný.“ V správe z 26. marca, dva dni po masakri, *Osservatore Romano* dôrazne píše. „Zoči-voči podobným skutočnostiam každý čestný človek prežíva hlbokú bolesť v mene ľudskosti a kresťanských citov. Tridsaťdva obetí na jednej strane, tristo dvadsať osôb obetovaných za vinníkov, ktorí ušli do cudziny, na druhej strane...“. Tridsaťdva bolo nemeckých policajtov roztrhaných na kusy, plus jeden ranený, ktorý zomrel o deň neskôr. Teda tridsaťtri. Tridsaťtri x desať: tristo tridsať. Ale obetí v Ardeatínskych jaskyniach bolo tristo tridsaťpäť. Ten, kto ráta, sa zmýlil a tragicky navýštilarifutretej ríše. „Došlo k omylu – povedal krátko po masakri jeden zvykonávateľov popravy – ale keď už tam boli ...“. Nuž kým na jednej strane „odvážni pôvodcovia hrdinského činu“ sa skrývali a unikali zatknutiu a odвете Nemcov, na druhej strane z mnohých strán padali obvinenia na Pia XII., pretože „nechcel nič urobiť, aby odvrátil nacistickú odvetu.“ Porov. GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II.*, II., s. 1106.

XII. bol urobil všetko to, čo mu vyčítajú, že nekonal, situácia by sa bola len zhoršila; bol by vyprovokoval Hitlerovu nevypočítateľnú reakciu a tento by sa bol vyvršil na meste Rím.¹⁴

Zúrivosť, s akou nemecký diktátor nariaďoval masové popravy, nebola teda žiadnym tajomstvom a je všeobecne známe, že odvetou za atentát na Via Rasella malo byť zavraždenie sto civilistov za každého zabitého nemeckého vojaka a že viaceré rímske štvrte mali byť zničené dynamitom; rovnako jednoznačná bola odvaha pápeža, ktorý, keď mohol a musel hovoriť, vyjadroval sa s rozvahou, diktovanou múdrosťou a morálnym a náboženským vedomím.

Ak aj pripustíme, že Pius XII. uprednostňoval vyčkávanie pred priamym stretom s Hitlerom, že miloval nemecký národ, ale nie nacizmus, že vždy radšej pomáhal prenasledovaným ako dráždil prenasledovateľov, že prijímal aj ľudí, čo sa mu odplácali nevďačnosťou a očierňovaním, že protestoval a hlásal dobro a spásu.¹⁵

Existuje rozsiahla dokumentácia, väčšinou publikovaná, o osobných intervenciách Pia XII., ktorý nepochybne vložil všetok svoj um, srdce a lásku do služieb mieru a ľudstva, aby zažehnal tragédiu. Dnes je známe, že pápež Pius XII. podal asi 60 protestov proti zločinom diplomatickou cestou. Verejný protest – ako sa on sám vyjadril – by bol opatrenia proti Židom ešte viac zostril.¹⁶ Pius sa usiloval udržať Rím mimo bojov a chrániť ho pred náletmi. Poskytol azyl viac ako 5000 Židom. Asi 85 % z nich ukrývali katolícke inštitúcie.¹⁷

Pius XII. dal úpravu, aby uvoľnili aj kláštornú klauzúru a zachraňovali Židov. Napríklad, kapucín Bourgd' Iré v rokoch 1943 – 1946 z poverenia pápeža vynaložil asi 4 milióny dolárov na pomoc Židom. Informačná kancelária Vatikánu zriadila osobitné oddelenie pre otázky Židov. Počet hľadaných osôb prostredníctvom nej dosiahol v rokoch

¹⁴ Svedčí o tom aj skutočnosť v Holandsku, z roku 1942, keď Hitler osobne, aby sa pomstil holandským biskupom za protesty proti prenasledovaniu „čistokrvných“ Židov, nariadil vyvraždenie 40 tisíc „polovičných“ Židov. Porov. GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1106.

¹⁵ Napr. Americký spisovateľ Robert Katz vydal v roku 1967 knihu *Smrť v Ríme*, s úmyslom „vrhnúť nové svetlo na kontroverzné otázky“, súvisiace s udalosťami, čo sa odohrali 23. a 24. marca 1944. Na základe tejto knihy sa nakrútil film *Odveta*. Špachtičná Elena Rossignani, neter pápeža Pacelliho, podala žalobu za ohováranie na spisovateľa Roberta Katza, režiséra Pana Cosmatosa a producenta Carla Pontiho, pretože, tak film ako aj román sú len hrubým osočovaním osobnosti Pia XII. počas nacistickej okupácie Ríma. „Američan Robert Katz – poznamenáva Elena Rossignani – vo svojej knihe „Smrť v Ríme“ pošliapal pravdivosť faktov, hoci si bol vedomý, že nečerpá informácie z verejných a autentických zdrojov. Tragické udalosti z marca 1944 nehanebne prekrúca. Jeho cieľom je očierňovať Pia XII., že odmietol vyhnúť sa krviprelievaniu v Ardeatínskych jaskyniach, hoci vedel o odvetnej operácii, riadenej nemeckými jednotkami SS. „Film s mimoriadnou zákernosťou uráža pápeža. Chce nahovoriť, že plukovník SS, Eugen Dollmann, sa rozhodol upovedomiť Pia XII. To nie je pravda, napokon nedávno to dementoval aj sám Dollmann“ – tvrdí E. Rossignani. V roku 1973 sa začal súdny proces, ktorý predstavuje jednu z najdramatickejších a najkontroverznejších stránok nedávnej talianskej histórie. Súd v Ríme (27.11.1975), vyniesol rozsudok, ktorým odsúdil nactiutľhačov pamiatky Pia XII. R. Katze bol (2.7.1981) odsúdený k 13 mesiacom väzenia za ohováranie. Porov. GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1107 – 1108.

Podobne aj predtým divadelná hra (1963) Rolfa Hochhuta *Námesník* vyvolala vášnivé kontroverzie o „pápežovom mlčaní“. Dielo využila proticirkevná propagácia vo východnom bloku aj v ČSSR. Porov. GELMI, Josef. *Pápežové. Od svätého Petra po Jána Pavla II.*, s. 274.

¹⁶ FRÖHLICH, Roland. *Grosse illustrierte Kirchengeschichte die erfahrung von 2000 jahren*. Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1992, s. 236.

¹⁷ WOLPERT-FISCHER, Rudolf. *Lexikon der Päpste*, s. 139.

1941 – 1945 číslo 102 026. Pri vtedajších zložitých možnostiach kontaktu to bol takmer neuveriteľný výkon.

Myron Charles Taylor (†1959), nekatolík, ktorý až do roku 1952 pôsobil vo Vatikáne ako mimoriadny vyslanec Spojených štátov amerických, bol triezvy a dištancovaný pozorovateľ dobového diania. Svedčia o tom jeho „osobné a prísne dôverné“ správy pre prezidenta Franklina Roosevelta, ktoré boli objavené v roku 1990 spolupracovníkmi *Výskumného ústavu dejín* z Ingolstadtu vo Franklin D. Roosevelt Library v Hyde Park (štát New York). Výsledok ich vedeckého vyhodnotenia bol, že Pius XII. sa maximálnym spôsobom usiloval o zachovanie medzinárodného mieru a používal všetky dostupné prostriedky, aby prenasledované skupiny chránil pred okupantmi. Ako rodený a skúsený diplomat volil radšej tichú intervenciu, než verejné vystúpenia. Taylor dosvedčuje, že keď sa oficiálny politický postup u nemeckej ríšskej vlády skončil pre chránenca trestom smrti, volil pápež v konečnom dôsledku „cestu za kulisami“.

Jeho úsilie o záchranu Židov potvrdila aj štúdia francúzskeho historika jezuitu Pierra Bleta († 2009), ktorý patrí k spoluvydavateľom 11-zväzkového vatikánskeho dokumentačného diela o období druhej svetovej vojny.¹⁸

Hrôzy vojny sa pápež snažil zmierniť, nakoľko to bolo v jeho silách. Okamžite zriadil pátraciu a spravodajskú službu pre vojnových zajatcov a ranených, ktorá v priebehu rokov dokázala poskytnúť viac ako 11 miliónov odpovedí. Po vojne sa zamerali na posielanie darov z lásky, aby pomohli zmierniť ťažkosti bezprostredne po vojne.¹⁹

V protokole porady *Plenárnej konferencie biskupov diecéz Nemecka vo Fulde* (20. – 22. augusta 1940) sa spomína Spoločnosť sv. Rafaela a doslovne sa komentujú aktivity pápeža v prospech Židov. „Konferencia berie s uspokojením na vedomie neustále sa horlivé snaženia Spolku, aby umožnil vyst'ahovanie katolíckych neárijcov v Nemecku. Ďakuje predovšetkým Svätému Otcovi za jeho úspešné osobné sprostredkovanie v otázke víz na pricestovanie do Brazílie.“ Žiaľ, kritici Katolíckej cirkvi túto poznámku *Komisie pre dobové dejiny* (ktorá je predložená viac ako 10 rokov), neuznávajú tak, ako neuznávajú ani okolnosť, že niektoré zahraničné vlády nepodporovali, alebo nedostatočne podporovali snahy Vatikánu o pricestovanie ohrozených osôb. Tak sa mohlo prideliť podľa zistenia historika Friedeberta Volka z 3000 prisľúbených cestovných víz následkom nerozhodného postoja brazílskych úradov asi len polovica. Zmierenie biedy sa neurčovalo rasou alebo konfesiou, ale aj jej nutnosťou a danými možnosťami. O tom svedčia pre Pia XII. aj jeho humanitné úsilie, predovšetkým spomínané Taylorové spisy. Píšu o otcovskej starostlivosti pápeža – Pacelliho o osud Poľska práve tak, ako veľmi vážne otázky týkajúce sa položenia Cirkvi v sovietskom Rusku. Tieto spisy súčasne dokumentujú aj opakované intervencie proti prečinom Haagskeho vojnového poriadku.

Veľmi vzácné je aj svedectvo svedka smutných udalostí druhej svetovej vojny, židovského teológa učenca Pinchasa Lapida (†1997), na otvorenú kritiku proti pápežovi Piovi XII., že „priamo pred jeho očami dovolil odviecť židovské ženy a deti z Ríma do

¹⁸ JUDÁK, Viliam. *Kristova Cirkev na ceste. Ilustrované cirkevné dejiny*. Trnava: SSV, 1998, s. 253.

¹⁹ WOLPERT-FISCHER, Rudolf. *Lexikon der päpste*, s. 139.

Osvienčima“. Naopak, dokumentuje početné pomocné akcie Vatikánu v prospech ohrozených „neárijcov“. Podľa neho Vatikán zachránil život asi 850 000 ľudom.²⁰

Aj počas týchto nekonečných 18 mesiacov nemeckej okupácie Ríma dvere rímskych kostolov a kláštorov ostali otvorené vo dne v noci. Akoby zázrakom sa Rím premenil na obrovský „kláštor bratov v klauzúre“, kde spolunažívali ľudia všetkých vrstiev a všetkých ideológií, všetkých rás a rozličného pôvodu; Pius XII. nariadil, aby každý človek, ktorý hľadá pomoc a snaží sa uniknúť deportáciám a mučeniu, bol bratsky prijatý a chránený v budovách, ktoré užívali právo exteritoriality. Preto všetci biskupi a opáti nariadili, aby kláštory prichýlili každého, kto hľadá akúkoľvek pomoc, a takto sa všetky rehoľné domy „zrazu hemžili – ako hovorí don Virginio Rotondi – „odvážnymi antifašistami“. Predstavme si, že len v malom letnom sídle pápeža v Castel Gandolfe bolo ubytovaných vyše sedemdesiat tisíc utečencov. Keď potom Herbert Kappler, podplukovník SS a veliteľ Gestapa v Ríme, žiadal, aby mu Židia dodali do 36 hodín 50 kg zlata ako náhradu za to, že zabráni odsunu 200 Židov, Svätá Stolica bez meškania prejavila ochotu doplniť toto odporné nacistické výkupné.²¹

Počas celej svetovej vojny vyvíjalo činnosť *Pápežské dielo pomoci*, ktoré zaobstarávalo a rozdávalo lieky, odevy a potraviny. Len za pol roka 1944 vynaložila táto inštitúcia milión dolárov pre Židov. Mnohí Židia po celom svete si dobre uvedomovali ochotu a obetavosť Cirkvi v ich prospech.²²

Pápež Pius XII. aj po skončení druhej svetovej vojny často prejavoval starostlivosť a súcit s obetami vojny. Podporoval právo národov na sebaurčenie a odmietal však tézu o kolektívnej vine všetkých Nemcov, ktorá sa v tom čase na niektorých miestach presadzovala, a poukázal na zákony, ktoré by sa museli vzťahovať aj na porazených. Preto vymenoval aj apoštolského vizitátora pre Nemecko, amerického vojenského biskupa Aloisia Müncha ako gesto zmierenia voči Nemecku. Odmietal násilie, triedny boj a zdôrazňoval bratstvo národov.²³ Nemohol však mlčať ani smerom na krajiny, kde sa na veriacich konalo bezprávie ako v ZSSR, krajinách východnej Európy²⁴ i v Číne. Nemlčal, keď sa usilovali komunisti zmocniť vlády v Grécku, Francúzsku a Taliansku.²⁵

²⁰ JUDÁK, Viliam. *Kristova Cirkev na ceste. Ilustrované cirkevné dejiny*, s. 254.

²¹ GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1104 – 11055.

²² Výraznou odpoveďou na svedectvo pápežovej šľachetnosti je konverzia hlavného rabína Ríma s manželkou Itallo Zolliho, ktorý pri svojom krste (13. 2. 1945) prijal z vďačnosti meno Eugenio. Porov. Cabaudová, Judith. *Rabín, ktorý sa vzdal Kristovi*, Trnava. SSV 2008. Autorka tiež konvertovala do Katolíckej cirkvi.

²³ WOLPERT-FISCHER, Rudolf. *Lexikon der Päpste*, s. 139.

²⁴ Ako nástroj na rozbitie jednoty medzi cirkevnou hierarchiou a duchovenstvom použila vtedajšia vláda ČSR tzv. *Katolícku akciu*, ktorá vznikla 10. júna 1949 za prítomnosti 67 kňazov a laikov v Prahe (autentická Katolícka akcia z nariadenia pápeža Pia XI., ktorej cieľom bola evanjelizácia v súčasnej dobe bola zrušená a jej predstavitelia súdne stíhaní). Onovú „Katolícku akciu“ nemali záujem ani Česi a ešte menej Svätej stolici tradične oddaní Slováci. Biskupi, ju okamžite zakázali. V pastierskom liste, ktorý sa mal čítať 19. a 26. júna vo všetkých kostoloch, odsúdili spolu so „schizmatickou Katolíckou akciou“ aj všetky nespravodlivé opatrenia štátu oproti Cirkvi, jej inštitúciám a jednotlivým veriacim. Svätá stolica dekrétom z 20. júna 1949 odsúdila novú organizáciu a jej prívržencov exkomunikovala, čo vyostroilo vzťah medzi Vatikánom a komunistickou ČSR. Pápež Pius XII. exkomunikoval r. 1949 tiež príslušníkov Komunistickej strany a ich spolupracovníkov.

²⁵ Pápež Pius XII. nielenže zriadil najvyššiu vatikánsku radu pre utečencov *Exsul familia*, ale upozornil na tento problém aj OSN. Už v roku 1952 sa zriadila slovenská misia vo Francúzsku (pod vedením kňaza Gašparika, neskôr F. Reves), v nemeckej hovoriacej oblasti (A. Zán, neskôr V. Bucko, K. Šumichrasta Strnisko), v Belgicku (Strečanský), v Argentíne (R. Dilon, V. Javorka a E. Šándor), v Austrálii (Š. Senčík, neskôr páter Strnisko). V Taliansku preberá misiu A. Botek.

V tomto muživom historickom obraze sa vyníma postava Pia XII., „pápeža vojny“ a „pápeža mieru,“ ako sa hovorilo, ktorý prechádza od takzvaného obviňujúceho „mlčania“, tam, kde to bolo potrebné, diktovaného nie strachom, ale obozretnosťou, k otvorenému boju, doslova ku križiackej výprave proti komunizmu, stelesňovanému štátom či politickou stranou. Komunizmus sa v Európe začal šíriť a najmä v niektorých východo-európskych krajinách, satelitoch Sovietskeho zväzu, režim už prenasledoval aj najvyššie cirkevné authority. Zoči-voči marxistickému nebezpečenstvu, porušujúcemu základné princípy katolíckeho kresťanstva, Pius XII. stál na protikomunistických pozíciách a zaujal jasný a dôsledný postoj, keď išlo o obranu viery a ľudskej slobody. 1. júla 1949 Sväté Ofícium vydalo dekrét disciplinárneho charakteru. Nepovoľuje sa vstúpiť do komunistických strán ani podporovať ich; spolupracovať, podporovať a šíriť publikácie, ktoré obhajujú učenie a prax komunizmu; veriaci, ktorí sa dopustia podobných skutkov, nesmú pristúpiť k sviatostiam; tí, ktorí vyznávajú protikresťanské učenie komunizmu, podporujú a propagujú ho, uvažujú na seba, *ipso facto*, ako odpadlíci katolíckej viery, exkomunikáciu. Toto opatrenie svojou tvrdosťou okamžite vyvolalo ostré polemiky.²⁶

Povoynové roky boli teda rovnako búrlivé, ale aj plné nádeje a úsilia o upevnenie pokoja a morálnu ako aj materiálnu obnovu sveta. Vo februári 1945 na Jalte pri Čiernom mori sa konala historická konferencia, počas ktorej víťazné mocnosti USA, Sovietsky zväz, Veľká Británia a Francúzsko „si rozdelili svet“ podľa schémy, ktorá pretrvala dlhé roky. Prakticky svet sa rozdelil na dva nepriateľské bloky, samotná Európa na východné a západné zoskupenie. Neskôr, v júni 1945, sa vytvorila Organizácia spojených národov (OSN) so sídlom v New Yorku, s cieľom „zachrániť“ budúce generácie pred vojnovou pohromou“ a „využiť medzinárodné nástroje na podporu ekonomického a sociálneho pokroku všetkých národov“ vo vzájomnom porozumení. No napriek „zdravým“ morálnym princípom už v roku 1947 sa začala „studená vojna“, ktorá vyprovokovala a prízvukovala „rovnováhu teroru“.

Medzitým sa horlivo pripravoval Svätý rok 1950, „rok veľkého odpustenia a veľkého návratu do Otcovho domu“. Po hrôzach vojny tento okamih nádeje a obnovy očakávali všetci s mimoriadnym vzrušením. Pius XII. ho slávnostne vyhlásil 26. mája 1949, v deň Nanebovstúpenia, prečítaním buly *Iubileum Maximum* v štyroch patriarchálnych bazilikách Ríma. Do Ríma prišiel veľký počet pútnikov zo všetkých kútov sveta, v duchu obnovej solidarity, jednoty a mieru.

Vyvrcholením Svätého roka bolo vyhlásenie dogmy o Nanebovzatí Najsvätejšej Panny Márie. Bulou *Munificentissimus Deus* z 1. novembra 1950 Pius XII. definoval tento významný článok viery a ešte v ten istý deň v prítomnosti vyše milióna veriacich, 35 kardinálov a vyše 500 biskupov zo všetkých častí sveta, v závere nekonečnej procesie, predniesol vzletný príhovor o význame tohto vyhlásenia.²⁷ Pri tej istej príležitosti zasvätil Cirkev a svet Máriinmu Nepoškvrnenému srdcu. Na vlne tejto mariánskej atmosféry Pius XII. podporil oslavy stého výročia lurdského zjavenia; a z príležitosti storočnice vyhlásenia dogmy o Nepoškvrnenom počatí vyhlásil rok 1954 za „Mariánsky rok“, prvý v histórii. Počas mariánskeho roka pápež ustanovil sviatok Panny Márie Kráľovnej. Zaoberal sa aj

²⁶ GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1110.

²⁷ ĎATELINKA, Anton. *Lex orandi, lex credendi. Liturgia – Locus Theologicus*. Nitra: Gorazd, n.f., 2019, s. 114 – 117.

myšlienkou zvolať všeobecný koncil. Za jeho pontifikátu sa pôsobenie Cirkvi chápalo oveľa univerzálnejšie ako predtým. V r. 1939 – 1958 bolo zriadených asi 350 diecéza niekoľko cirkevných provincií prevažne v misijných krajinách. V dvoch konzistóriách počas jeho pontifikátu vymenoval 57 kardinálov zväčša netalianskeho pôvodu.²⁸

Neexistovala takmer žiadna otázka dogmatického alebo etického charakteru, ku ktorej by sa pápež Pius XII. nevyjadril vo svojich početných príhovoroch alebo encyklikách. Je autorom aj viacerých encyklík, z ktorých si zaslúži pozornosť *Summi Pontificatus* (1939), *Mystici corporis Christi* (1943), kde objasnil charakter Cirkvi z hľadiska Kristovho mystického Tela a *Divino afflante Spiritu* (1943) adresovanú biblickým exegetom. V r. 1947 vydal encykliku *Mediator Dei*, ktorou sa obrátil na laikov v súvislosti s liturgickou službou. Úcte k Najsvätejšiemu Srdcu venoval aj encykliku *Haurietas aquas* (1956).²⁹

Pri archeologickom výskume pod Bazilikou sv. Petra, pod jeho záštitou, bol objavený hrob apoštola sv. Petra.³⁰

Pápež Pius XII. ako pápež-učenec rozvoj vedy a seriózneho bádania považoval za dôležitú úlohu svojho pontifikátu. Usiloval sa o permanentné vzdelávanie kléru. V roku 1936 zriadil pápežskú akadémiu vied, ktorá prijímala členov z rôznych krajín sveta. Rozšíril a zmodernizoval vatikánsku knižnicu. Vatikánske observatórium vybavené modernými prístrojmi premiestnil do letného sídla pápežov v Castel Gandolfo. Talianskym biskupom nariadil starosť o archívy.³¹

Bol činný do konca života. Zomrel 9. októbra 1958. Prezident USA Eisenhower komentoval jeho odchod slovami. „Smrťou Pia XII. sa svet stáva chudobnejším. Jeho ruka bola vždy pripravená pomôcť. Nebojácny, vždy bojoval za mier medzi národmi sveta“.

Pochovaný je v Bazilike sv. Petra. Pápež Pavol VI., jeho blízky spolupracovník začal proces blahorečenia pápeža Pia XII., spolu s procesom blahorečenia Jána XXIII.³²

Eduard Nécsey svoj život prežil, podobne ako Pius XII. vo veľmi dôležitom období, ktoré bolo poznačené dvoma svetovými vojnami a v tejto časti Európy aj obmedzovaním osobnej, teda aj náboženskej slobody. Často bolo potrebné rozhodovať okamžite, a to nielen podľa chladných zákonov logiky, ale i „logikou srdca“, čo arcibiskup E. Nécsey v duchu svojho hesla „In omnibus caritas“ (*Vo všetkom láska*) aj uskutočňoval.

Vo farskom kostole v Oslanoch nad krstiteľnicou sa nachádza pamätná tabuľa, ktorá hlása, že tu bol 10. februára 1892 pokrstený Eduard Nécsey, neskorší arcibiskup a administrátor nitrianskeho biskupstva. Bolo to deň po tom, čo uzel svetlo sveta v roľníckej rodine.³³

²⁸ GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1110.

²⁹ GELMI, Josef. *Pápežové. Od svätého Petra po Jána Pavla II.*, s. 279.

³⁰ Pius XII. na konci Svätého roka 1950 slávnostne vyhlásil svetu. „Hrob kniežat a apoštolov sa našiel... Obrovská kupola sa dvíha presne nad hrobom prvého rímskeho biskupa“. Dôsledným a podrobným skúmaním, aj relikvií svätca, bola poverená profesorka Margherita Guarducci z rímskej univerzity; začal sa v roku 1952 a pokračoval aj po skončení tohto pontifikátu. Až 26. júna 1968 pápež Pavol VI. s úplnou istotou prehlásil platnosť dovtedajších výskumov a oficiálne uznal pravosť relikvií sv. Petra. Porov. GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1111.

³¹ KELLY DAVISON NORMAN, John. *Pápeži dvoch tisícročí od sv. Petra po Jána Pavla II.* Bratislava: Roal, 1994, s. 258.

³² GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II., II.*, s. 1112.

³³ Krst E. Nécsey, ako aj deň narodenia sú zapísané v *Matrike pokrstených Rímskokatolíckeho farského úradu v Oslanoch* (ZCM – 1815) v I. zväzku, na s. 98, v r. 1892, pod č. 8.

Teologické štúdiá absolvoval na Cisársko-kráľovskej univerzite v Innsbrucku (1911 – 1915), a tu bol vysvätený za kňaza (30.6.1915). Po rigorózných skúškach získal akademický titul doktora teológie (1917). Dizertačná práca mala názov *Der hl. Apostel Paulus in Philippi*.

Po vysviacke nastúpil na prvé a jediné kaplánske miesto v Trenčianskej Teplej (1916 – 1921), kde sa veľmi výrazne prejavilo jeho sociálne cítenie, ktoré je typické pre jeho ďalšiu činnosť. Neskôr dostáva prívlastok „miláčik chudoby“, či „biskup robotníctva“.³⁴

Eduard Nécsey ako študent teológie

Eduard Nécsey prežil v Trenčianskej Teplej posledné roky prvej svetovej vojny, rozpad Rakúsko-uhorskej monarchie, ako aj vznik ČSR, teda prevratové búrlivé časy.³⁵

ThDr. E. Nécsey vynakladal veľké úsilie na zlepšenie postavenia robotníkov v miestnom cukrovare. Z roku 1943 máme až dve spomienky na účinkovanie. E. Nécseya ako kaplána v Trenčianskej Teplej. V *Katolíckych novinách* v článku „Nový slovenský biskup Dr. Eduard Nécsey“ sa uvádza: „Prichádza prvá kaplánska (r. 1916) v Trenčianskej Teplej. Miláčikom nového kaplána sa stáva miláčik Kristov – chudoba. Najradšej po vykonaní školských povinností ide medzi robotníkov, ktorí zápasia o väčšiu skyvu chleba pre seba a svoju rodinu v miestnom cukrovare. Ako dobrý priateľ bdie, aby v tomto zápase neutrpeli ich nesmrteľné duše. Svojou prímluvou pomáha, kde môže. Prichádzajú prvé skúšky, prvé prekážky, prvé nedorozumenia. Kto chce byť priateľom chudobných, musí byť na to pripravený. Sociálne hnutie nenachádza vtedy ešte medzi „pánmi“ ocenenie a oduševnenie.“³⁶

Regionálny časopis *Trenčan* v článku „Biskup robotníctva“ píše ešte obsirnejšie: „Takto by sme mohli nazvať a charakterizovať osobnosť Jeho Excelencie osvieteného

³⁴ Archív BÚ v Nitre. *Osobný archívny fond Eduard Nécsey*.

³⁵ MEDVECKÝ, Karol. A. *Slovenský prevrat*. III. zv. Bratislava 1930, s. 32.

³⁶ Nový slovenský biskup Dr. Eduard Nécsey. In *Katolícke noviny*, 58, 1943, č. 14, s. 1.

pána ThDr. Nécseyho, nového pomocného biskupa nitrianskej diecézy. Veď, ktorí sme z Trenčianskej Teplej, alebo okolia Trenčína, veľmi dobre poznáme tento sympatický zjav – vychudlého teplanského kaplána, ktorý pri svojej únavnej pastoračnej práci v rozvetvanej teplanskej farnosti odtrhol si pre svoje veľmi krehké telo nutný odpočinok a trávil svoj čas v začmudených miestnostiach medzi jeho prvou láskou, slovenskými robotníkmi. Tu prednášky, tu debaty, tu vyjednávania, na ktorých sa neraz na jeho kňazský šat z úst nepriateľov i špina nadávok valila. Ale darmo, idealizmus mladého kňaza a jeho láska víťazí nad týmto všetkým. Plameň lásky k robotníctvu, i k tomu, ktoré zavedené štváčmi stálo na druhých brehoch, ďalej žiari z jeho oka, v ktorom sa zrkadlí čistá kňazská duša, obraz to Krista, Syna Božieho-Robotníka, kým celá jeho asketická osobnosť je výkričníkom, a to nepopierateľným a neodškriepiteľným, za práva robotníka, z ktorých nedá ubrať a nedá urvať ani jotu, výkričníkom za sociálnu spravodlivosť a lásku... v duchu evanjelia a hlasu sv. Otcov Leva XIII. a Pia XI. V súhlase s týmito veľ duchmi kresťanského sveta zdôrazňoval mladý teplanský kaplán, za ktorým išlo továrenské naše robotníctvo, že láska, ktorá zbavuje robotníka spravodlivej pláce, nie je láskou, ale je bezcenným menom a prázdnu škupinou lásky, že nie je uskutočnená sociálna spravodlivosť vtedy, keď robotník prijíma ako almužnu to, čo mu patrí podľa práva spravodlivosti, preto nikto sa nesmie snažiť uniknúť povinnostiam spravodlivosti... Žehnanie tvrdých upracovaných a mazoľnatých rúk slovenských otcov sprevádzalo kroky mladého kňaza v teplanskej farnosti... Dobrorečenie slovenských matiek a žien lialo sa na meno mladého nezdravistého kňaza za to, že zachránil ich otcov a mužov Cirkvi tým, že jeho jemná a vzácnu diplomaciou obdarená osobnosť vedela vždy presadiť spravodlivé požiadavky robotníctva u ich zamestnávateľov...³⁷

E. Nécsey si jasne uvedomoval nesmierny význam dobrej tlače. Horlil za slovenskú kresťanskú, katolícku tlač, ktorú by mali pravidelne čítať v každej slovenskej rodine.³⁸

V tom istom čísle *Tatranského orla* uverejnil pod celým menom aj ďalšiu úvahu. „Časové otázky.“ Jednou z najpálčivejších otázok po skončení svetovej vojny sa stala sociálna otázka. Autor úvahy zdôrazňuje: „Sociálna otázka je nielen otázka hospodárskeho rázu, lež i svetového názoru.“ ThDr. E. Nécsey potom venuje pozornosť *Utópii* Tomáša Morusa a otázke socializmu. Ďalšou časovou otázkou po svetovej vojne bola otázka „rozluky Cirkvi a štátu.“ Autor úvahy konštatuje, že mravná sila Cirkvi sa osvedčila nielen v ťažkých časoch sťahovania národov, ale aj vo vrcholnom stredoveku. Moderný štát takisto potrebuje mravnú silu.³⁹

Vo vianočnom čísle *Tatranského orla* uverejnil ThDr. Eduard Nécsey obsiahlu úvahu. „Kristus a chudoba.“ Znova sa vrátil k pálčivej sociálnej otázke.⁴⁰

³⁷ G.G. Biskup robotníctva. In *Trenčian* XX, 1943, č. 20, s. 1.

³⁸ Na ulicu! In *Tatranský orol* 1, 1920, č. 1, s. 12.

³⁹ Na ulicu! In *Tatranský orol* 1, 1920, č. 1, s. 12.

⁴⁰ *Tatranský orol* 1, 1920, č. 8, s. 158 – 159. – V pozostalosti arcibiskupa ThDr. Eduarda Nécseya sa zachoval rukopis úvahy „Kristus a chudoba“.

Od roku 1921 pôsobil trvalo v Nitre. Najskôr ako špirituál v kňazskom seminári. Túto službu zastával v r. 1921 – 1925. V školskom roku 1921/1922 bolo v diecéznom kňazskom seminári v Nitre 19 nitrianskych a 16 trnavských bohoslovcov.⁴¹

Dr. Eduard Nécsey, ako špirituál kňazského seminára, nestrácal zo zreteľa ani vysvätených kňazov. Veľmi odporúčal spoločné rekolekcie kňazov a zo zachovaných rukopisov je zrejmé, že častejšie prehovoril na kňazských rekolekciách. Zastával názor, že kňazi sa majú na rekolekcie spoločne schádzať, a to každý mesiac (odvolával sa na pravidlá *Unio Apostolica cleri* a na odporúčanie pápeža Pia X.), pričom sa nemajú zameriavať iba na chyby a poklesky, ale aj na radostné udalosti, na úspechy v pastorácii a pod. Kňaz predsa potrebuje povzbudenie a oduševnenie.⁴²

K tejto službe čoskoro pribudli ďalšie. V školskom roku 1921/1922 prednášal homiletiku a v nasledujúcich dvoch školských rokoch pedagogiku.⁴³

Horlivá a neúnavná práca dr. Eduarda Nécseya nezostala bez povšimnutia. Roku 1923 bol vymenovaný za biskupského tajomníka, za prosynodálneho notára a za pápežského komorníka. V tom istom roku sa stal profesorom dogmatiky na Vysokej bohosloveckej škole v Nitre. Okrem toho zastával úrad bibliotekára v Diecéznej knižnici (1922 – 1925).⁴⁴

Osobnosť ThDr. Eduarda Nécseya, jeho čistý kňazský obetavý život, hlboká fundovanosť v teológii – najmä v dogmatike, ktorú, vedel „obliecť“ do príjemného rúcha, neostala bez povšimnutia nielen u jeho spolupracovníkov, ale aj u diecéznych predstaviteľov, ba aj u hlavy Cirkvi pápeža Pia XII., ktorý ho dekrétom Posv. kongregácie konzistoriálnej menoval. „Die 12. Martii – Titulari episcopali Ecclesiae Veliciensis R. D. Eduardum Nécsey, Antistitem Urbanum, Vicarium generalem dioecesis Nitriensis, quam deputavit Auxiliarem Exc. P. Caroli Kmet'ko, Episcopi Nitriensis.“⁴⁵

Menovanie ThDr. Eduarda Nécseya – za titulárneho biskupa velicejského a pomocného biskupa nitrianskeho, našlo radostný ohlas u veriaceho ľudu na Slovensku. Svedčia o tom i nasledujúce riadky. „A dnes, keď Duch Svätý vyvolil si osobu tohto vzácného kňaza za veľpastiera, my, slovenskí robotníci, z hĺbky svojej duše žičíme Jeho Exceľlencii dr. E. Nécseymu hojnosť Božej milosti a spolu i zdravie k uskutočneniu vznešených ideálov kresťanskej spravodlivosti a lásky, za ktoré horí jeho duša v našej kresťanskej pospolitosti.“⁴⁶ Alebo – Vatikánska tlač a rádio uverejnili pre slovenských katolíkov radostnú správu, že Svätý Otec Pius XII. vymenoval msgr. dr. E. Nécseya, nitrianskeho generálneho vikára a kanonika za titulárneho biskupa Velície a auxiliárneho biskupa nitrianskeho... Správa o jeho menovaní naplňuje radosťou všetkých Slovákov – katolíkov,

⁴¹ *Tatranský orol* 1, 1920, č. 8, s. 62. – Medzi trnavskými bohoslovcami bol aj neskorší biskup ThDr. Ambróz Lazík. Trnavskí bohoslovci boli v Nitre iba jeden školský rok.

⁴² Z roku 1921 sa zachoval len jeden rukopis (3 strany rozjímajúc na kňazské rekolekcie, v ktorom dr. E. Nécsey zdôrazňuje potrebu mesačných spoločných rekolekcií. *Osobný archívny fond Eduard Nécsey*. Archív BÚ v Nitre.

⁴³ JANEĽA, Štefan. *Starostlivosť arcipastiera o kňazský dorast*, s. 67. V roku 1923 uverejnil v Duchovnom Pastierovi (roč. 6, č. 17 – 18) článok s názvom: *Vlastnosti kňaza – kazateľa*. Porov. ŠURÁB, Marian. Prínos Duchovného pastiera pre kazateľskú službu (analýza rokov 1917 – 1927). In *Duchovný pastier*. - roč. 87, č. 4 (2007), s. 273 – 280.

⁴⁴ *Schematicismus cleri Dioecesis Nitriensis*. Nitra 1947, s. 163.

⁴⁵ *Acta Apostolicae Sedis XXV*, 1943, č. 2, s. 81.

⁴⁶ G.G. Biskup robotníctva. In *Trenčan XX*, 1943, č. 20, s. 1.

lebo v ňom prichádza na čelné miesto Slovenského katolicizmu kňaz nevšedných darov ducha a srdca. Spolu s nimi skladáme mu preto i my svoj úprimný synovský hold.⁴⁷

Biskupská vysviacka sa konala v Katedrálnom chráme sv. Emeráma v Nitre dňa 16. mája 1943. Konsekrátorom bol J. E. dr. Karol Kmet'ko, nitriansky biskup, spolukonsekrátormi J. E. dr. Andrej Škrábik, biskup koadjutor banskobystričský a J. E. dr. Michal Buzalka, svätia biskup trnavský a vojenský vikár. Na slávnosti sa zúčastnil zástupca Svätej Stolice nuncius mons. J. Burzio. Účasť na konsekračnej slávnosti prisľúbil aj vyslanec pri Svätej stolici Karol Sidor.⁴⁸

Prvýkrát po biskupskej vysviacke verejne vystúpil Mons. E. Nécsey, keď viedol procesiu za svetový pokoj ulicami Nitry.⁴⁹ Tiež v prvom roku svojho episkopátu konsekroval nový kostol sv. Jána Nepomuckého v Hornom Srní dňa 5. 9. 1943.⁵⁰ Nemenej veľkolepou slávnosťou bola v Nitre i posviacka sochy veľkého učiteľa mládeže sv. Don Bosca, ktorú vyhotovil mladý umelec Tibor Bártfay a požehnal ju biskup Eduard Nécsey.⁵¹

Veľmi významnou udalosťou pre diecézu i celé Slovensko tohto obdobia bolo vymenovanie ThDr. Karola Kmet'ka 20. mája 1944 pápežom Píom XII. za arcibiskupa „ad personam“. Generálny vikár dr. E. Nécsey sa pri tejto príležitosti prihovril duchovenstvu a veriacemu ľudu Nitrianskeho biskupstva. Poukazuje na otcovskú starostlivosť a lásku nového arcibiskupa voči všetkým bez rozdielu. Právom nazýva menovanie „veľkou historickou udalosťou“ pre náš národ a diecézu. Záverom vyzýva k modlitbe za otca arcibiskupa.⁵²

*Erb biskupa Eduarda
Nécseya*

Vymenovanie sa stalo 11. mája 1944 a úradne bolo oznámené 18. mája. Menovanie vyvolalo na Slovensku veľmi priaznivý ohlas. Noviny a časopisy písali o tomto úspechu slovenskej diplomacie – ktorý nazval Karol Sidor „najväčším diplomatickým úspechom“ – veľmi priaznivo.⁵³

Bolestnou záležitosťou vojnového obdobia bola *Židovská otázka*. Keď vyšiel tzv. Židovský kódex č. 198 zo dňa 8. septembra 1941, Karol Kmet'ko zvolal slovenských biskupov na poradu do Bratislavy, kde rokovali dňa 7. októbra o dôsledkoch tohto kódexu.⁵⁴ Vypracovali Memorandum slovenských biskupov, zaslané prezidentovi štátu, predsedovi

⁴⁷ Nový slovenský biskup. In *Náš priateľ* XVI., 1943, č. 20, s. 1.

⁴⁸ Nový slovenský biskup. In *Náš priateľ* XVI., 1943, č. 20, s. 1. Listy sú datované z 30. marca z Rímaa 11. mája 1943 z Bratislavy.

⁴⁹ Veľká saleziánska manifestácia za svetový pokoj. *Nitra uctila Pannu Máriu Pomocnicu kresťanov*. In *Saleziánska Nitra* I., 1943, č. 1 – 2 – 3, s. 1 – 3.

⁵⁰ *Historia domus farnosti Horné Srnie*, rkp. s. 22 – 24. Uložená je na Farskom úrade v Hornom Srní.

⁵¹ Veľkolepá saleziánska manifestácia a posviacka sochy sv. Don Bosca. In *Saleziánska Nitra* II., 1944, č. 1 – 2, s. 11.

⁵² Charissimi in Christo fratres! In *Acta Curiae Episcopalis Nitriensis*, Nitriae die 22. maii 1941, 2 s. (Oznam o povýšení biskupa dr. K. Kmet'ka za arcibiskupa). Porov. Zo života a práce nového arcipastiera. In *Duchovný Pastier* XXV., 1944, č. 6, s. 483 – 487.

⁵³ SIDOR, Karol. *Šesť rokov pri Vatikáne*. Scarton, Pa. 1947, s. 205.

⁵⁴ BRANDMÜLLER, Walter. *L'olocausto nella Slovacchia e La Chiesa Cattolica*, Libreria Editrice Vaticana 2004, s. 31.

vlády a snemu Slovenskej republiky. Vyčítali kódexu, že je postavený na ideológii rasizmu, ktorý biskupi odmietajú.⁵⁵

Slovenský snem na základe Memoranda neschválil znenie kódexu do troch mesiacov. Nahradil ho potom po začatí vysídľovania židovského obyvateľstva na bývalé poľské územie od marca 1942 osobitným zákonom, ktorý umožňoval udeľovať Židom výnimky z dôvodov hospodárskej a odbornej nenahraditeľnosti, z dôvodov krstu i osobitných zásluh. Potom sa každý svojimi možnosťami usiloval na svojom mieste a pri svojom postavení pomáhať Židom.⁵⁶

Katolícka cirkev na Slovensku, podobne aj evanjelici, sa nečinne nepozerala na nespravodlivosti, ktoré sa konali pred jej očami aj v tomto smere. Keď v marci a apríli r. 1942 začali odchádzať prvé transporty so židovskými občanmi do Poľska, katolícki biskupi na Slovensku na svojej porade v Nitre 12. marca 1942 žiadali vládu, aby odstúpila od svojho zámeru vyst'ahovania Židov. (Výzvu podpísali všetci katolícki biskupi).⁵⁷ Z toho podnetu *Katolícke noviny* uverejnili z poverenia biskupov 26. apríla 1942 článok na obranu Židov. Vyst'ahovanie označovali „za protiústavný a nemravný čin kolektívneho trestu bez súdneho výroku o vine či nevine.“ Vtedy ešte nik nevedel, že odsunutí židovskí občania neodchádzajú na práce, ale že sa stanú obeťou diabolského likvidovania v hitlerových táboroch smrti.⁵⁸

8. marca 1943 uverejnili biskupi na Slovensku pastiersky list k židovskej otázke. Podľa neho nikoho nemožno trestať bez zistenia viny. Vinu treba v každom jednotlivom prípade najprv dokázať podľa platných zákonných noriem. Tento list čítali pri bohoslužbách všetci katolícki kňazi.

V podobnom duchu písal nitriansky biskup K. Kmeťko prezidentovi J. Tisovi, 15. novembra 1943, kde uvádza, že „k vydaniu spoločného listu v otázke židovskej neviedlo nás nič iné, ako brániť prirodzené právo... Zmužilé katolícke stanovisko neškodí národu pred dejinami, ale skôr osoží a je tiež dokumentom pred svetovými dejinami a celým kresťanstvom, že cirkev bez rozdielu na dobu a jej svetový názor v určitých kruhoch vždy zastáva božie a prirodzené právo.“⁵⁹

Cirkev sa v otázke židovských občanov neuspokojila len s memorandami a protestnými prípismi. Pred Národným súdom dostal 6. januára 1947 arcibiskup dr. Kmeťko otázku: „Máte vedomosť o tom, že prostredníctvom úradu vašej diecézy bolo vybavených viac výnimiek Židom?“ Dr. Kmeťko: „Áno, vždy sme to robili prostredníctvom istého profesora teológie.“ Dr. Žabkay: „Ktorý to bol?“ Odpoveď: „Dr. Ivan Murín.“ Podobné žiadosti o výnimky dosvedčil pred súdom biskup M. Buzalka. Okrem toho, arcibiskup Kmeťko vo svedeckej výpovedi pred Národným súdom 6. januára 1947 o dr. Tisovi povedal: „Je zistené, že vydanie Židovského kódexu on ako prezident nepodpísal... Viem, že

⁵⁵ KAMENEC, Ivan – PREČAN, Viliam – ŠKORVÁNEK, Stanislav. *Vatikán a Slovenská republika*. Bratislava: Press 1992, s. 63 – 66.

⁵⁶ ČARNOGURSKÝ, Pavol. Vedúce postavenie dr. Karola Kmeťka v kritických zložitostiach slovenskej politiky. In KONA MISTINA, Marta – KONA, Viliam. *Arcibiskup Dr. Karol Kmeťko*. IL-Cambridge, ON: Dobrá kniha, 1989, s. 300 – 301.

⁵⁷ Kol. autorov. *Zamlkaná pravda o Slovensku*. Partizánske. Garmond 1996, s. 596 – 597.

⁵⁸ KOREC, Chryzostom Ján. *Križ vo svetle pravdy. Z korešpondencie biskupa J. Ch. Korca*. Bratislava: LÚČ 1991, s. 122 – 123.

⁵⁹ KAMENEC, Ivan – PREČAN Viliam – ŠKORVÁNEK, Stanislav. *Vatikán a Slovenská republika*, s. 163 – 165.

Židia aj mne povedali, že je potrebné, aby Tiso zostal naďalej prezidentom, lebo ak on tam nebude, všetci Židia do posledného zahynú...“⁶⁰

Výpovedným svedectvom je aj postoj k tejto záležitosti viacerých kňazov a rehoľných sestier, ktoré zachraňovali prenasledovaných židov.⁶¹ Za všetkých uvádzam svedectvo farára v Jarku ThDr. Štefana Galla, ktorý za svoje konanie 2. 9. 2003 dostal „In memoriam“ významné ocenenie „Spravodlivý medzi národmi.“⁶² Zachovaný list aspoň čiastočne uvádza jeho zásluhy v tomto smere, keď berieme do úvahy, že viacerých ubytoval na svojej fare v Jarku, a tým zachránil 35 Židov.⁶³

Významný historik W. Brandmüller potvrdzuje tento fakt slovami: „Dr. Gallo, farár v Jarku neďaleko Nitry, ukryl a zachránil v rokoch 1942 – 1945 asi 35 židov, ktorému pomocou prispel tiež pápežský poverenec pre ekonomické záležitosti Mons. G. Burzio zo svojho zvláštneho rozpočtu niekoľkými tisíckami korún mesačne – sumu, ktorú odovzdával zakaždým Dr. Eduardovi Nécseyovi z Nitry (budúcemu biskupovi).“⁶⁴

Ojedinelou zvláštnosťou Slovenska bol aj Rabínsky inštitút so záhradou a dvorom v Nitre, kde s vedomím úradov a za podpory biskupského úradu študovali teológiu židovskí adepti počas celého trvania Slovenského štátu až do vypuknutia povstania. Tam sa stretávali známi a rodinní príslušníci i židovskí utečenci.⁶⁵

Na frontoch hynuli tisícky, ba milióny ľudských životov. Rodiny strácali svojich živiteľov, otcov a synov. Trpelo i civilné obyvateľstvo. Atmosféru vojnových rokov bolo cítiť na každom kroku. Medzi ľuďmi s blížiacim sa frontom bolo vidieť odcudzenie, neistotu a nedostatok základných potravín. V jednotlivých častiach diecézy boli vyvolané nepokoje. Tieto bolestné skutočnosti neobišli ani starostlivé otcovské srdce biskupov K. Kmeťka a E. Nécseya. Vidieť to aj vo Veľkonočnom úvodníku, kde E. Nécsey povzbudivými slovami sa obracia na širokú verejnosť: „Vieme, že keby náš život bol aj ustavičným Veľkým piatkom, plným bolesti a nešťastia, príde po ňom radosť a šťastie večnej Veľkej noci. Kristus premohol smrť, a keď ako víťaz zjavil sa svojim apoštolom, pozdravil ich – Pokoj vám – vtedy tento pozdrav priniesol sladký pokoj duší znepokojených, pochybujúcich učeníkov. Tento veľkonočný pozdrav je i teraz aktuálny. Svetom vládne smrť. Teraz má veľkú a bohatú žatvu... Celý svet je zahalený do veľkej tmy neistoty a túži po pokoji ako ešte nikdy. Kiežby spoznal, že pravý pokoj môže mu dať len Kristus, Knieža pokoja!“⁶⁶

V *Denníku biskupa E. Nécseya* a z vojnových rokov často cítiť bolesť, s ktorou sledoval život okolo seba.

2. januára 1945: „Nový rok sme započali v neistote, a duševnej tiesni, čo — a — ako bude...?“

⁶⁰ ĎURICA, Milan. Svedectvo arcibiskupa dr. Karola Kmeťka o prezidentovi dr. Jozefovi Tisovi. In KONA MISTINA, Marta. – KONA, Viliam. *Arcibiskup Dr. Karol Kmeťko*, s. 471 – 472. Porov. *Svedectvo* mons. A. Patku, apoštolského protonotára, riaditeľa BÚ v Nitre, 11. marca 1992, ktoré prisahne podal pred dvoma svedkami o návšteve dvoch židovských rabínov u arcibiskupa K. Kmeťka v záležitosti J. Tisu, aby sa nevzdával funkcie prezidenta (Súkromný archív autora).

⁶¹ V archíve BÚ v Nitre je viacero listov, ktorésa zaoberajú touto záležitosťou. Archív BÚ v Nitre, Krab. *Judaica* 1944.

⁶² ARGALÁŠ, Dušan. Spravodlivý medzi národmi. In *Katolícke noviny* roč. 120, č. 6, 2005, s. 14 – 15.

⁶³ List je datovaný 14. 9. 1944 a je podpísaný vlastnoručne dr. Štefanom Gallom, farárom vo vtedajšom Iregu (Jarku). Porov. Archív BÚ v Nitre, Krab. *Judaica*.

⁶⁴ BRANDMÜLLER, Walter. *L'olocausto nella Slovacchia e la Chista Cattolica*, s. 47.

⁶⁵ *Vestník židov. nábož. obcí v ČSSR*, roč. XXXI. marec 1977, s. 6.

⁶⁶ Vstal z mŕtvych! In *Katolícke noviny* 59, 1944, č. 13, s. 1 – Úvodník.

9. januára: „Boli na biskupskom úrade gestapáci (veliteľ a jeho zástupca), prejavili svoju nespokojnosť s pastierskym listom biskupov, že vraj tu Cirkev nepomáha im v boji proti boľševikom. Bolo im vysvetlené stanovisko Cirkvi.“⁶⁷ Dr. Kmeťko im vysvetlil, a pri inej príležitosti generálovi Höfflemu, že i na druhej strane frontu sú kresťania.⁶⁸

Týždenník Nitriansky hlas po nitrianskej púti v roku 1988 tendenčne napadol vtedajšieho arcibiskupa K. Kmeťka, že „za asistencie svojho svätiaceho biskupa E. Nécseya demonštratívne prijal veliteľa nacistických divízií generála zbraní SS Höffleho, ktorého J. Tiso pozval potlačiť SNP.“⁶⁹ Generál Höffle vraj hral pri bohoslužbách v katedrále. Skutočnosť je však iná, ako to potvrdil očitý svedok, mons. A. Patka: „Generál Höffle si síce pozrel organ i prehral na ňom pár taktov, ale katedrála bola prázdna a išlo o niekoľkokomínútovú záležitosť.“⁷⁰

26. marec 1945 opisuje biskup E. Nécsey: „*Dies irae pre Nitru. Presne o štvrt' na deväť ozvali sa sirény a o niekoľko minút sypali sa bomby na mesto. Strašné výbuchy, rinčanie rozbitých okien, dojem hrôzyplný. Trvalo to asi 8 – 10 minút. V meste vidieť viaceré požiare, vybehneme na dvor. Prepozitúra rozbitá. Ponáhľam sa domov, – smutný obraz; dom zasiahnutý...*“⁷¹

30. marec: Kritický deň. Hrad bol celý deň obstreľovaný a dostal mnoho zásahov. Jeden granát prekvapil nás pri úkryte okolo piatej hodiny odpolednia. Chytila sa veža. Strašný pohľad. Požiar sa rozšíril na dolný kostol a Pribinov kostol. Katedrála bola veľmi poškodená. Okolo šiestej hodiny večer vnikli Rusi do mesta.⁷²

Pri vojnových udalostiach bola zničená veža i katedrálne zvony. 30. mája 1950 už ako apoštolský administrátor E. Nécsey posvätil zvony uliate pre katedrálu. Nové zvony nesú mená: Panna Mária, Sv. Cyril a Metod, sv. Svorad a Beňadik.⁷³

Vojnové udalosti zanechali stopy i na chatrnom zdraví biskupa E. Nécseya. Sám spomína viackrát v denníku zdravotné problémy. 15. augusta 1945 ochorel na tzv. ukrajinskú nemoc a má okolo 40°C horúčky.⁷⁴

Česko-Slovensko bola po skončení druhej svetovej vojny súčasťou tzv. východného bloku a jeho vojenských a hospodárskych štruktúr. Slovensko zasiahol komunistický program kolektivizácie a industrializácie. Obidva procesy prebiehali bez ohľadu na skutočné potreby Slovenska. Nemohlo sa vyvíjať v súlade so svojimi kultúrnymi a duchovnými tradíciami a hospodárskymi možnosťami.

Komunistický režim mal dve tváre. Pred svetom ukazoval svoju vyspelosť a prednosť, vo vnútri bol založený na bezpráví a porušovaní základných ľudských a národných práv a slobôd. Prenasledoval každý opozičný prejav.

⁶⁷ Denník dr. E. Nécseya. Archív BÚ v Nitre.

⁶⁸ Z rozprávania Mons. A. Patka, Žabokreky, júl 1988.

⁶⁹ VALACH, L. Nedali sa zneužiť. In *Nitriansky hlas* XIX., 1988, č. 35, s. 2.

⁷⁰ Z rozprávania Mons. A. Patka, Žabokreky, júl 1988.

⁷¹ Nitra bola bombardovaná Červenou armádou spolu päťkrát (december 1944 – marec 1945). Najtragickejšie bolo bombardovanie vo Veľkom týždni 26. marca 1945, keď zahynulo 341 civilných obyvateľov Nitry a blízkeho okolia, hoci v tom čase v meste nebolo vtedy už ani jedného nemeckého vojaka. Porov. KOŠOVAN, Štefan. *Nitra, slovenské Coventry?* Nitra, 2005, s. 48.

⁷² Archív BÚ v Nitre. *Denník dr. E. Nécseya*. V pozostalosti dr. E. Nécseya sa zachoval list od jeho spolužiaka Štefana Leitmana, farára v Drietome, zo dňa 3. januára 1945, v ktorom mu ponúka pobyt na fare, ak by musel evakuovať v dôsledku vojnových udalostí.

⁷³ HOLKA, Jozef. *Matka diecéznych chrámov*. Nitra. Kňazský seminár sv. Gorazda, 1994, s. 38.

⁷⁴ Archív BÚ v Nitre. *Denník dr. E. Nécseya*.

Nová situácia po skončení druhej svetovej vojny priniesla aj nový, žiaľ, nepriaznivý vzťah ku Katolíckej cirkvi. Viacero vedúcich katolíckych osobností na kratší, alebo dlhší čas, zaistili. Medzi nimi bol aj spišský biskup Ján Vojtaššák a trnavský svätiaci biskup Michal Buzalka. Vláda žiadala odstrániť z biskupských úradov aj biskupa A. Škrábika a E. Nécseya. Jediným dôvodom mala byť ich politická činnosť počas prvej Slovenskej republiky. Pretože neexistovali vážne dôvody, Vatikán požiadavky na odvolanie slovenských biskupov zamietol ako bezpredmetné.⁷⁵

Po prevrate vo februári 1948 už nič nebránilo, aby sa prejavila zúrivosť komunistických ideológov, v plnej miere, proti „triednemu nepriateľovi“, medzi ktorých bola na prvom mieste Cirkev. Na Slovensku sa tieto opatrenia realizovali oveľa tvrdšie ako v Česku. Jedným z dôvodov bola aj vyfabrikovaná kolektívna vina Slovákov, aj za to, že mali štát, počas vojenského obdobia. V stratégii komunistických ideológov bolo v prvom rade obmedziť činnosť a vplyv biskupov na verejnosť, izolovať i chod Vatikánu a nižšieho kléru, podporovať režimu oddaných duchovných, vytvoriť medzi veriacimi oporné hnutia strany, dostať prostredníctvom úradu pre cirkevné záležitosti pod kontrolu organizáciu Cirkvi, likvidovať všetky spolky a tlač a vytvoriť z nej „cirkev národnú“, nezávislú od Vatikánu. Neskôr, aj v osemdesiatych rokoch 20. storočia, sa možno stretnúť s úsilím nasmerovať ju na Moskvu (!).

Definitívny odchod vatikánskych diplomatov, likvidácia biskupského zboru, zákaz činnosti Gréckokatolíckej cirkvi, zákaz pôsobenia reholí, uväznenie veľkej časti kňazov, dosadenie ordinárov podľa kritéria štátu, hromadné zatýkanie angažovaných katolíckych osobností každého veku a spoločenského postavenia, ich dlhoročný pobyt vo väzniciach a pracovných táboroch, zničenie cirkevných organizácií a spolkov, zastavenie novín a časopisov, dokonca i farských listov, a hlboko siahajúce zastrašovanie vytvorilo pre Cirkev neznesiteľnú situáciu.

V tomto neľahkom období prebral vedenie Nitrianskej diecézy, ThDr. Eduard Nécsey. Stalo sa tak po smrti arcibiskupa „Ad personam“ ThDr. Karola Kmet'ku, nitrianskeho biskupa, ktorý zomrel 22. decembra o 16.00 hod. popoludní. Na čele diecézy stál takmer 28 rokov.⁷⁶

Osirelej diecézy sa po zvolení sídelnou nitrianskou kapitulou 23. decembra ujal svätiaci biskup Eduard Nécsey, titulárny biskup velicejský.⁷⁷ R. 1949 bol menovaný pápežom Píom XII. za apoštolského administrátora nitrianskeho.⁷⁸

Dr. Eduard Nécsey začal r. 1948 úvodníkom v *Katolíckych novinách*, okrem iného, slovami: „Šťastlivý nový rok. Budúcnosť je zahalená v tme, ale minulosť je známa. Máme za sebou rok 1947. Rok plný navštívení a ťažkostí... Hoci od skončenia vojny nás delia temer tri roky, svet ako rozvlnené more po veľmi ťažkej búrke, len ťažko nachádza uspokojenie... Stojíme na prahu nového roku. Vstupujeme do neho s dôverou, hoci je zahalený

⁷⁵ LETZ, Róbert. Chcel som byť na pomoci Cirkvi svojej a národu svojmu. In *Boli soľou i svetlom*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha 2001, s. 35 – 36.

⁷⁶ *Smútočný list o oznámení úmrtia J. Excelencie dr. Karola Kmet'ku Nitrianskej sídelnej kapituly v Nitre*, dňa 22. 12. 1948.

⁷⁷ *Acta Curiae Episcopalis Nitriensis*. Obežník č. 100/1949, s. 1.

⁷⁸ Jeho menovanie sa však v diecéznych obežníkoch nenachádza.

do tmy neistoty, ale naša cesta nie je neistá, lebo sa máme o koho oprieť... Slovenskí katolíci doteraz prejavili veľké porozumenie na prehĺbenie náboženského života. Treba v tom pokračovať.“⁷⁹

Vtedy ešte netušil, aká krížová cesta tohto nového apoštolského administrátora, neskoršieho titulárneho arcibiskupa, čaká.

O pomocnom biskupovi E. Nécseyovi – novom ordinárovi v Nitre, bolo známe, že sa v politických záležitostiach neangažoval. Usiloval sa každému vyhovieť. Vznikol z toho dojem, aj zo strany štátnej správy, že to bude biskup, s ktorým nebudú ťažkosti pri bezprávných postupoch proti náboženskej slobode. Ideológovia na ÚAV SNF sa vyjadrujú o ňom (22.1.1949): „Biskup Nécsey je najochotnejší ku kompromisom. Povahovo umiernený a trpezlivý. V doterajších opatreniach vlády nevidí nič zlého.“⁸⁰

Dr. E. Nécsey však bol zrelý, vzdelaný a rozhladený muž, so silným kňazským charakterom, s hlbokým sociálnym cítením, avšak nekompromisný, ak išlo o nespravodlivosť, či zlo v akejkolvek podobe. „Mocní tohto sveta“ to čoskoro pochopili. Doc. ThDr. Jozef Minarovič, ktorý poznal veľmi dobre silu charakteru tohto veľkňaza, v tomto zmysle hovorí: „Nemal inú pravdu pred kňazmi a inú pred štátnou správou. Jemu bolo biele vždy bielym a čierne vždy čiernym. Preto bolo komukoľvek problematické ísť k nemu s požiadavkou kompromisu. V tomto mali ťažkosti aj predstavitelia bývalého Mierového hnutia. Preto sa k nemu chodievalo spravidla naposledy, a to s poznámkou: „U biskupa Nécseya to bude ťažké, tam neprejdeme.“⁸¹

Jednou z ciest, ako zdiskreditovať v očiach veriacich najvyšších pastierov, bolo rozbitie biskupského kolégia a vytvorenie vzájomnej nedôvery. Taktika bola viac ako diabolská, keď postupovali proti biskupom rozličným spôsobom, aby v očiach veriacich vyvolali dojem, že sú medzi sebou rozdelení. Biskupi, pokiaľ to bolo možné, vedomí si svojej zodpovednosti pred Bohom a Cirkvou zaujali jednotné stanovisko ku všetkým bezprávnym zásahom štátu proti Cirkvi, kňazom aj veriacim laikom. Svedčí o tom aj list Vláde ČSR zo dňa 21. 10. 1949, kde žiadali revíziu nových zákonov vo vzťahu k Cirkvi. Na petíciu odpovedal predseda vlády jednotlivým ordinárom. V liste E. Nécseyovi môžeme čítať: „Obsahu tohto listu nelze rozumět jinak, než že ste se rozhodli popírat zákonitost, právní účinnost a záveznost těchto zákonu. To také znamená, že odpírate občanskou poslušnost, přesto že zákony byly řádně projednаны zákonodárným sborem přísně ústavním způsobem a dnem vyhlášení se staly závaznými pro všechny občany republiky Československé. Je třeba durazne odmítnout všechny nehorázne pomluvy a výmysly o ohrožování náboženské svobody a o okleštění práv církve, které rozšiřujete tak houževnatě bez ohledu na platné právní předpisy at' již pastýřskými listy, nebo ilegálními tiskovinami a rozkazy, nedbajíce toho, že tím vystavujete kněze i věřící, kteří by se ztotožňovali Vaším stanoviskem, následkum za takové protizákonné jednání.“⁸²

⁷⁹ Šťastlivý nový rok! In *Katolícke noviny*, roč. 63, 1948, č. 1, s. 1 – 2.

⁸⁰ VNUK, František. *Vládni zmocnení na biskupských úradech v letech 1949 – 1951*. Martin. Matica Slovenská 1999, s. 129 – 130.

⁸¹ MINAROVICH, Jozef. Chváľme slávnych mužov... In JUDÁK, Viliam. *Arcibiskup svätého života*. Bratislava: LÚČ, 1992, s. 144.

⁸² Archív BÚ v Nitre. List je podpísaný prezidentom ČSR A. Zápotockým, zo dňa 14.11.1949.

Na túto nepriaznivú situáciu zo strany vlády reagovali ordinári katolíckych diecéz listom 17. 11. 1949. Podpísaný bol 14 biskupmi a apoštolským admin. českotešínskym.⁸³ V ďalších listoch z 22. 1. a 17. 2. 1950 sa obrátili na úrady s výčitkou, že neprejde jediný deň, aby niekde neintervenovali, nezatkli alebo neodsúdili kňaza alebo katolíckeho laika.⁸⁴

Všeobecná Cirkev v tomto období mala zrak upretý na Rím. 2. marca 1949 bolo desať rokov od zvolenia pápeža Pia XII. a päťdesiate výročie kňazstva, ktoré pripadlo na 2. apríla. Apoštolský administrátor sa pri tejto príležitosti prihovril veriacim svojho biskupstva.⁸⁵ Ďalšou významnou udalosťou bol Jubilejný rok 1950. Organizované púte z Československa chýbali, pretože na našom území sloboda Cirkvi bola hrubo porušená v mnohorakej forme, a ako je známe, komunistická vláda sa netajila už otvoreným nepriateľstvom voči Cirkvi a Rímu.⁸⁶ E. Nécsey venoval jubilejnému roku vo svojej diecéze značnú pozornosť.⁸⁷

Biskup Eduard Nécsey

⁸³ Ordinári tupo uvedení konkrétnych nespravodlivých opatrení voči Cirkvi píšú. „Žádáme zástupce lidu, aby pochopili, že nemůžeme jednat proti zákonu Božímu. Co patří Bohu, nemůžeme dát císaři... povněz co činíme, jest svatou povinností obrany věci Božích.“

⁸⁴ HLINKA, Anton. *Síla slabých, slabost' silných. Církev na Slovensku v letech 1945 – 1989*. Záhreb: Logos 1989, s. 69 – 71.

⁸⁵ Milí veriaci! In *Obežník BÚ Nitra*, 24. 1. 1949, 3 s. Publikovaný tiež v Katolíckych novinách, roč. 64, 1949, č. 10, s. 1. Pod názvom *Desať rokov na prestole svätého Petra*.

⁸⁶ Na území Česko-Slovenska bola dokonca zakázaná modlitba svätého roku, zostavená Piom XII., pretože obsahovala okrem iného aj slova. „Vrát' domov utečencom a väznením“.

⁸⁷ Úprava pre vd. Duchovenstvo diecézy nitrianskej o Svätom Jubilejnom roku 1950. In *Obežník BÚ Nitra*, 17. 1. 1950; tiež Podmienky získania plnomocných odpustkov vo Svätom roku 1951. In *Obežník BÚ Nitra* č. 463/1951.

Nemožno sa dotknúť všetkých oblastí, ktoré boli pre jeho službu arcipastiera v tomto období neľahké. Poukážem aspoň na niektoré.

Biskup Nécsey sa dostal do vážnej kontroverzie so štátnou správou ohľadom vydávania *Vestníka katolíckeho duchovenstva*. Biskup protestoval proti jeho vydávaniu, pretože nemal príslušné „Imprimatur“ (teda cirkevné schválenie), keďže chce pojednávať o veciach teologických, právnych a všeobecne náboženských. Poukázal tiež, že chcú vydávaním tohto periodika obísť hierarchiu.⁸⁸

V atmosfére útlaku a bezprávia sa ho bolestne dotkla i správa o smrti dlhoročného spolupracovníka a blízkeho človeka banskobystrického biskupa dr. Andreja Škrábika.⁸⁹ Situácia, ktorá nastala menovaním J. Decheta za kapitulného vikára banskobystrického, trápila E. Nécseya takmer celé dve desaťročia.

Veľkou bolesťou bol zatvorenie kňazského seminára.⁹⁰ Keďže jedným z drastických opatrení bezprávneho zásahu do života Cirkvi v 50-tych rokoch 20. storočia bolo aj zrušenie diecéznych seminárov, biskupi v ČSR sa usilovali zachrániť, čo bolo možné. Aj preto v očakávaní takýchto zmien pristúpili predčasne k vysviacke ordinandov. E. Nécsey posledných bohoslovcov nitrianskeho seminára vysvätil v Katedrále sv. Emeráma na Bielu nedeľu 16. apríla 1950. Aj keď počet bohoslovcov pre nedôveru voči novozriadenej bohosloveckej fakulte v Bratislave sa značne zmenšil, biskup Nécsey starostlivo dbal, aby do služby diecézy prichádzali noví kňazi.⁹¹

Dr. Eduard Nécsey napriek nepriazni doby, stálej kontroly bezpečnosti, ktorá prostredníctvom zmocnenca Povereníctva školstva vied a umení zasahovala do činnosti aj súkromia biskupa.⁹² „Otvára poštu, odnáša spisy a niektoré vôbec nevráti ...“⁹³ – sa usiloval zo všetkých síl o pravdu a nastolenie spravodlivosti.⁹⁴ Napriek všetkému mal nadovšetko lásku ku všetkým.⁹⁵ Vidieť to aj pri jeho izolácii, keď v júni 1950 použili najprísnejšie opatrenia (v pracovni mal namontované aj odpočúvacie zariadenie). Trvala do marca nasledujúceho roka. Znášal ju však s veľkou trpezlivosťou. Dokonca staručkej matke, ktorá z posledných síl prišla navštíviť svojho syna v ťažkých časoch, nedovolili stretnúť sa s ním, mohol len vyjsť na balkón a zdvihnutím ruky ju pozdraviť.⁹⁶

Izolácia bola o to ťažšia, že nemal pri sebe človeka, na ktorého by sa mohol spoľahnúť. Spomedzi spolupracovníkov stratil tých najvernejších. Mons. Andrej Patka a Ele-

⁸⁸ *Vestník katolíckeho duchovenstva*, roč. I. 1945, č. 6, s. 50 – 51.

⁸⁹ Posledná cesta J. E. Dr. A. Škrábika. In *Katolícke noviny*, roč. 65, 1950, č. 3, s. 3 („Príležitostnú kázeň mal J.E. titulárny biskup dr. E. Nécsey z Nitry“).

⁹⁰ JUDÁK, Viliam. *Vo všetkom láska. Životopisný profil ThDr. Eduarda Nécseya*. Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda 2012, s. 144 – 148.

⁹¹ V r. 1953 – 1968 bolo vysvätených 25 kňazov. Porov. Tamtiež, s. 80.

⁹² Od konca júna 1949 v tejto úlohe pôsobil Jozef Cabala. V polovici septembra ho vystriedal iný horlivejší pracovník, ktorý však bol na nitrianskom hrade iba dva týždne. Po ňom nasleduje J. Raček. Prov. VNUK, František. *Vládni zmocnení na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*, s. 133 – 134.

⁹³ Svojím kňazom. In *Obežník*. Nitra 28. júla 1949.

⁹⁴ Archív BÚ v Nitre. Listy nachádzajúce sa v pozostalosti na Biskupskom úrade v Nitre svedčia o častých apeláciách, v ktorých bráni práva Cirkvi. Napr. Vydávanie *Vestníka katolíckeho duchovenstva*. In *Vestník katolíckeho duchovenstva* I., 1949, s. 50 – 51 (ide o výmenu listov medzi dr. Nécseyom a Povereníctvom školstva o *Vestníku*).

⁹⁵ *Z rozprávania Mons. dr. Štefana Janegu (10.7. 1989) v Trenčianskej Tepłej*. „S úprimným záujmom sa pýtal napr. na zdravie detí príslušníka bezpečnosti, ktorý ho strážil aj pri raňajkách. Láska ho usadil a svojím pokojom vytváral atmosféru, akoby mal posedenie s najlepším priateľom.“

⁹⁶ *Z rozprávania netere arcibiskupa E. Nécseya – Márie Hyrošovej (11. 7. 1989) v Oslanoch*.

mír Štrabavý boli odsunutí do „nápravného“ tábora v Mučeníkoch. Do biskupskej kancelárie prišli noví spolupracovníci (M. Úradník, F. Žatko, Š. Ivanka), ktorých biskup E. Nécsey s láskou prijal, ale sám by si ich nebol s najväčšou pravdepodobnosťou vybral.⁹⁷ Neoceniteľnú službu mu konala pomocnica v domácnosti pani Anežka Nagyová, ktorá mu s jedlom prinášala aspoň krátke informácie na „motáku“ o tom, čo sa deje vonku.⁹⁸

Nátlak aj prostredníctvom listov, typu ministra spravodlivosti Alexeja Čepičku z 3. marca 1950, z ktorého vyberám, sú len čriepkou vyjadrenia ducha vládnuceho „ľudovo-demokratického“ zriadenia voči Cirkvi. Biskupovi Nécseyovi píše: „Vám nejde ani o pravdu, ani o blaho cirkvi a štátu, ani o kľud a pokojný život kňazov a veriacich. Dlho sa už usilujete o rozvrat a rozširovanie nepokoja. Preto nepokladáte pod dôstojnosť ani občiansku, ani biskupskú napádať otvorene a nehoráznym spôsobom nové cirkevné zákony, tie zákony, ktoré si dal pracujúci ľud v záujme republiky, a cirkvi a ktoré musia byť bezpodmienečne a plne dodržiavané a zachovávané. Za to sa ochotne podriadujete akémukoľvek politickému rozhodnutiu a diktátu Vatikánu, ktorý sa netají nenávisťou a nepriateľstvom k ľudovodemokratickej republike a jej ľudu. Schvaľujete dokonca stredoveký cirkevný trest pre svojho spolubrata, ku ktorému môže siahnuť nie z dôvodov náboženských, ale len politických iba taký „cizák“ a nepriateľ, akým je Vatikán. Nie je tajomstvom, že nielen proti zákonnými obežníkmi a pastierskymi listami bez riadneho povolenia, ale aj pod rúškom exercícií, rekolekcií, misií apod. robíte zlovoľné pokusy o vyvolanie nepokoja a pestujete štvanie a poburovanie proti ľudovo-demokratickému zriadeniu. Sami kňazi poukazujú na to, že kryjúc sa svojou biskupskou hodnosťou, podnecujete nezodpovedným spôsobom nižšie duchovenstvo k protištátnym činom.“⁹⁹

Počas zostrenej izolácie ŠtB a po roku 1951 počas ustavičnej kontroly zriadenca na Biskupskom úrade (do 21.11. 1955; v skutočnosti vládni zmocnenci na biskupských úradoch boli odvolaní až 16. 4. 1968) – bývali zástupcovia štátnej moci boli voči nemu často hrubí. Dokonca ho upodozrievali, že pri sv. omši, ktorú slúžil po latinsky, sa dohovára s miništrantom.¹⁰⁰

E. Nécsey ako senior biskupského zboru musel neraz riešiť mnohé problematické otázky vo vzťahu k štátu. Napriek svojej jemnosti bol neústupný, keď išlo o pravdu a spravodlivosť.¹⁰¹

Začiatkom roku 1951 bol slovenský biskupský zbor rozdelený a pokorený ako nikdy predtým. Traja biskupi boli odsúdení (J. Vojtáššak, M. Buzalka, P. Gojdič). Dvaja vo

⁹⁷ VNUK, František. *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*, s. 145.

⁹⁸ Z osobného rozhovoru s pani A. Nagyovou, (29. 1. 1994) v Nitre.

⁹⁹ JUDÁK, Viliam. *Priatel'ia Boží. Slovenské martyrológium*, s. 196 – 197.

¹⁰⁰ Biskup Nécsey si viedol starostlivo denník, ktorý sa zachoval v pozostalosti a z neho možno vyčítať mnohé zákulisné záležitosti tohto obdobia. Zapisoval si aj návštevy. Objavujú sa tam mená vtedajších úradníkov a príslušníkov ŠtB. Pri každom je aj trefná poznámka zvyčajne v latinčine. *Prehliadka kancelárie BÚ v Nitre* (4.7.1945); *Plánované akcie proti cirkevným objektom a cennostiam* (29.11.1948 – vlámanie do katedrály); *Pápežská hymna im žavadzá* (12.5.1953 – telefón z Bratislavy vo veci pápežskej hymny); *Veľká nehoráznosť. Chcú ulípiť aj archív BÚ* (9.3.1956); *Časté návštevy mocipánov*, atď. Po „ťažkých“ návštevách si obyčajne pripísal do denníka. „Nox valde inquieta propter hesternam visitationem“ – veľmi nepokojná noc pre včerajšie návštevy. Archív BÚ v Nitre.

¹⁰¹ Možno tu spomenúť aj žiadosť adresovanú Ministerstvu školstva a kultúry v Prahe o zriadenie Malého seminára v Bratislave, zo dňa 24. 2. 1964. Podpísaný je dr. E. Nécseyv mener. kat. biskupov a ordinárov.

väzení (Š. Barnáš, V. Hopko), ďalší štyria (A. Lazík, J. Čársky, R. Pobožný a E. Nécsey) izolovaní a vystavení nátlaku.¹⁰²

Každé stretnutie s kňazmi a veriacimi bolo vždy vzácnou príležitosťou prejavit' im svoju lásku a povzbudiť ich vo viere. Aj napriek tomu, že po izolácii ho sprevádzal zmocnenec Povereníctva školstva, vždy zanechal hlbokú spomienku vo vďačnej pamäti kňazstva i veriacich pri návštevách farností z titulu udeľovania sviatosti birmovania a zriedka nových či obnovených kostoloch.¹⁰³

E. Nécsey mal horlivého apoštolského ducha. Prejavilo sa to aj pri veľkom množstve birmovancov v 50-tych rokoch. Jeho trpezlivosť bola obdivuhodná, nikdy nevystupoval nervózne a nest'ážoval sa na unavenosť. Napr. pri slávnosti birmovania vo Veľkých Bieliciach, kde bolo veľké množstvo dospelých zo susedného banskobystrického biskupstva, ktorí žiadali o udelenie sviatosti birmovania. Mnohí nemali ani birmované lístky. Biskup E. Nécsey vidiac úprimnú túžbu veriacich, ktorí už nemali svojho biskupa, po krátkom poučení a rozhovore s nimi ich pobirmoval. Udeľovanie sviatosti trvalo až do 14.00 hod.¹⁰⁴

Príhovory a kázne, ktoré odznali pri týchto príležitostiach z jeho úst, sú tiež svedectvom jeho starostlivosti o zverené nesmrteľné duše.¹⁰⁵

Prístup Eduarda Nécseya k novej situácii v našej vlasti po r. 1948 bol prezieravý. Ako je naznačené vyššie, ak išlo o bezprávie, vedel protestovať a zastat' sa pravdy.¹⁰⁶ Konal to však vždy v duchu svojho biskupského hesla *In omnibus caritas*. Usiloval sa vždy nájsť spoločnú reč i s ľuďmi ináč zmýšľajúcimi a bol ochotný podať i pomocnú ruku, ak išlo o hodnoty potrebné pre spokojný život nielen jemu zverených veriacich, ale všetkých bez rozdielu.¹⁰⁷

Biskup Dr. Nécsey prežil dve svetové vojny, stretával sa s utrpením na každom kroku, preto mu nebola cudzia i myšlienka o pokoji medzi ľuďmi. Pri rôznych príležitostiach vyzýval k modlitbe pre vzácny dar pokoja. „Najmä teraz je na mieste, aby sa všetci veriaci zapojili do mierovej akcie Cirkvi a jej hlavy a svojimi modlitbami, obetavým a čestným životom sa usilovali odvrátiť vojnu a vyprosiť od Pána Boha trvalý a pravý pokoj. Preto nariaďujem, aby po každej úradnej svätej omši v nedeľu a vo sviatok boli odriekané modlitby za pokoj a obrátenie hriešnikov.“¹⁰⁸ Podobne hovorí o tejto hodnote aj v nasledujúcich slovách: „Vieme dobre, že každý dar je zhora od večného Boha, preto musíme neprestajne a z hlbokého srdca prosiť Pána Boha, aby nám dal pokoj a odvrátil od sveta

¹⁰² VNUK, František. *Vládní zmocněnci na biskupských úradech v letech 1949 – 1951*, s. 148.

¹⁰³ Udeľovanie sviatosti birmovania. In *Katolícke noviny*, roč. 66, 1951, č. 20, s. 5; *Znova sa skvie kostol na Skalke*. Tamtiež, č. 30, s. 1 a 4; *Birmovka, tradičná púť v Rajeckej Lesnej*. Tamtiež, č. 34, s. 1; *Birmovka a posviacka v Opatovej*. Tamtiež, č. 39, s. 1; *Posviacka nového kostola v Lieskovi*. Tamtiež, č. 40, s. 4.

¹⁰⁴ *Z rozprávania Mons. dr. Štefana Janegu (10.7. 1989) v Trenčianskej Teplej*.

¹⁰⁵ Kázne a príhovory sú v pozostalosti arcibiskupa E. Nécseya uložené v Archíve Biskupského úradu v Nitre.

¹⁰⁶ MATURKANIČ, Patrik. Pravda – dôležitý aspekt a náplň života každého človeka. In *Nové trendy v práci pomáhajúcich profesií*. Praha: EVC, 2011, s. 166 – 171.

¹⁰⁷ „Každý si konajte svoje ...“ Výzva J. E. ndp. biskupa Dr. E. Nécseya na roľníkov. In *Katolícke noviny*, roč. 66, 1951, č. 35, s. 1; Aby sa žatva urobila načas a najlepšie. In *Katolícke noviny*, roč. 70, 1955, č. 29, s. 1.

¹⁰⁸ Archív BÚ v Nitre. *Obežník BÚ Nitra* č. 956/1949 zo dňa 19. apríla 1949.

vojnu... Predpisujeme modlitbu za pokoj, ktorú dpp. duchovní majú priberať do každej svätej omše ako oratio ordinari imperata.“¹⁰⁹

O rýdzosti charakteru dr. Eduarda Nécseya svedčí aj charakteristika, ktorú nemožno spochybníť v tomto prípade, pretože vychádza z pera jeho nepriateľov, ktoré sa zachovali v archívoch ako hlásenia o jeho činnosti z päťdesiatych rokov. „Nitrianska diecéza je diecézou s cca pol milióna veriacimi. Na území celej diecézy sa udržuje intenzívny náboženský život, ani pri spriemyselnovaní týchto oblastí nepozorovať, že by náboženský život klesal, ale ako bolo prieskumom v niektorých okresoch zistené, udržuje sa posledné roky na rovnakej výške. Nitrianska diecéza má obsadené všetky farnosti a má pomerne dobrý vekový priemer u kňazov (cca 40 rokov). Kňazi tejto diecézy sú vedení biskupom Nécseyom k cirkevnej disciplíne a k plneniu si v prvom rade kňazských povinností. A že sú kňazi v plnení svojich povinností dôslední, možno vidieť i z toho, že svoje povinnosti si nezanedbávajú jak v kostole, tak i na školách, kde až s prehnanou úzkostlivosťou vyučujú náboženstvo. Kde sa im nedá vyučovať náboženstvo 2 hodiny týždenne, tak pristúpili i na 1 hodinu, len aby nemuseli mať v jednom oddelení väčší počet žiakov, ktorí by sa im dali potom ťažšie ovládať. Že v diecéze bola a je u kňazov cirkevná disciplína, možno pripísať i tomu, že v období, keď biskup Nécsey bol izolovaný, zásadné veci v administratíve vybavoval a podpisoval osobne a nie, ako to bolo v iných diecézach, že počas izolácie biskupa diecézu riadil vždy príslušný generálny vikár. Biskup z rezidencie vychádza veľmi málo, a to len na birmovky a raz do roka na púť v Nitre. No napriek tomu drží cirkevný život v diecéze pevne v rukách. Dáva pokyny kňazom osobne pri návštevách rezidencie a títo potom verne jeho direktívy prenášajú na ďalších kňazov v diecéze. Jeho doterajšie čiastočné prejavy, ako i jeho pasivita po stránke štátoobčianskej, sú tiež istým vodítkom jeho kňazov a oprávnené o ňom hovoria ako o najortodoxnejšom ordinárovi. Celkove možno povedať, že kňazstvo nitrianskej diecézy ako celok je po stránke náboženskej aktívne viac ako v iných diecézach.“¹¹⁰

Podobné je i hodnotenie okresného cirkevného tajomníka z predchádzajúceho roku: „Náboženský život pestuje až prehnane, skoro by som povedal fanaticky. Nech sa jedná o čokoľvek, všade sa spolieha len na Boha, a pritom nemožno povedať, že by sa len pretvaroval... Kňazi tejto diecézy majú školu od neho, a preto po stránke náboženskej veriaci ľud je veľmi nábožensky zaťažený následkom výchovy jeho kňazov.“¹¹¹

Historik František Vnuk hodnotí jeho konanie takto: „Úzkostlivo dbal, aby neurobil nič proti štátu, čo by mohlo stáť stratu štátneho súhlasu, ale zároveň si dával veľký pozor, aby „vernou republikou“ nepohoršoval veriacich a nepoškodil záujmy cirkvi. Táto plavba medzi Scylou a Charybdou si vyžadovala veľa rozvahy i odvahy.“ O niekoľko riadkov ďalej pokračuje: „Dnes, keď vieme viac o tom, ako na jeho konanie hľadeli jeho protivníci i priaznivci, možno lepšie pochopiť jeho postoj po prepustení z izolácie. Zo

¹⁰⁹ Akcia za pokoj. In *Obežník BÚ* č. 423/1951, zo dňa 2.4.1951. Porov. Drahí oltárni spolubratia, milí v Kristu veriaci! In *Obežník*, č. 691/1951, Nitra 21. 5. 1951; Sláva na výsostiach Bohu a na zemi... In *Obežník*, Nitra 19.12.1951. („Žime Bohu prácou, modlitbou, čestným životom – a budeme mať Vianoce vo svojich srdciach“); Májové pobožnosti za pokoj. In *Obežník*, č. 735/1952, Nitra 1952; K Novému roku. In *Obežník*, č. 93/1955, Nitra 18.1.1955.

¹¹⁰ *Správa adresovaná Slovenskému úradu pre veci cirkevné v Bratislave zo dňa 9. 3. 1956.*

¹¹¹ Archív BÚ v Nitre – Osobná zložka E. Nécseya. *Stručná charakteristika o biskupovi Nécseyovi*, zo dňa 17. 5. 1955 (podpis nečitateľný).

správ vládneho zmocnenca a úradných orgánov, ktoré s ním prichádzali do styku, vyplýva, že jeho trpezlivé a pasívne správanie úplne pomýlilo jeho trýzniteľov. Pokladali ho za tichého a neškodného väzňa, ktorý nie je schopný proti štátnemu zriadeniu, ale ani v prospech štátneho zriadenia veľa vykonať, a preto ho nechávali na pokoji. Na druhej strane, u kresťanov, ktorí chápu hodnotu trpezlivého znášania krivdy, biskup Nécsey získal nielen súcit, ale aj ďalší obdiv.¹¹²

Silu nebyť znechutený, ubitý nepriazňou doby čerpal zo živej viery, ktorá bola živá modlitbou ukazujúcu svetlo eschatologickej radosti.¹¹³ V príhovore kňazom píše: „Modlím sa za Vás, drahí oltárni bratia a srdečne aj Vás prosím o modlitby za seba, ktorého Boh v týchto ťažkých časoch ustanovil za Pastiera svojho stáda, aby sme všetci vytrvali v jednote a viere a získali si tak odmenu a slávu synov Božích.“¹¹⁴

Medzi najradostnejšie obdobia požehnaného života ThDr. E. Nécsey a iste patrí Druhý vatikánsky koncil, po ktorom tak túžil. Zúčastnil sa na jeho všetkých zasadaniach. Tiež na Biskupskej synode v roku 1967. Uvažovalo sa o jeho menovaní za kardinála. Dôvody, ktoré hovorili v prospech Nécseyovho povýšenia, boli početné a vážne. Predovšetkým to boli osobnostné kvality rozvážneho, skromného, asketicky žijúceho, ale vzdelaného a kultivovaného biskupa, oddaného Cirkvi a pápežovi, s jasným myslením, ktoré preukázal aj počas Druhého vatikánskeho koncilu a zasadnutí pokoncilových komisií, ktorý sa síce dokázal vyhnúť otvorenému konfliktu s komunistickým režimom, ale mu ani v ničom podstatnom neustupoval. Bol to biskup, ktorého milovali veriaci a ktorého si vážili spolubratia v biskupskej službe vrátane veľkých postáv Cirkvi v Európe, ako bol mníchovský kardinál Julius Döpfner, kolínsky arcibiskup kardinál Josef Frings, poľský prímas kardinál Stefan Wyszyński či viedenský arcibiskup kardinál Franz König.¹¹⁵

Veľkými zástancami udelenia kardinálskeho purpuru pre nitrianskeho apoštolského administrátora boli slovenskí biskupi. Biskup Ambróz Lazík sa v tejto veci po prvýkrát obrátil na pápeža Pavla VI. počas svojho rímskeho pobytu v máji 1966. V liste sa písalo: „Slovenský národ veľa trpel vo svojich dejinách a kardinál z jeho krvi v takom ťažkom čase bude bezpochyby veľkou útechou v jeho zápase za vieru. Menovanie by prebudilo radosť a vďačnosť aj v srdciach tých, ktorí možno stratili vieru v lepšiu budúcnosť; slovenský kardinál by zaiste znamenal posilnenie odhodlania vnútorne aj navonok vzdorovať agresívnemu ateizmu a upevnil by prítulnosť k Svätej stolici.“¹¹⁶

Biskup P. Hnilica bol v Nécseyovej veci v čulej korešpondencii s početnými kardinálmi západnej Európy, osobitne s tými, ktorí E. Nécsey osobne poznali z pobytov na koncile či z iných príležitostí a vážili si ho pre jeho biskupské a ľudské kvality, bystrý intelekt a silu katolíckeho svedectva. Boli medzi nimi už spomínaní kardináli Döpfner, Frings, König a Wyszyński, ale aj vplyvný kuriálny kardinál Agostino Bea, stojaci na čele

¹¹² VNUK, František. *Vládni zmocnenec na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*, s. 150 – 151.

¹¹³ LAD, Lubomír. *Hugo Rahner e la teologia kerygmatica*. Praha: EVC, 2013, s. 58 – 62.

¹¹⁴ Svojím kňazom. In *Obežník*. Nitra, 28. júla 1949.

¹¹⁵ HRABOVEC, Emília – JUDÁK, Viliam. Eduard Nécsey, un protagonista conciliare sconosciuto da oltrecortina. In *Il concilio vaticano II e i suoi protagonisti alla luce degli archivi*. – Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2017, s. 132.

¹¹⁶ HRABOVEC, Emília. – JUDÁK, Viliam. *Eduard Nécsey, un protagonista conciliare sconosciuto da oltrecortina*, s. 135.

Sekretariátu pre jednotu kresťanov, či substitút na Štátnom sekretariáte Angelo Dell'Acqua.¹¹⁷

Kardinálsky klobúk pre nitrianskeho biskupa by veľmi posilnil hrdosť, sebavedomie a odvahu katolíkov v komunistickom štáte, demonštroval starostlivosť pápeža o veriacich za železnou oponou. Osobitný význam malo mať menovanie pre Slovákov. Ako apoštolský administrátor v Nitre, starobyľom biskupskom sídle z čias prvého slovenského metropolitu Metoda, by sa stal symbolom trpiacej Cirkvi na Slovensku, prísľubom skorého ustanovenia slovenskej cirkevnej provincie a veľkou posilou Katolíckej cirkvi v štáte i slovenského národného sebavedomia.¹¹⁸

Krátko pred smrťou bol ThDr. Eduard Nécsey vymenovaný za titulárneho arcibiskupa (5.5.1968). Pred odletom do Ríma (17.5.1968), kde mal prevziať menovací dekrét v Prahe, náhle ochorel; na vlastnú žiadosť bol prevezený po niekoľkých dňoch do Nitry. Zomrel v povesti svätosti 19. júna 1968. Pochovaný je v biskupskej krypte na nitrianskom hrade.¹¹⁹

BIBLIOGRAFIA:

Pramene

Acta Apostolicae Sedis XXV, 1943.

Acta Curiae Episcopalis Nitriensis.

Archív BÚ v Nitre:

- *Osobný archívny fond Eduard Nécsey*.
- *Krabica Judaica 1944*.

Archív Rím. kat. farského úradu v Hornom Srní:

- *Historia domus farnosti Horné Sرنie*.

Matrike pokrstených Rímskokatolíckeho farského úradu v Oslanoch, r. 1892

Schematismus cleri Dioecesis Nitriensis. Nitra 1947.

Vestník katolíckeho duchovenstva, roč. I. 1945, č. 6.

Vestník židov. nábož. obcí v ČSSR, roč. XXXI. marec 1977.

WOLPERT-FISCHER, Rudolf. *Lexikon der päpste*. Wiesbaden: Fourier Verlag, 2003.

Z osobného rozhovoru s pani A. Nagyovou, (29.1.1994) v Nitre.

Z rozprávania Mons. A. Patku, Žabokreky, júl 1988.

Z rozprávania Mons. dr. Štefana Janegu (10.7.1989) v Trenčianskej Tepeli.

Z rozprávania netere arcibiskupa E. Nécsey – Márie Hyroššovej (11.7.1989) v Oslanoch.

Literatúra

BEDOULLE, Guy. *História Cirkvi. Príručky katolíckej teológie. Diel XIV*. Prešov: Petra, n.o., 2005.

¹¹⁷ HRABOVEC, Emília. – JUDÁK, Viliam. Eduard Nécsey – neznámy koncilový otec spoza železnej opony. In *Historia Ecclesiastica*. - roč. 12, č. 1 (2021), s. 199.

¹¹⁸ ASRS, Fondo Spogli, Serie Card. Agostino Casaroli, pos. 67, ff. 22 – 30.

¹¹⁹ JUDÁK, Viliam. NÉCSEY, Eduard. In PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych osobností na Slovensku*. Bratislava: LÚČ, 2000, s. 981.

- BRANDMÜLLER, Walter. *L'olocausto nella Slovacchia e La Chiesa Catholica*. Libreria Editrice Vaticana 2004.
- CABAUDOVÁ, Judith. *Rabín, ktorý sa vzdal Kristovi*, Trnava. SSV 2008.
- ČARNOGURSKÝ, Pavol. Vedúce postavenie dr. Karola Kmet'ka v kritických zložitosťach slovenskej politiky. In KONA MISTINA, Marta – KONA, Viliam. *Arcibiskup Dr. Karol Kmet'ko*. IL-Cambridge, ON: Dobrá kniha, 1989.
- ĎATELINKA, Anton. *Lex orandi, lex credendi. Liturgia – Locus Theologicus*. Nitra: Gorazd, n.f., 2019.
- ĎURICA, Milan. Svedectvo arcibiskupa dr. Karola Kmet'ka o prezidentovi dr. Jozefovi Tisovi. In KONA MISTINA, Marta. – KONA, Viliam. *Arcibiskup Dr. Karol Kmet'ko*. IL-Cambridge, ON: Dobrá kniha, 1989.
- FRÖHLICH, Roland. *Grosse illustrierte Kirchengeschichte die Erfahrung von 2000 Jahren*. Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1992.
- GELMI, Josef. *Pápežové. Od svätého Petra po Jána Pavla II*. Praha: Mladá Fronta, 1994.
- GLIGORA, Francesco – CATANZARO, Bigia. *Storia dei Papi. Da S. Pietro a Giovanni Paolo II, II*. Padova: Panda Edizioni, 1989.
- HLINKA, Anton. *Sila slabých, slabosť silných. Cirkev na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Záhrab: Logos 1989.
- HOLKA, Jozef. *Matka diecéznych chrámov*. Nitra. Kňazský seminár sv. Gorazda, 1994.
- HRABOVEC, Emília – JUDÁK, Viliam. Eduard Nécsey, un protagonista conciliare sconosciuto da oltrecortina. In *Il concilio vaticano II e i suoi protagonisti alla luce degli archivi*. – Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 201.
- HRABOVEC, Emília. – JUDÁK, Viliam. Eduard Nécsey – neznámy koncilový otec spoza železnej opony. In *Historia Ecclesiastica*. - roč. 12, č. 1 (2021).
- JUDÁK, Viliam. *Kristova Cirkev na ceste. Ilustrované cirkevné dejiny*. Trnava: SSV, 1998.
- JUDÁK, Viliam. *Priatelja Boží. Slovenské martyrológium*. Trnava: SVV, 2016.
- JUDÁK, Viliam. *Vo všetkom láska. Životopisný profil ThDr. Eduarda Nécseya*. Nitra: Kňazský seminársv. Gorazda 2012.
- KAMENEC, Ivan – PREČAN, Viliam – ŠKORVÁNEK, Stanislav. *Vatikán a Slovenská republika*. Bratislava: Press 1992.
- KELLY DAVISON NORMAN, John. *Pápeži dvoch tisícročí od sv. Petra po Jána Pavla II*. Bratislava: Roal, 1994.
- Kol. autorov. *Zamĺčaná pravda o Slovensku*. Partizánske. Garmond 1996.
- KOREC, Chryzostom Ján. *Kríž vo svetle pravdy. Z korešpondencie biskupa J. Ch. Korca*. Bratislava: LÚČ 1991.
- KOŠOVAN, Štefan. *Nitra, slovenské Coventry?* Nitra, 2005.
- ĽAD, Ľubomír. *Hugo Rahner e la teologia kerygmatica*. Praha: EVC, 2013.
- LETZ, Róbert. Chcel som byť na pomoci Cirkvi svojej a národu svojmu. In *Boli soľou i svetlom*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha 2001.
- MATURKANIČ, Patrik. Pravda – dôležitý aspekt a náplň života každého človeka. In *Nové trendy v práci pomáhajúcich profesií*. Praha: EVC, 2011.
- MEDVECKÝ, Karol. A. *Slovenský prevrat*. III. zv. Bratislava 1930.

- MINAROVIC, Jozef. Chváľme slávnych mužov... In JUDÁK, Viliam. *Arcibiskup svätého života*. Bratislava: LÚČ, 1992.
- SIDOR, Karol. *Šesť rokov pri Vatikáne*. Scarton, Pa. 1947.
- ŠURÁB, Marian. Prínos Duchovného pastiera pre kazateľskú službu (analýza rokov 1917 – 1927). In *Duchovný pastier*. - roč. 87, č. 4 (2007).
- Veľká saleziánska manifestácia za svetový pokoj. *Nitra uctila Pannu Máriu Pomocnicu kresťanov*. In *Saleziánska Nitra I.*, 1943, č. 1 – 2 – 3, s. 1 – 3.
- VNUK, František. *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin. Matica Slovenská 1999.

Časopisy a noviny

- ARGALÁŠ, Dušan. *Spravodlivý medzi národmi*. In *Katolícke noviny* roč. 120, č. 6, 2005.
- G.G. *Biskup robotníctva*. In *Trenčan XX*, 1943, č. 20.
- Na ulicu!* In *Tatranský orol* 1, 1920, č. 1, 8.
- Nový slovenský biskup Dr. Eduard Nécsey*. In *Katolícke noviny*, 58, 1943, č. 14, s. 1.
- Nový slovenský biskup*, In *Náš priateľ XVI.*, 1943, č. 20.
- Posledná cesta J. E. Dr. A. Škrábika. In *Katolícke noviny*, roč. 65, 1950, č. 3.
- Šťastlivý nový rok!* In *Katolícke noviny*, roč. 63, 1948, č. 1.
- ŠURÁB, Marian. *Prínos Duchovného pastiera pre kazateľskú službu (analýza rokov 1917 – 1927)*. In *Duchovný pastier*. - Roč. 87, č. 4 (2007).
- Udeľovanie sviatosti birmovania*. In *Katolícke noviny*, roč. 66, 1951, č. 20.
- VALACH, L. Nedali sa zneužiť. In *Nitriansky hlas XIX.*, 1988.
- Veľkolepá saleziánska manifestácia a posviacka sochy sv. Don Bosca. In *Saleziánska Nitra II.*, 1944.
- Vstal z mŕtvych! In *Katolícke noviny* 59, 1944.

Adresa autora:

Mons. prof. ThDr. Viliam JUDÁK, PhD.
Univerzita Komenského
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta
Kapitulská 26
814 58 Bratislava
email: judak@kbs.sk

Theology Serving Communist Ideology on the Example of the Literary Work of P. Josef Plojhar

Martin Weis

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.2.66-73>

Theologie im Dienste der kommunistischen Ideologie am Beispiel des literarischen Werks von P. Josef Plojhar

Abstract: *This year marks the 120th anniversary of the birth of the infamous Catholic priest, the ardent servant of the communist regime and politician Fr. Josef Plojhar. This study intends to address the hitherto neglected side of this figure, namely his literary work, which is very rich. Shortly after his ordination in 1927, he published a high-quality treatise on stigmatised Therese Neumann of Konnersreuth. In 1930, at his own expense, he published a small pamphlet in German for the International Eucharistic Congress in Carthage he participated in. However, most of his works were from the post-war period when he was already completely committed to communist ideology. We will focus our attention on his work: Two Years with People: Speeches and Articles from 1948 – 1949. The aim of this type of Plojhar's publishing activity was to prove that Communists were not the main enemies of the faith and Christian religion, but that Christian views on neighbourly love and Christian solidarity were exactly the same as the Communists' efforts to achieve a world without exploiters and the bourgeoisie.*

Keywords: *P. Josef Plojhar, faith and politics, communists and religion, Czechoslovak People's Party, Archbishop Josef Beran.*

Einleitung

In diesem Jahr gedenken wir des 120. Geburtstages des berüchtigten katholischen Priesters, eifrigen Handlangers des kommunistischen Regimes und Politikers P. Josef Plojhar. Zunächst werden wir kurz auf die Biografie von Josef Plojhar eingehen. Dann werden wir uns mit seinem literarischen Werk beschäftigen, das sehr reichhaltig ist. Es muss betont werden, dass P. Josef Plojhar ein sehr begabter Mensch war und bald nach seiner Priesterweihe eine sehr gute Abhandlung zum Thema der stigmatisierten Theresa Neumann von Konnersreuth veröffentlichte. Im Jahr 1930 veröffentlichte er auf seine Kosten eine

dünne Broschüre in deutscher Sprache über den Internationalen Eucharistischen Kongress in Karthago, an dem er selbst teilgenommen hatte. Die meisten seiner Werke stammen jedoch aus der Nachkriegszeit, als er sich bereits ganz der kommunistischen Ideologie verschrieben hatte. Hier geben wir zunächst einen vollständigen Überblick über sein Werk mit einer kurzen Charakterisierung desselben und konzentrieren uns dann auf ausgewählte Kapitel aus *Zwei Jahre mit dem Volk: Reden und Aufsätze von 1948 – 1949*. Abschließend möchten wir die Frage stellen, ob es P. Joseph Plojhar gelungen ist, der Leserschaft zu beweisen, dass die Kommunisten nicht die Erzfeinde des Glaubens und der christlichen Religion sind, sondern dass die christlichen Ansichten über die Nächstenliebe und das christliche Miteinander mit den Bemühungen der Kommunisten um eine Welt ohne Ausbeuter und Bourgeoisie völlig identisch sind.

Kurze Biographie von P. Josef Plojhar

P. Josef Plojhar stammte aus dem Süden Böhmens und war Geistlicher der Diözese České Budějovice (Budweis). Josef Plojhar wurde am 2. März 1902 in České Budějovice in einer gemischten tschechisch-deutschen Familie geboren, die in České Budějovice lebte. Josef Plojhar selbst nahm je nach äußeren Umständen sowohl die deutsche als auch die tschechische Staatsangehörigkeit an. Er stammte aus einer nicht sehr wohlhabenden Familie, sein Vater Johann Plojhar wird als Hilfskraft an der Post erwähnt, sein Großvater Johann als Hausmeister. Josef Plohars Mutter Franziska stammte aus einem Dorf bei České Budějovice – Neudorf und war die Tochter von František Laburda und Katerina geb. Drsová. Er wurde am 5. März 1902 in der Pfarrei der St.-Nikolaus-Kathedrale in České Budějovice durch den Kaplan Antonín Zitek getauft. Nach seiner Schulzeit trat er in das Priesterseminar in České Budějovice ein und wurde am 5. Juni 1925 von Bischof Šimon Bárta aus České Budějovice zum Priester geweiht. Laut dem so genannten Priesterregister wurde er als deutscher Priester eingestuft. Während seines priesterlichen Dienstes in der Diözese České Budějovice wechselte er mehrere Kaplanstellen, zuerst war es die Stelle des Kaplans in Písek, dann war er Kaplan in České Budějovice und in der Matrix können wir sehen, wie er vom vierten Kaplan zur Stelle des ersten Kaplans im Jahr 1938 aufstieg. Doch dann wurde er Anfang 1939 "stadtauswärts" in den nahe gelegenen Ort Rudolfovo als Kooperator versetzt. Im Jahr 1939 wurde er von der Gestapo verhaftet und bis zum Kriegsende in den berüchtigten Konzentrationslagern Buchenwald und Dachau inhaftiert. Seit dem 1. Juni 1945 war er wieder der erste Kaplan in České Budějovice. Es sei jedoch darauf hingewiesen, dass er seit 1945 als prominentes Mitglied der Tschechoslowakischen Volkspartei und als Abgeordneter der Volksversammlung der Tschechoslowakischen Republik in der Politik tätig war. Während des Putsches vom Februar 1948 ergriff er die Führung der Tschechoslowakischen Volkspartei und wurde Gesundheitsminister in der kommunistischen Regierung. Und obwohl der Prager Erzbischof Josef Beran ihm weitere politische Aktivitäten untersagte, zögerte er keinen Augenblick und kandidierte bei den Wahlen 1948 erneut und wurde zum Abgeordneten gewählt. Von 1951 bis 1968 war er Vorsitzender der regimetreuen Gruppierung der Geistlichen, des Nationalen Komitees der Friedensbewegung des katholischen Klerus. Im Zuge der politischen Entspannung 1968 wurde er von der Führung der Tschechoslowakischen Volkspartei

entbunden und verlor auch sein Amt als Gesundheitsminister. Zur Zeit der Normalisierung war er als eine sehr profanierte Person für die neue Führung der Kommunistischen Partei fast nutzlos. In die Politik kehrte er erst 1971 als Mitglied der Föderalversammlung zurück, was sein Tod am 5. November 1981 in Prag endete. Bezeichnenderweise starb er während eines Empfangs in der Botschaft der Sowjetunion in Prag zur Feier der so genannten Großen Sozialistischen Oktoberrevolution. Er wurde dann nach staatlichen und kirchlichen Zeremonien in Prag auf dem Olšany-Friedhof beigesetzt.¹

Sondierung des literarischen Werks des Priesters und Politikers P. Josef Plojhar

Wie in der Einleitung erwähnt, war P. Josef Plojhar ein sehr begabter und fähiger Mensch. Er beherrschte mehrere Sprachen, hatte ein gutes Organisationstalent und war ein ausgezeichnete Redner. Bald nach seiner Priesterweihe schrieb er eine für seine Zeit sehr gute Abhandlung über die Problematik der stigmatisierten Theresa Neumann von Konnersreuth.² Bald darauf veröffentlichte er 1930 auf eigene Kosten ein Buch über den Internationalen Eucharistischen Kongress in Karthago, an dem er selbst teilgenommen hatte.³

¹ Vgl. Kaplan, Karel – Kosatík, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha 2004, s. 224 – 225.

² Terezie Neumann wurde am 9. April 1898 in dem Dorf Konnersreuth in Bayern geboren, wo sie ihr ganzes Leben verbrachte. Sie war das älteste von elf Kindern von Ferdinand Neumann und seiner Frau Anna. Am 10. März 1918 war Therese nach einem Sturz bei der Bekämpfung eines Feuers in der Scheune ihres Onkels teilweise gelähmt. Dann stürzte sie noch mehrere Male und verletzte sich. Nach einem Sturz hatte sie nach eigenen Angaben ihr Augenlicht fast vollständig verloren. Im März 1926 bekam sie die so genannten Stigmata. Alles begann am ersten Freitag der österlichen Fastenzeit, als eine Wunde direkt über ihrem Herzen entstand. Sie hatte eine Vision von Jesus auf dem Ölberg mit den drei Aposteln. Ein paar Tage später, am 12. März hatte sie eine weitere Vision von Christus, als er mit einer Dornenkrone gekrönt wurde. Die Wunde über ihrem Herzen erschien wieder, und am folgenden Freitag noch einmal, zusammen mit einer Vision von Christus, der das Kreuz trug. Am Karfreitag soll Teresa die gesamte Passionswoche Christi in Visionen erlebt haben. Sie hatte Wunden an Händen und Füßen, und aus ihren Augen kam Blut. Ein weiteres außergewöhnliches Zeichen im Leben dieser deutschen Mystikerin war die Tatsache, dass Therese seit 1923 außer der Eucharistie keine Nahrung und seit 1926 keine Flüssigkeit mehr zu sich genommen hatte. Im Jahr 1927 schrieb P. Josef Plojhar eine Abhandlung über sie mit dem Titel "Die Wahrheit über die stigmatisierte Therese Neumann von Konnersreuth". Es handelt sich um ein dünnes Buch von 48 Seiten, das vom Tschechischen Presseverband herausgegeben wurde.

³ Der Eucharistische Kongress in Karthago 1930 war der einzige, der auf dem afrikanischen Kontinent stattfand. Damals nahmen 60 Pilger aus unserer Heimat daran teil, der Hauptorganisator der Wallfahrt und eine Art "Leiter" der gesamten Wallfahrt war Msgr. Kolisko, der für die Organisation von Wallfahrten nach Lourdes bekannt war. Das irgendetwas geistliche "Oberhaupt" der Wallfahrt war der Abt von Strahov, M. Zavoral. Der Kongress wurde am 7. Mai in der Kathedrale des Göttlichen Herzens des Herrn in Tunis eröffnet. Am nächsten Tag empfingen nach Angaben der Korrespondenten 15.000 Kinder in einer feierlichen Messe ihre erste heilige Kommunion. Sie trugen ein spezielles Skapulier, das entfernt an den Mantel von Rittern erinnerte, die im Mittelalter ins Heilige Land zogen. Es folgte eine Pilgerfahrt nach Karthago selbst. Während des Eucharistischen Kongresses gab es natürlich auch Fachvorträge. Der Hauptredner der tschechischen Sektion war ThDr. F. Cínek vom Erzbischöflichen Seminar in Olomouc, der einen Vortrag über die Eucharistie – als Sakrament hielt. Ein weiterer Redner war zum Beispiel Msgr. Melka mit seinem Vortrag über die Eucharistie und das Messopfer. Auch Bischof Kmetko z. B. beteiligte sich eifrig an den Diskussionen. Der gesamte Kongress endete mit einer feierlichen Liturgie am Sonntag, dem 11. Mai. Einer der Teilnehmer war der Priester aus České Budějovice, P. Josef Plojhar, der von dem Eucharistischen Kongress so stark beeindruckt war, dass er seine Eindrücke in einem Buch mit dem Titel Die Triumphtage von Karthago weitergeben musste, das er auf seine Kosten veröffentlichte und seinen Eltern zuschrieb.

Die meisten seiner Werke stammen jedoch aus der Nachkriegszeit, als er sich bereits ganz der kommunistischen Ideologie verschrieben hatte. Es handelt sich hauptsächlich um Sammlungen seiner Reden zu verschiedenen Anlässen.⁴ Ihr Inhalt ist zum Beispiel durch seine Rede auf dem Treffen der Katholischen Aktion in Prag am 10. Juni 1949 gut dokumentiert. Es handelt sich um eine ideologische Sichtweise, die das herrschende kommunistische Regime stark begünstigt. In dieser Rede, die unter dem Titel *Věrní odkazu Sušilovu a Jirsíkovu* (Treu dem Erbe von Sušil und Jirsík) abgedruckt wurde, sprach der katholische Priester und Minister der kommunistischen Regierung Plojhar zunächst davon, dass die Geschichte jeder Nation und jedes Staates am glücklichsten war, als es ein brüderliches Zusammenleben und eine Zusammenarbeit zwischen Kirche und Staat gab. Er verteidigt daher die Zusammenarbeit mit dem kommunistischen Regime als etwas, das für den Staat, die tschechische und slowakische Nation und die katholische Kirche von großem Nutzen war. Er weist im Namen aller "treuen katholischen Priester" die Verleumdung entschieden zurück, sie hätten die Heilige Kirche verraten und irgendwie absichtlich auf ihren Untergang hingearbeitet: *"Wir sind heute zusammengekommen, Priester und Laien aus Böhmen und der Slowakei, um als ersten Punkt unserer Einberufung deutlich zu betonen, dass wir treue Söhne und Töchter der römisch-katholischen Kirche sind und bleiben werden"*.⁵ Dann erinnerte Josef Plojhar in seiner Rede an die Zerstörungskraft des Kulturkampfes im Jahr 1918 und an die Zeit der Besatzung, als die katholischen Priester bewiesen, dass sie der Nation, der Heimat und der Kirche treu bleiben würden. Im Vergleich mit dem nationalsozialistischen Totalitarismus und den Zeiten der Ersten Republik hob er die aktuelle Zeit mit der neuen Verfassung vom 9. Mai hervor, die nach den Worten des Redners die Religionsfreiheit klar definierte, und erinnerte auch daran, dass die gesamte kommunistische Gesetzgebung nicht nur *"beispielhafte Sozialgesetze, sondern auch wahrhaft christliche und wahrhaft katholische Gesetze bringt"*.⁶ Er begründete diese Behauptung mit der Fürsorge des Staates für die breite Masse der arbeitenden Bevölkerung, zinslosen Darlehen für Neuvermählte usw. Anschließend informierte er die Zuhörer über die "großzügige Reorganisation der katholischen Caritas", die das enteignete Vermögen des Großbürgertums und des Adels erhalten sollte. Es versteht sich von selbst, dass der Minister es nicht versäumt hat, seine Verdienste hervorzuheben: *"Als ich das Amt des Gesundheitsministers antrat, war es eine meiner ersten programmatischen Aufgaben, dafür zu sorgen, dass auch die Ordensschwestern unserer Krankenhäuser und medizinischen Einrichtungen ihre Erholung, ihren Rast und ihre Genesung haben."*

⁴ Im Jahr 1950 veröffentlichte der Verlag Vyšehrad das Werk *Dva roky s lidem: Projevy a stati z let 1948-49* (Zwei Jahre mit dem Volk: Reden und Aufsätze aus den Jahren 1948 – 1949) im Umfang von 309 Seiten. 1953 knüpfte daran das Buch *Za mír a socialismus* (Für Frieden und Sozialismus) im Verlag Vyšehrad an, das Reden und Aufsätze Plojhars aus den Jahren 1950 – 1952 enthielt und im Umfang von 516 Seiten veröffentlicht wurde. Als Vertreter der so genannten wiederbelebten Tschechoslowakischen Volkspartei befasste er sich mit den Entwicklungen in dieser Partei nach dem so genannten siegreichen Februar 1948 in dem Buch *Vítězný únor 1948 Československá strana lidová* (Der siegreiche Februar 1948 und die Tschechoslowakische Volkspartei), das 1958 in einem Band von 100 Seiten erschien. Der Höhepunkt des ideologischen Missbrauchs von Christentum und Theologie im Dienste der kommunistischen Propaganda war Plojhars Werk *Křesťané a socialismus* (Christen und Sozialismus), das 1961 im Verlag Lidová demokracie auf 116 Seiten veröffentlicht wurde. In diesem Buch versuchte er, den Lesern zu beweisen, dass Christentum und Sozialismus keine gegensätzlichen Richtungen sind, sondern "ein gemeinsamer Weg, um ein besseres menschliches Leben in dieser Welt zu erreichen".

⁵ Vgl. PLOJHAR, Josef. *Dva roky s lidem: statě a projevy z let 1948-49*. Praha, 1950, s. 90 – 96.

⁶ PLOJHAR, Josef. *Dva roky s lidem: statě a projevy z let 1948-49*, s. 90 – 96.

*Eines der größten und schönsten Schlösser, das ehemalige Schloss Windischgraetz in Steken.*⁷ Dann beschrieb er, wie die Ordensschwester im Schloss zufrieden Sport treiben und sich ausruhen, um ihre Kräfte für die weitere verdienstvolle Arbeit zu sammeln, die sowohl von der Partei als auch von der Regierung geschätzt wird: *"Ich kann allen versichern, dass niemand die Ordensschwester in ihrer Arbeit behindern wird; im Gegenteil, die Nation und der Staat, die Regierung und alle Werktätigen schätzen ihre Arbeit"*.⁸ In weniger als einem Jahr nach dieser Rede von Minister Plojhar kam es zu einer brutalen Verfolgung der Ordensmänner und -frauen, die zumeist noch immer nicht an ihren früheren Arbeitsplätzen arbeiten durften. Im Gegensatz zur Liquidierung der Männerorden fand die Aktion zur Auflösung der Frauenorden nicht an einem einzigen Tag statt, sondern verteilte sich auf die Monate August bis Oktober 1950. Hier ist anzumerken, dass die Vertreibung der Ordensfrauen aus den Krankenhäusern und die Schließung der Krankenhauskapellen den Patienten die geistliche Betreuung und die Möglichkeit nahm, sich auf einen sogenannten guten Tod mit geistlicher Begleitung vorzubereiten. Die Ordensschwestern sorgten selbstlos für eine umfassende palliative Versorgung der Sterbenden, auch während der schwierigen Nachtdienste.⁹

*Josef Plojhar überreicht Klement Gottwald 1950 ein Exemplar seines Buches
„Zwei Jahre mit Menschen“*

⁷ PLOJHAR, Josef. *Dva roky s lidem: statě a projevy z let 1948-49*, s. 90 – 96.

⁸ Vgl. WEIS, Martin. *Přesvědčovací akce „svlékání hábit“ ve světle archivních materiálů*. Studia theologica ST37 XI:3 (Herbst 2009), s. 63 – 76 a WEIS, Martin. *Removal of Nuns from South Bohemian Hospitals by the Communist Regime and Its Impact on Pastoral Care of Patients*. In *Caritas et Veritas*, 2/2015, s. 76 – 83.

⁹ Zur Problematik der palliativen Pflege vgl. Die sehr bewanderten Monographien LOJAN, R. *The art of being fully present to the dying patient in palliative care* / Lojan Radoslav - 1. Ausg. - Brno: Tribun EU, 2015 oder in der tschechischen Übersetzung LOJAN, R. *Umění být plně přítomen umírajícímu pacientovi v paliativní péči* / Lojan Radoslav - 1. Ausg. - Brno: Tribun EU, 2015.

Minister Plojhar erwähnte in seinem Bericht nicht, dass bald nach den Ereignissen vom Februar 1948, schon im Dezember desselben Jahres, die kirchlichen Krankenhäuser verstaatlicht wurden – in Prag wurde beispielsweise das Krankenhaus Pod Petřínem verstaatlicht und zu einer Zweigstelle des Staatlichen Universitätskrankenhauses in Prag. Es sei daran erinnert, dass die Borromäer-Schwestern zwar noch auf ihren Posten im Krankenhaus arbeiteten, aber im August 1952 aus dem Krankenhaus verwiesen und die meisten Schwestern in Textilfabriken versetzt wurden.¹⁰

In eine ähnliche Richtung ging ein weiterer Beitrag von Minister Plojhar, der dem katholischen Klerus gewidmet war und den treffenden Titel *"Aus dem Volk - mit dem Volk"* trug. Im Sinne des Mottos von Bischof Jirsík, Gott – Kirche – Heimat, sprach er von der Tatsache, dass die meisten katholischen Priester in unserer Heimat aus dem einfachen Volk stammen und dass diese Klasse-Herkunft auch ihre Haltung bestimmt, denn *"keiner von ihnen vergisst das Umfeld, in dem er aufgewachsen ist, und deshalb war und ist das ganze Leben der meisten unserer Priester für das Volk. Das Volk, das waren immer die sozial schwächeren und unterdrückten Menschen."*¹¹ Dann erinnerte er daran, dass die meisten Geistlichen während der Nazi-Besetzung nicht versagten und bei dem Volk blieben. Aber auch in der "jetzigen Zeit", so Minister Plojhar, dürfe der Klerus nicht abseits stehen und müsse sich am Aufbau der neuen Republik beteiligen. Er betonte ferner, dass es der Wunsch des Staates sei, dass die Angelegenheiten des Klerus nicht gegen den Staat und für "subversive Aktivitäten" missbraucht werden. Daher hat die Sorge des Staates um das Wohlergehen der katholischen Kirche zur Einrichtung des Staatlichen Amtes für kirchliche Angelegenheiten in Prag, zum Erlass eines Gesetzes über die wirtschaftliche Absicherung der Kirchen und zur Veröffentlichung des Bulletins des katholischen Klerus geführt, damit alle Geistlichen rechtzeitig und wahrheitsgemäß informiert werden. Er erinnerte daran, dass es immer noch einige Priester gibt, die *"die Aufgaben, die sie zu erfüllen haben, nicht verstehen, was entweder auf Fehlinformationen oder Missverständnisse zurückzuführen ist"*.¹² Als Abhilfe schlägt er vor, dass wir ein offenes und freundliches Gespräch mit diesen Priestern führen und alle Unklarheiten beseitigen. Im Abschluss seines Beitrags versichert Joseph Plojhar jedoch, dass *"die meisten Priester wahre Patrioten sind, Priester Christi, dass sie mit dem Volk gehen werden, weil es ihre Aufgabe ist, dem Volk und Gott durch das Volk zu dienen. Wir sind überzeugt, dass es keine Priester geben wird, die diese Aufgabe nicht erfüllen wollen und die, indem sie sich dem Volk entfremden würden, ihre Sendung verraten"*.¹³

In einer weiteren Rede, in der er auf die versuchte illegale Überschreitung der geschlossenen Staatsgrenzen eingeht und die sich auch an den katholischen Klerus richtet, bezeichnet Minister Plojhar diejenigen Geistlichen, die nicht im Sinne der ideologisch deformierten Parole Gott – Kirche – Heimat leben wollen, als Verräter an der Nation und sogar an Christus: *"Der Priester, der beim Grenzübertritt erschossen wurde, hat sein Leben nicht in Ausübung seines Amtes verloren, sondern als Verräter an der Nation. Die Priester müssen sich ihrer Beziehung zur Volksdemokratie, zum Volk und zum Staat bewusst sein. Ein Priester, der sein Volk*

¹⁰ Vgl. PLOJHAR Josef, *Dva roky s lidem: statě a projery z let 1948-49*, s. 90 – 96.

¹¹ PLOJHAR, Josef. *Dva roky s lidem: statě a projery z let 1948-49*, s. 97 – 99.

¹² PLOJHAR, Josef. *Dva roky s lidem: statě a projery z let 1948-49*, s. 97 – 99.

¹³ PLOJHAR, Josef. *Dva roky s lidem: statě a projery z let 1948-49*, s. 97 – 99.

*verlässt, ist ein Verräter, wie das Evangelium vom Hirten, der seine Herde verlässt, zeigt, das uns lehrt, wie Christus in dieser Sache geurteilt hat. Der Priester muss ausbarren, er muss unter das Volk gehen, vor allem unter die Werktätigen. Aber einige Priester haben sich vom Volk entfremdet, sich selbst befördert, eine Kaste geschaffen und dann haben sie sich gewundert, dass sie den Kontakt verloren haben“.*¹⁴

Plojhar fährt dann fort, dass die katholischen Priester aus der Zeit von Jan Valerián Jirsík, der Zeit der Erweckung, die für uns ein Vorbild sein sollte, lernen sollten, wie man unter die Menschen und mit den Menschen geht. Er schließt seinen Beitrag mit einer Warnung vor dem Missbrauch der Religion für antikommunistische Aktivitäten und fügt hinzu, dass kein Staat und kein Regime den Missbrauch der Religion gegen den Staat tolerieren wird: *"Selbst in den USA können Priester nicht den Kommunismus verkündigen und sie würden vor den Ausschuss zur Untersuchung unamerikanischer Aktivitäten gestellt werden. Wer eine staatsfeindliche Politik macht, muss damit rechnen, die Konsequenzen zu tragen und zu leiden“*.¹⁵

Josef Plojhar

Schlussfolgerung

Zum Abschluss dieser kurzen Studie erlaube ich mir, einen kurzen Auszug aus einer Rede von P. Plojhar über die Entwicklung der Menschheit hin zu einem besseren Morgen zu zitieren: *"Die Evolution bewegt sich auf den Sozialismus zu, auf ein Ziel hin, das nicht im Widerspruch zu unserem Glauben steht, sondern mit der gesamten Lehre der Kirche im Einklang ist. Es ist ein Ziel, das mit dem Gebot der christlichen Nächstenliebe identisch ist. Wir dürfen auf diesem Weg nicht stehen bleiben; wir müssen alle Christen, die ihre Kräfte für den Aufbau eines besseren menschlichen Lebens einsetzen, für diese Arbeit gewinnen."* Doch die besseren kommunistischen Morgen brachten Tausende von Gefangenen, Verfolgten und Gemarterten mit sich. Deshalb erlaube ich mir die Worte des regimetreuen Priesters P. Joseph Plojhar mit den Worten des Märtyrers des kommunistischen Regimes von 1949, P. Joseph Toufar, zu vergleichen. *"Meine Freunde, wir sind hier im Tal der Tränen, und unser Weg ist der Weg des Kreuzes – aber wir leiden nicht, Christus, der Erlöser, geht uns voraus, und wir folgen seinen Spuren – und wir tragen die*

¹⁴ Vgl. PLOJHAR, Josef. *Dva roky s lidem: statě a projevy z let 1948-49*, s. 85 – 90.

¹⁵ PLOJHAR, Josef. *Dva roky s lidem: statě a projevy z let 1948-49*, s. 85 – 90.

*Kreuz, die er uns auferlegt, geduldig und demütig, damit wir einmal durch das Sterben wie vom Kreuz zur Herrlichkeit des Auferstandenen gebracht werden“.*¹⁶

BIBLIOGRAPHIE:

- BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- DOLEŽAL, Miloš. *Vrátíme se do otcovské náruče. Tři kázání P. Josefa Toufara*, Praha: Vydavatelství Nezávislý podmelechovský spolek, 2016, 80 S.
- KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004.
- LOJAN, Radoslav. *The art of being fully present to the dying patient in palliative care* / Lojan Radoslav - 1. Ausg. - Brno: Tribun EU, 2015.
- LOJAN, Radoslav. *Umění být plně přítomen umírajícímu pacientovi v paliativní péči* / Lojan Radoslav - 1. Ausg. - Brno: Tribun EU, 2015.
- LOJAN, Radoslav. *The imperative of social responsibility for taking care of seriously ill and dying* / Lojan Radoslav, 2016. In *Zarządzanie i edukacja*.
- PLOJHAR, Josef, *Pravda o stigmatizované Terezií Neumannové z Konnersreuthu*, České Budějovice: Český tiskový spolek, 1927.
- PLOJHAR, Josef. *Die Triumphtage von Karthago*. České Budějovice: nákladem vlastním, 1930.
- PLOJHAR, Josef. *Dva roky s lidem: Projevy a stati z let 1948-49*. Praha: Vyšehrad, 1950.
- PLOJHAR, Josef. *Za mír a socialismus: Projevy a stati z let 1950-52*. Praha: Vyšehrad, 1953.
- PLOJHAR, Josef. *Vítězný únor 1948 a Československá strana lidová*. Praha: Lidová demokracie, 1958.
- PLOJHAR, Josef. *Křesťané a socialismus*. Praha: Lidová demokracie, 1961.
- WEIS, Martin. Přesvědčovací akce „svlékni hábit“ ve světle archivních materiálů. In *Studia theologica* ST37 XI:3 (Herbst 2009), s. 63 – 76.

Adresa autora:

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tf.jcu.cz

¹⁶ Vgl. DOLEŽAL, Miloš. *Vrátíme se do otcovské náruče. Tři kázání P. Josefa Toufara*, Praha: Vydavatelství Nezávislý podmelechovský spolek 2016, 80 s.

Spolkové a sociálne aktivity dominikána Mikuláša Lexmanna

Monika Tresová

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.2.74-88>

Associational and social activities of Dominican Mikuláš Lexmann

Abstract: *Dominican Mikuláš Jozef Lexmann worked in Košice from 1924 to 1936 and again from 1944 until 1950. During these years, Father Mikuláš carried out a number of important religious, cultural and social works in Košice. The aim of this contribution is to present the range of Mikuláš Lexmann's activities in associations and activities that had a social and charitable character with the intention of improving the lives of the residents of Košice. Páter was a member of several associations in which he also held leading positions. He was a member of the Orol Association and was also a member of the local branch of Matica Slovenská. He became the organizer of the Esperantist course, the representative of the Autoklub for Eastern Slovakia, and the director of the Rosary Brotherhood in Košice. He took part in an aviation course organized by the Aeroclub of the Masaryk Aviation League. He had a good relationship with the youth, for whom he led the boys' club Meno Božie and the girls' club Živý Ruženec, and he even founded Cyril-Methodian Scouting under the leadership of the Order of Preachers. He sympathized with the poor people of Košice living on the fringes of society. His charitable activities included: economic support for poor students, construction of a modern indoor market, as well leading a driving course for unemployed and poor workers.*

Keywords: *Association, Dominican, Košice, the Order of Preachers.*

Úvod

Rehoľa bratov kazateľov¹ priniesla v dejinách mnoho významných osobností, ktoré v duchu dominikánskej spirituality prispeli k povzneseniu miesta, kde pôsobili. V najstaršom kostole Košíc² pôsobila od roku 1924 osobnosť, ktorá zmenila nielen osud mesta, ale aj životy mnohých ľudí. Dominikán Mikuláš Jozef Lexmann modernou evanjelizáciou a otvoreným prístupom voči druhým dokázal aj mimo múrov kláštora vytvoriť diela, ktoré

¹ Rád dominikánov (lat. *Ordo Praedicatorum*, skratka OP).

² Dominikánsky kostol – Kostol nanebovzatia Panny Márie na Dominikánskom námestí č. 8 v Košiciach.

sú dodnes využívané bez toho, aby Košičania vedeli, kto je ich autorom. Cieľom tohto príspevku je na základe analýzy archívnych prameňov, dobovej tlače a dostupnej literatúry podať podrobný opis sociálnych aktivít a činnosti Mikuláša Lexmanna v prostredí košických spolkov v 20. až 40. rokoch 20. storočia.

Mikuláš Jozef Lexmann OP

Jozef Lexmann sa narodil 28. októbra 1899 v obci Bobot, v okrese Bánovce nad Bebravou. Bol jedným z ôsmich detí. V roku 1909 nastúpil do dominikánskeho juvenátu a po jeho absolvovaní pokračoval v rokoch 1912 – 1916 v štúdiu na budapeštianskom gymnáziu. Ako sedemnásťročný prijal v roku 1916 rehoľné meno Mikuláš a habit dominikánov v dominikánskom kostole v Grazi, kde absolvoval noviciát pod vedením Bonifáca Vordermayra. Rehoľné sľuby zložil 22. novembra 1917. Jeho brat Gregor sa takisto stal dominikánom a prijal meno Rafael. Aj sestra Mária sa stala dominikánkou a sestra Brigita školskou sestrou de Notre Dame. Mikuláš pôsobil krátke obdobie v Szombathely. V roku 1918 nastúpil na štúdiá teológie a filozofie striedavo vo Viedni a Grazi. Kňazské svätenie prijal 29. júla 1923 v Grazi. Štúdium teológie ukončil až v roku 1924.³ Mikulášovo pôsobenie medzi bratmi kazateľmi v Košiciach začalo v roku 1924. Košický konvent, ktorý

*Portrétna fotografia Mikuláša Lexmanna
pre Jednotu Orol.*

(Zdroj: Slovenský národný archív, 1934.)

bol dovtedy v správe maďarskej časti rakúsko-uhorskej provincie, sa po roku 1918 ocitol na štátnom území ČSR. Mikuláš sa od začiatku ukázal ako veľmi pastoračne a spoločensky činný. „Novým priorom košických dominikánov stal sa páter Mikuláš Lexmann, ktorý je vôbec prvým slovenským priorom dominikánov.“ písalo sa v denníku *Slovák* v júli 1933.⁴ Predstaveným košického konventu sa stal 4. júla 1933. Funkcia priora mu skončila v roku 1936. Pre toto obdobie je preňho príznačný veľký podiel na rozvoji slovenského kultúrneho a náboženského života v meste. Snáď jeho najväčším kultúrnym prínosom je kultúrne stredisko „Veritas“, ktoré dal postaviť v roku 1934. Budova, ktorá slúžila ako kultúrny dom, divadelná sála a kinosála, sa dodnes nachádza v kláštornej záhrade a vchod do nej je situovaný na Dominikánskom námestí č. 1.⁵

³ LETZ, Dominik Roman. Mikuláš Jozef Lexmann, OP : Pred Pána predstúpil so sklonenou hlavou. In LAGOVÁ, Veronika (ed.). *Smrť za mrežami*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 215 – 216.

⁴ Nový prior košických dominikánov. In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 151, s. 5.

⁵ Kultúrny dom Veritas v Košiciach. In *Slovenský východ*, 1935, roč. 17, č. 239, s. 3.

Spolkové aktivity a sociálna dobročinnosť

Mikuláš Lexmann v rade Jednoty Orola. V strede dole.
(Zdroj: Slovenský národný archív, 1934.)

Páter Mikuláš bol členom viacerých spolkov, v ktorých zastával aj vedúce funkcie. Jedným z takýchto spolkov bolo združenie Orol⁶. Veľké spolkové zhromaždenia spojené aj so svätou omšou sa zvyčajne konali na Dominikánskom námestí. Tak tomu bolo aj 3. júna 1928 pri posvätení práporu miestnej jednoty Orola košickým rímskokatolíckym biskupom Jozefom Čárskym. O rok neskôr, 28. septembra 1929, sa v Ko-

šiciach za účasti košického a východoslovenského Orolstva konala Svätováclavská oslava.⁷ „Hlavným bodom programu košickej Svätováclavskej oslavy bola sv. omša v koste Rádu kazateľov (dominikánov), ktorú celebraval župný orolský vzdelávateľ Mikuláš Lexmann. [...] Po omši páter M. Lexmann posvätil príležitostné stuhy na východoslovenské prápory miestnych jednot, ...“⁸ Telocvičná jednota Orol pôsobila v Košiciach od 5. februára 1922 a jej starostom bol lekár Anton Rubeš, ktorého vo funkcii neskôr vystriedal i samotný Mikuláš Lexmann.⁹ Ako národne orientovaný kňaz sa Mikuláš prejavil aj členstvom vo výbore v Miestnom odbore Matice slovenskej (MOMS).¹⁰ Vďaka zmienkam o členských poplatkoch vieme, že členom MOMS bol určite v rokoch 1928 až 1933, pričom členom mohol byť aj mimo tohto časového rámca.¹¹

Po vojne sa stal organizátorom kurzov esperanta a kongresu slovenských esperantistov v Košiciach. Aj jeho pričinením sa kongres slovenských esperantistov v roku 1948 konal v Košiciach.¹² Katolícke noviny o tom priniesli nasledovnú správu: „V dňoch 21. – 23. augusta bol v Košiciach tradičný kongres slovenských esperantistov za účasti 300 delegátov. V nedeľu 22. augusta bola pre nich sv. omša v tamojšom dominikánskom kostole. Slávnostnú sv. omšu slúžil vdp. Imrich Sedlák, farár z Čechoviec, esperantista. Esperantskú kázeň mal P. Mikuláš Lexmann OP [...]“

⁶ Orolské hnutie na Slovensku (1919 – 1938) bolo telocvičná a športovo-branná uniformovaná organizácia, ktorá bola formálne integrálnou súčasťou Československého Orola. Slovenské orolstvo bolo personálne a ideovo prepojené so Slovenskou ľudovou stranou (SĽS). Miestna jednota Československého Orola bola v Košiciach založená 5. februára 1922. Vedúcou osobnosťou tohto hnutia v Košiciach sa stal hlavný župný lekár Dr. Anton Rubeš, ktorý sa v marci 1923 stal aj predsedom miestnej organizácie SĽS v Košiciach.

Viac na: KÁRPÁTY, Vojtech. Orolské hnutie na Východnom Slovensku 1920 – 1938. In *Historica Carpatica: zborník Východoslovenského múzea v Košiciach* 44/2013. Košice: Východoslovenské múzeum, 2013, s. 43 – 62.

⁷ KÁRPÁTY, Vojtech. Orolské hnutie na Východnom Slovensku 1920 – 1938, s. 46.

⁸ KÁRPÁTY, Vojtech. Orolské hnutie na Východnom Slovensku 1920 – 1938, s. 47.

⁹ GAŠPAR, Ján et al. *História turistiky v Košiciach: k 100. výročiu organizovanej turistiky v ČSSR*. Košice: Výbor zväzu turistiky MV ČSŽTV, 1988, s. 100.

¹⁰ HARČAR, Anton. Rozpomienka na pátra Mikuláša Lexmana z rehole dominikánov – kazateľov. In *Pamätnica: 80 rokov Miestneho odboru Matice slovenskej v Košiciach 1919 – 1999*. Košice: Miestny odbor Matice slovenskej v Košiciach, 1999, s. 25.

¹¹ Archív Matice slovenskej, fond: MOMS Košice. *Vyúčtovanie členovských príspevkov Miestneho odboru Matice slovenskej v Košiciach v r. 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933*.

¹² LETZ, Dominik Roman. *Mikuláš Jozef Lexmann, OP: Pred Pána predstúpil so sklonenou blavou*, s. 227.

*Na slávnostnej akademii esperantistov zvlášť sa páčil mandolínový koncert členov a členiek Sv. ruženca, ktorý dirigoval P. Mikuláš Lexmann OP.*¹³ Na valnom zhromaždení, ktoré sa konalo 9. februára 1949 vo Veritase, bol Mikuláš dokonca zvolený za tajomníka spolku, pričom túto funkciu kvôli svojej zaneprázdnenosti neprijal.¹⁴ Okrem iného sa páter angažoval aj v rozhlase, kde prednášal o cirkevných a ľudových piesňach.¹⁵

Mikuláš Lexmann s esperantskou mládežou. Pred vchodom do dominikánskeho Kostola Nanebovzatia Panny Márie. (Zdroj: AHPSOP Košice.)

Už v 20. a 30. rokoch 20. storočia Mikuláš používal auto a v meste bol údajne aj prvým kňazom s vodičským oprávnením. V roku 1924 sa zapísal do autoškoly, v ktorej bol v tom čase jediným kňazom.¹⁶ Bol jednatelom Autoklubu pre východné Slovensko. Dňa 15. marca 1935 sa konalo valné zhromaždenie Východoslovenského odboru Autoklubu. „Prítomných uvítal v mene Autoklubu RČS zástupca tohoto klubu a prečítal blahoželajúci telegram, zaslaný prezidentom Autoklubu RČS v Prahe inž. E. Mölzerom, načo požiadal veľadôstojného priora p. Lexmanna, aby zahájil volebné poradie. Tento prvý čs. pilot-kňaz v bielej reverende zahájil účinným preslovom valné zhromaždenie, načo vyzval prítomných k voľbe predsedu.“¹⁷ Vedľa predsedu Minařu bol do predsedníctva na zhromaždení zvolený aj vtedajší prior dominikánov, Mikuláš Lexmann. Vášň Mikuláša pre automobilizmus sa prejavila aj v jeho sociálnom cítení. Okrem toho,

¹³ Esperantská kázeň v Košiciach. In *Katolícke noviny*, 1948, roč. 63, č. 37, s. 6.

¹⁴ Archív mesta Košice (ďalej AMK), fond: Košické spolky 1915 – 1957. Spolok „Slovenské esperantské združenie“. Zápisnica z príležitosti valného zhromaždenia z dňa 9.2.1949.

¹⁵ *Reprezentačný lexikón Slovenska a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: Academia, 1936, s. 193.

¹⁶ ČERVÍNKA, Jozef. Lietajúci mních nad Košicami. Čo dnes vidí kňaz – dominikán, keď zdvihne hlavu k oblohe. In *Košický večer*, 1996, roč. 7 – Príl. *Magazín*, roč. 1, č. 3, s. 2.

¹⁷ Východoslovenský odbor Autoklubu RČS v Košiciach ustanovený. In *Slovenský Východ*, 1935, roč. 17, č. 66, s. 5.

že propagoval zavedenie automobilizmu do duchovnej správy, v priestoroch košickej charity (Karity), viedol pre nezamestnaných a nemajetných občanov teoretický i praktický šoférsky kurz, využívajúc najskôr požičané a neskôr kláštorne auto.¹⁸ Tento kurz sa konal v mestskej časti Baraky, kde žili ľudia v ťažších sociálnych podmienkach alebo v chudobe. Baraky boli vytvorené z vojenských táborov pri Barci. Priestor pre jednu rodinu predstavovala jedna izba s rozlohou okolo 16 m². Hygienické zariadenia boli pre majiteľov bytov spoločné.¹⁹ Duchovný správca Barakov Mikuláš Pfeiffer priniesol o šoférskom kurze správu: „*Pekný účinok mal kurz P. Mikuláša Lexmanna o sústave a vedení automobilov, ktorý mal pre mládencov, robotníkov a nezamestnaných.*“²⁰ Vďaka získaniu vodičského preukazu získali nemajetní alebo nezamestnaní Košičania lepšie preferencie pre prijatie do zamestnania.

Páter Mikuláš bol v rokoch 1934 až 1936 riaditeľom košického ružencového bratstva, ktoré aj vďaka jeho vedeniu vyvíjalo rozmanitú činnosť na poli charity i kultúry. Osobne navštevoval slovenské farnosti, ktoré prejavili záujem o obnovu alebo založenie ružencového bratstva.²¹ Z činnosti bratstva sa v archíve dominikánskeho konventu v Košiciach zachovala *Zápisnica výboru Bratstva Sv. Ruženca v Košiciach*, a to z rokov 1931 až 1938. Vďaka tomuto dokumentu sa dozvedáme o finančných pomeroch, členoch, daniach aj o problémoch v bratstve. V roku 1935 malo bratstvo 552 členov, ktorí platili členské príspevky vzhľadom na svoju hmotnú situáciu. Páter Mikuláš poznamenal, že spolok má málo mužských členov, a preto poprosil prítomných členov na valnom zhromaždení, aby sa usilovali získať viac mužov do spolku.²² Bratstvo sa aktívne angažovalo aj v spoločenskom dianí vo Veritase, ktorý bol dielom Lexmanna slúžiaci hlavne na účely bratstva. „*Ku kinovým predstaveniam je potrebné povolenie krajinárskeho úradu v Bratislave. Povolenie nech si vyžiada spolok Bratstva sv. Ruženca a vtedy pod jeho menom by sa sprevádzaly kin. predstavenia. Spolok nebude mať s tým žiadne výlohy, ba práve opačne, z čistého zisku dostal by 10%.*“²³ To bol nápad riaditeľa spolku, Mikuláša Lexmanna. „*Výbor prijal návrh vdp. riaditeľa a súčasne mu ďakuje za jeho starostlivosť o spolok Bratstva sv. Ruženca.*“²⁴ Spolok pod hlavičkou Dominikánskeho kláštora v Košiciach vydal brožúru s názvom *Archibratstvo sv. ruženca preblahoslavenej Panny Márie*. Túto brožúru dostal každý člen spolku, a zároveň sa stala jeho preukazom členstva. Bro-

¹⁸ *Katolícke Slovensko 833 – 1933 : na pamiatku 1100 ročného jubilea blaženého zvestovania Kristovej viery nášmu národu slovenskému, keď založil prvú kresťanskú svätyniu slovenskej knieža Pribina v Nitre*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1933, s. 183.

¹⁹ PRIATKOVÁ, Adriana. Architektúra Košíc medzivojnového obdobia v kontexte novopostavených bytových domov pre vojakov (1918 – 1938). In *Vojenská história : časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo*, 2017, roč. 21, č. 4, s. 69 – 70.

²⁰ PFEIFFER, Mikuláš. Niektoré dáta o katolíckom a sociálnom živote v Barakoch. In *Košické katolícke cirkevné správy : úradný časopis košickej rím. kat. cirkevnej obce*, 1933, roč. 13, č. 1 – 2, s. 9.

²¹ Zdôvodnenie návrhu nominácie Mikuláša Jozefa Lexmanna OP na Cenu A. Radlinského in memoriam. [online]. [cit.2022-09-01]. Dostupné na internete: <<http://www.patermikulas.sk/domain/patermikulaslexmann/files/ruzenec/zdovodnenie%20AR.pdf>>.

²² Archivum historicum Provinciae Slovaciae Ordinis Praedicatorum (ďalej AHP SOP) Košice. *Zápisnica výboru Bratstva Sv. Ruženca v Košiciach*. Košice, 1931 – 1938. Zápisnica z dňa 20. januára 1935, s. 51 – 53.

²³ AHP SOP Košice. *Zápisnica výboru Bratstva Sv. Ruženca v Košiciach*. Košice, 1931 – 1938. Zápisnica z dňa 11. septembra 1935, s. 56 – 57.

²⁴ AHP SOP Košice. *Zápisnica výboru Bratstva Sv. Ruženca v Košiciach*. Košice, 1931 – 1938. Zápisnica z dňa 11. septembra 1935, s. 56 – 57.

žúrka vysvetľuje pôvod a podstatu sv. ruženca, povinnosti a výhody členov, ktoré im bratstvo poskytlo. Jej súčasťou boli aj modlitby na každú príležitosť, tajomstvá sv. ruženca s rozjímaniami a v závere loretánske litánie a mariánska pieseň.²⁵

V rámci bratstva sa po vzniku Československej republiky vytvoril priestor aj pre aktivity s mládežou. Najväčším iniciátorom tejto práce bol v tom čase prior páter Mikuláš Lexmann. Pod patronátom spolku Bratstvo sv. ruženca v Košiciach, ktorý v tom čase viedol ako riaditeľ, združil aj deti a mládež vo veku od 8 rokov. Chlapci navštevovali samovzdelávací krúžok „Meno Božie“ a dievčatá spolok „Živý ruženec“. Členovia oboch spolkov sa spolu stretávali na rôznych podujatiach vo Veritase. V rámci programu vystupoval zbor dievčat „tamburášok“ s hrou na tamburách. Založil a viedol ho páter Mikuláš. Pre chlapcov vytvoril súbor, ktorý hrával na dychových nástrojoch pri rôznych procesiách.²⁶ I bez diania katolíckeho dievčenského spolku sa zachovala v archíve dominikánskeho konventu v Košiciach *Zápisnica spolku „Živého Ruženca“ pod ochranou sv. Agnešky* z rokov 1935 až 1939. V úvode zápisnice sa dozvedáme o úlohe tohto spolku. „*Základom tohto spolku dal vdp. P. Mikuláš Lexman, predstavený rádu sv. Dominika v Košiciach, ktorý už pred rokom združil mládež, aby im vstúpil do srdca semeno dobra a viedol ich po ceste, ktorá vedie k Pánu Bohu.*“²⁷ Ustanovujúce valné zhromaždenie spolku Živý ruženec sa konalo 22. septembra 1935 vo veľkej sále spolku Bratstvo sv. ruženca v Košiciach. Predsedníčkou spolku sa stala Júlia Kandrová a tajomníčkou Mária Roháľová. Na návrh pátra Mikuláša bola za patrónku spolku vybratá sv. Agneška ako vzor čistoty a nevinnosti. Členské zhromaždenia sa mali konať vždy prvú nedeľu v mesiaci. Na konci zhromaždenia bol prečítaný list od samovzdelávacieho krúžku Meno Božie.²⁸ Stretnutia spolku sa odohrávali väčšinou v sále Veritas a na týchto stretnutiach bol často prítomný aj spomínaný chlapčenský spolok. Schôdza sa vždy zahájila modlitbou. Program týchto stretnutí pozostával väčšinou z nejakej prednášky, ak sa konali stretnutia v deň nejakého cirkevného alebo štátneho sviatku, či pri príležitosti nejakého výročia, tak prednáška bola vhodne tematicky zameraná. Členovia ďalej prednášali básne a rozprávali sa o cieľoch ich družiny, či o iných plánoch do budúcnosti, na záver sa vždy zaspievala nejaká mariánska pieseň. Po skončení zhromaždenia páter Mikuláš deťom premietal zábavné filmy, ktoré im aj patrične vysvetlil. Dievčatá, terciárky, si po programe vymieňali ružencové tajomstvá. V zápisnici nájdeme informácie aj o rôznych peňažných zbierkach členov. Dievčatá niekedy usporiadali čajové večierky, najmä počas fašiangov. Dôkazom toho, že v spolku dbali aj na správanie dievčat, je táto zmienka. „*Ďalej, vychovávateľka nášho spolku p. Gizela Burkušová dala napomenutie členkám, ohľadom chovania sa v kostole.*“²⁹ Vďaka zápisnici sa dozvedáme aj o smutných udalostiach v živote chlapcov a dievčat. „*Pretože zomrel člen spolku Mena Božieho, oznámil nám vdp. pr. jeho smrť*

²⁵ KUŠNÍROVÁ, Silvia. Arcibratstvo svätého ruženca – život a činnosť. In *Svätý ruženec*, 2003, roč. 8, č. 11, s. 20.

²⁶ LETZ, Dominik Roman. *Mikuláš Jozef Lexmann, OP : Pred Pána predstúpil so sklonenou hlavou*, s. 217.

²⁷ AHP SOP Košice. *Zápisnica spolku „Živého ruženca“ pod ochranou sv. Agnešky*. Košice, 1935 – 1939. Úvod.

²⁸ AHP SOP Košice. *Zápisnica spolku „Živého ruženca“ pod ochranou sv. Agnešky*. Košice, 1935 – 1939. Zápisnica z dňa 22. septembra 1935, s. 5 – 6.

²⁹ AHP SOP Košice. *Zápisnica spolku „Živého ruženca“ pod ochranou sv. Agnešky*. Košice, 1935 – 1939. Zápisnica z dňa 1. marca 1936, s. 13.

a vyzval členky, aby sa šly k jeho telesným pozostatkom pomodliť. Po schôdžke sme to urobili.“³⁰ Zápisnica končí dňa 1. januára 1939. Hoci sa na jej posledných stranách píše o nutnosti obnovenia spolku, o jeho ďalšej činnosti nemáme informácie. „Schôdžka najmä za to bola ustanovená, pretože sa malo zistiť, či ostane i naďalej i tento spolok. Veladostojný pán nám rozprával, že tento spolok musí celkom znovu začať svoje práce. Ponevác sa i pomery zmenily a mnohí naši vodcovia odišli, musí sa to znovu všetko začať.“³¹ Vodcom mládeže sa stal Emerich Bergou, dominikán, ktorý ako jediný vďaka svojej maďarskej národnosti ostal v košickom kláštore, keď po Viedenskej arbitráži prešiel do jurisdikcie maďarského provinciála.³²

V rámci aktivít s mládežou je páter Mikuláš známy aj ako zakladateľ oddielu dominikánskych skautov v Košiciach.³³ O vzniku tohto Slovenského cyrilo-metodského zboru sa však veľa presných údajov nezachovalo. Nie sú známe ani presné roky vzniku a zániku oddielu. Podobizne skautov tohto oddielu sa zachovali na dvoch (nám známych) fotografiách. Prvá fotografia pochádza z archívu dominikánov. Zobrazuje Mikuláša Lexmanna so spolubratmi pred biskupským palácom v roku 1937 a v pozadí napravo sa nachádzajú dvaja skauti po stranách koridoru pred davom veriacich počas nejakej procesie. Druhá fotografia je z osobného archívu skauta Michala Nováka. Bola nájdená v roku 2006 pri likvidácii starých kníh z obecnej knižnice Kysaku. Na fotografii sa nachádza chlapec oblečený v skautskom oblečení a na košeli má nášivku v podobe erbu rádu kazateľov.³⁴ Obraz o živote skautov tohto oddielu podáva i pamätníčka: „Mal veľké ambície a nadanie spolčovať deti a mládež do rôznych spolkov. I my sme sa zúčastňovali všetkých dobrých podujatí. Páter Mikuláš založil cyrilo-metodský skauting – nosili sme žlté šatky na krku, cvičili sme a chodievali spolu na výlety spojené s krátkymi modlitbami. Postaral sa, aby skauting viedli vzdelaní ľudia. Nedeľu čo nedeľu sme po poobedňajšej pobožnosti hŕfne chodili do ružencového „braterského“ domu, kde sa premietali nábožné filmy i zábavné chaplinovky. Filmy premietal sám páter Mikuláš, vysvetľoval ich, a tak veľmi priťahoval mládež – i takých, čo veľmi do kostola nechodili.“³⁵ Kúsok o činnosti oddielu bez prítomnosti

Skaut z cyrilo-metodského oddielu.
Fotografia nájdená v Kysaku.
(Zdroj: osobný archív Michala Nováka.)

³⁰ AHPSOP Košice. Zápisnica spolku „Živého ruženca“ pod ochranou sv. Agnešky. Košice, 1935 – 1939. Zápisnica z dňa 23. októbra 1936, s. 15.

³¹ AHPSOP Košice. Zápisnica spolku „Živého ruženca“ pod ochranou sv. Agnešky. Košice, 1935 – 1939. Zápisnica z dňa 1. januára 1939, s. 70 – 71.

³² ČERNUŠÁK, Tomáš – PROKOP, Augustin – NĚMEC, Damián. Historie dominikánů v českých zemích. Praha: Krystal OP, 2001, s. 153.

³³ MIKLOŠ, Jozef. Skauting, trňom v oku diktatúr : Vývoj skautského hnutia na Slovensku. In Pamät' národa, 2016, roč. 12, č. 3, s. 90.

³⁴ V čierno-striebornom ôsmymy klinmi do stredu delenom štíte grécky ľaliovitý kríž striedavých farieb. Na hornom okraji štítu čierna osemhrotá hviezda.

³⁵ AHPSOP Košice, fond: Mikuláš Lexmann OP. Spomienkový list Márie Kráľovej, rod. Kadukovej. Košice 25. 5. 2001.

pátra Mikuláša sa dozvedáme aj z listu od dominikánskych terciárov a cyrilo-metodského zboru pre biskupa Jozefa Čárskeho, v ktorom žiadajú o udelenie binačného práva³⁶ pre celebrujúcich kňazov a povolenie ku konaniu bohoslužieb. „*Na obvode mesta Košíc leží tak-
zvaný Cigánsky tábor a robotnícka štvrť Tehelňa. V oblasti náboženskom, hospodárskom a mravnom
sú tam pomery toho druhu, že podobným je sotva možné nájsť na perifériách mravne skazených veľko-
miest. III. rád sv. Dominika v smyslesvojho apoštolského poslanca chce pracovať v týchto štvrťach...*“³⁷
V liste sa ďalej píše o pravidelnom charitatívnom programe v týchto mestských častiach,
ktorý plánoval tretí rád a skauti. Každú nedeľu a sviatok by odslúžili sv. omšu dominikáni
a po bohoslužbe by spomínané organizácie rozdali potraviny hlavne deťom, premietli film
a vyučovali deti i dospelých náboženstvo. Bohoslužby pre Rómov sa mali konať na dvore
cigánskeho richtára, pre robotníctvo na športovom ihrisku pri Tehelni. Mladší členovia
a členky tretieho rádu sa mali postarať o povznesenie rodinného života. Slovenský Cyrilo-
metodský skauting sa mal postarať o dôstojné prevedenie bohoslužieb a takisto o spev.
Finančné náklady celej uvedenej činnosti si na polovicu rozdeľoval medzi sebou tretí rád
a Cyrilo-metodský skauting.³⁸ Oddiel pravdepodobne zanikol po udalostiach v súvislosti
s Viedenskou arbitrážou. Je zaujímavé, že skautský oddiel pod dominikánskou záštitou
neniesol meno žiadneho svätca z Rádu kazateľov, ale dostal pomenovanie podľa sloven-
ských virozvestcov. Aj to môže vypovedať o národnom cítení zakladateľa.

Ďalším dobrým nápadom Lexmanna bolo postaviť na Dominikánskom námestí
modernú krytú tržnicu, zameranú hlavne na predaj mäsa. Na realizáciu tohto plánu v roku
1933 rád kazateľov využil aj peniaze z predaja domu a záhrady na Kalvarskej ulici v Ko-
šiciach, ktoré boli dovtedy v majetku konventu.³⁹ Nielen veľké diela, ale aj osobné spo-
mienky pamätníkov svedčia o tom, že Mikuláš bol filantrop. Takto si nato spomína vte-
dajšia študentka, dnes už dominikánka, sr. Imelda Paldeáková: „*V internáte som patrila medzi
najchudobnejšie dievčatá. Študentský život a zábavy boli pre mňa neprístupné. Moja spolužiачka objavila
klub Veritas, a tak sme sa tam raz vybrali. Privítal nás páter Mikuláš a navrhol nám zapojiť sa do
tamojšieho tamburáckeho súboru. Dostali sme mandolíny, za ktoré bolo potrebné zaplatiť. Spolužiачka
zaplatila, jej rodičia boli obchodníci. U nás doma však boli pomery ťažké. A tak som s mandolínou
prišla späť. Páter Mikuláš sa na mňa láskavo pozrel, chytil ma za plece a spýtal sa: ‚Máte doma údenú
slaninu? Kúsok mi prinies a mandolína je tvoja.‘ Stala som sa teda členkou súboru, v ktorom som prežila
veľa vzácných chvíľ.*“⁴⁰ Zasluhou pátra Mikuláša a v tom čase predstaveného Pia Krivého
mohlo na voľnom prízemí košického dominikánskeho kláštora bývať niekoľko mladých
mužov. „*Aby kláštor neprišiel do sporu s úradmi vzhľadom na veľkú bytovú krízu, prijali sme do*

³⁶ Kňaz mohol v minulosti odslúžiť denne len jednu omšu. V prípade väčších filiálok, intencií, sviatkov alebo iných udalostí potreboval kňaz povolenie od biskupa na vyslúženie druhej omše počas dňa (binovať znamená zdvojiť).

³⁷ Archivum Archidioecesis Cassoviensis (ďalej AACass), fond: Dominicani. Pustovácia v Táboře. 3070/1938. *List Tretieho rádu sv. Dominika v Košiciach a Slovenského cyrilo-metodského sboru, sväzu Junákov skautov a skautiek K.Č.S. Košice biskupovi Jozefovi Čárskemu. Košice 30.11.1938.*

³⁸ AACass, fond: Dominicani. Pustovácia v Táboře. 3070/1938. *List Tretieho rádu sv. Dominika v Košiciach a Slovenského cyrilo-metodského sboru, sväzu Junákov skautov a skautiek K.Č.S. Košice biskupovi Jozefovi Čárskemu. Košice 30.11.1938.*

³⁹ AACass, fond: Dominicani. Stavba tržnice – povolenie peniazi. 4050/1933. *Povolenie biskupa Jozefa Čárskeho Predstavenstvu kláštora PP Dominikánov, OP k použitiu Kč 150 000 z odpredaju nemovitosti kláštora dominikánov v Košiciach na stavbu tržnice v Košiciach. Košice 10.9.1933.*

⁴⁰ AHP SOP Košice, fond: Mikuláš Lexmann OP. *Zápis z rozhovoru so sr. Imeldou Paldeákovou OP. Dunajská Lužná 27. 6. 2002; LETZ, Dominik Roman. Mikuláš Jozef Lexmann, OP : Pred Pána predstúpil so sklonenou hlavou, s. 225.*

voľných miestností kláštora na ubytovanie 6 študentov a 5 úradníkov.“⁴¹ spomínal pri výsluchu KV ŠtB v Košiciach Mikuláš Lexmann, ktorý aj takýmto dielom pomohol obyvateľom mesta.

Snáď ako najneobyčajnejší dominikán sa predviedol svojím nezvyčajným hobby, letectvom. Aeroklub Masarykovej leteckej ligy (MLL) v novembri 1935 usporiadal pilotný kurz s heslom „1000 nových pilotov“. Pre tento účel kúpila MLL dva nové školské letúne z Národnej leteckej zbierky.⁴² Doobeda 28. novembra 1935 zložil Lexmann na civilnom letisku pilotné skúšky pred komisármi Chvátaľom a Jílkom. Jeho učiteľom bol Kocian, správca civilného letectva v Košiciach. Pilotné skúšky pozostávali z teoretickej a praktickej časti. Praktickú skúšku tvoril výstup do výšky 400m a päť osmičkových obrátok vo výške 200 m s pristátím klzavým letom na určenom mieste. Teoretický test spočíval zo znalostí dopravného leteckého zákona.⁴³ „Osoba priora Lexmanna dodala skúške naozaj výnimočný ráz, lebo je to prvý raz, čo sa mních u nás priberá k letectvu aktívne, ostatne je to zriedkavý zjav aj v celej Európe.“⁴⁴

Prvý rádový kňaz skladá pilotskú skúšku.

Prior Mikuláš Lexman.

Všetchno ráno neskorej jesene. Je mokro. — Hmla visí vo vzduchu, ako by hrozila, že každú minútu spadne a zavalí svet sťa prival sossúvajúcej sa hory.

Na kočíkom letí živo. Čakáme na odevné udalosti — skutočne svetová prvý rádový kňaz ide skladat pilotskú skúšku.

Nepatrím ani tak medzi prítomných a zvedavých novinárov. Ale — všetko zaujímavé vie ma pritiahnúť. A potom — veď páter prior

Mikuláš Lexman je mojím krajanom. Narodil sa v Bobrove pri Bánovciach nad Bebravou. Prešla očakávaná deväť hodina. Sme nedeľaví. Kedy to už začne? ... Ahá! Už! Už sa dáva letecký zápis. Nasadl do lietadla. Biela reverenda sa široko rozširuje a on vlní do lietadla.

Pocujem reči prítomných.

— Smolý kňaz... Odvážny človek... Lietaním sa činne zaoberá už vyše roka... Vždy šťastne... Len raz, keď mu bolo práve 36 rokov a jeden deň, mal maličké nešťastie... Totiž maličké: v desiatich takých prípadoch obyčajne len v jednom zostane postihnutý nažive a v deviatich to končí smrťou...

Vrtula je roztočená. Lietadlo sa hýbe, štaruje. Už sa vznáša. Ako stúpa, aj teraz fotoaparát prítomných miera na lietadlo a snažia sa ešte zachytiť prvého lietajúceho rádového duchovného.

Asi v trisťmetrovej výške zapadá naša radosť: hmla tak zakryje lietadlo, že ho viac nevidíme. S neho nás už ani skúšaný nevidí... Pláva vo výšinách nad mestom. Snáď trochu nervózny, ale zaisť šťastný. Tisíce rokov predtým si Ikaros musel vysokom prilipnúť k bokom krídel, aby splnil svoju životnú túhu — lietať. A koniec? Ten bol tragický: Ikaros neposlúchol svojho rozsaľného otca-architekta Daidala, vyletel príliš vysoko, kde smeľné líce rozpustilo vesak a prvý letec spadol mŕtv na zem...

Po nejakom čase sa lietadlo znova objavuje. Pristáva. S neho celkom spokojný a šťastný vystupuje náš pomazaný nový Ikaros...

— Strach? Toho nemám. Je to celkom zbytočné. Veď strach ešte nikomu nepomohol. Najhoršie je to pri stúpaní, keď sa človekovi zdá, že stráca vôbec pôdu pod nohami. A potom, tie výškové lety s dvojstisícmetrovej výšky... Lenže teraz pre hmlu nám ich aj tak nepovíli.

Iná je to lietanie tiež nepríjemné v zatáčkach.

— Páter prior, veď už dávnejšie riadite auto. To je preca to isté.

— Ony, prosím. Tým je to horšie. Keď chcete ísť autom opatrne, musíte zmieriť rýchlosť. U lietadla je to naopak. Tam sa človek ošáca a narába s lietadlom lepšie, keď je vo

čloque, hodváb v módnych farbách Kč 18.50
90 cm hodvábny cipe-maročan Kč 16.—
140 cm la mongol, aj na podšívky Kč 14.80

Tieto ceny platia len po dobu okamžitého predaja a len za hotovú.

70 cm tenis-flanel Kč 1.90
140 cm zbytky na sukne, len v čiernej alebo hnedej farbe Kč 22.80

Geró dámsky módný dom, Košice, Štefánikova ulica 11.
Zbytky za polovičné ceny. Vzorky na vidiek zdarma

Nové filmy.

„Strieborný šíp“ je americký film, pozoruhodná Vierela a znova dotvrdzuje veľkolepý hodný svojím námetom, ktorý je remeslníkom umelcký rozmach antickej produkcie. Meno- a veľmi účinnou propagandou amerických železníc. Jeho hrdinom nie je človek, ale aerodynamický vlak. Už to zaručuje tomuto dielu lákavosť a dynamizmus. I Amerika sa vo filme modernizuje. Keďže v heroických dobách za oceánskej kinematografie to boli cowboyovia, ktorí nasadzovali v závere filmu šialené tempo evalu na koni, aby zachránili tieť ohrozenú čistú dievčinu, tak tu používa režisér bleakového vlaku, ktorý zahŕňa zdravie syna prezidenta železničnej spoločnosti. Je to solídne a veľmi účinné postavový film, ktorého režisér bol Tommy Atkins.

„Tajomný host“ nám predstavuje v novej maske nemeckého charakterného predstaviteľa Conrada Veidta, ktorý vytvoril od dób svojho halucinózného námiesníka Cosara v expresionistickom filme „Kabinet dra Calisario“ už peknú galeriu výstižných postáv. Veidt urauje od istého času výstižne v anglickom filme, čo nie je bez vŕtahu k súčasnej politike Tretej ríše. „Tajomný host“ je kabinetná hra, ktorá prezdružuje veľké charakterizačné umenie re-

katolickej akcie. Je pri tom športovcom, ktorý vie sedieť za volantom v aute tak, ako aj v lietadle. Hlavné — pŕni sa mu životný cieľ: povzniesť sa hore do výšin nielen duchovne, ale aj fyzicky, nielen po smrti, ale aj v pozemskej pŕti.

Pyšný som na neho, ako snáď všetci.

A po skúške mi nič nepozostávalo, ako ísť k nemu a srdčne mu blahozelať...

Dr. F. Lendvay.

Článok v novinách - Prvý rádový kňaz skladá pilotskú skúšku.
(Zdroj: Slovenský východ. 1935, roč. 17, č. 274 (1.12. 1935), s. 7.)

Denník *Slovenský východ* o tejto udalosti priniesol reportáž spolu s interview s páterom Mikulášom. Z článku sa čitateľ dozvie, že lietáním sa zaoberal vyše roka, a toto učenie sa nezaobišlo bez nehôd. „Len raz, keď mu bolo práve 36 rokov a jeden deň, mal maličké nešťastie... Totiž maličké: v desiatich takých prípadoch obyčajne len v jednom zostane postihnutý nažive a v deviatich

⁴¹ Archív Ústavu Pamäti národa (ďalej AÚPN), fond: KS ZNB – S ŠtB Bratislava. V-1165/8 Jozef Lexmann. *Zápisnica KV ŠtB Košice zo 14. 1. 1949 z výsluchu pátra Mikuláša Lexmanna v trestnej veci proti Gregorovi Lexmannovi*; LETZ, Dominik Roman. *Mikuláš Jozef Lexmann, OP : Pred Pána predstúpil so sklonenou hlavou*, s. 226.

⁴² Letecké kurzy v Košiciach. In *Slovenský východ*, 1935, roč. 17, č. 268, s. 11.

⁴³ Prvý kňaz – pilot v Československu. Traja noví piloti v Košiciach v rámci akcie „1000 nových pilotov“. In *Slovenský východ*, 1935, roč. 17, č. 272, s. 3.

⁴⁴ Prvý kňaz – pilot v Československu. Traja noví piloti v Košiciach v rámci akcie „1000 nových pilotov“, s. 3.

*to končí smrťou...*⁴⁵, novinár však o ďalších detailoch nehody nič viac neprezradil. V rozhovore pre denník Mikuláš opísal svoje pocity: „*Strach? Toho nemám. Je to celkom zbytočné. Ved' strach ešte nikomu nepomohol. Najhoršie je to pri stúpaní, keď sa človekovi zdá, že stráca vôbec pôdu pod nohami. A potom, tie výškové lety z dvojtisícetrovej výšky... Lenže teraz pre hmlu nám ich aj tak nepovolili. Ináč je to lietanie tiež nepríjemné v zatáčkach. [...] Keď chcete ísť autom opatrne, musíte zmierniť rýchlosť. U lietadla je to naopak. Tam sa človek otáča a narába s lietadlom lepšie, keď je vo väčšom „švungu“. A potom – volán a pedály majú iný účel v lietadle a celkom iný v aute. Konečne neslobodno zabudnúť, že funkcia výškového a smerového kormidla je iná, keď sa ide rovno, než keď sa človek na bok nabne. Môže stratiť polohovú orientáciu a je hotový, ako tá chytrečná francúzska letkyňa, čo sa tak zabilá...*“⁴⁶

Spomienky jeho brata Gregora, ktorý sa takisto stal dominikánom a prijal rehoľné meno Rafael, sprístupnili ďalšie letecké príhody Mikuláša. V nedeľu 5. júla 1935 Rafael celebroid svoju prvú omšu v Kostole nanebovzatia Panny Márie v Košiciach. Po skončení omše mu veriaci priniesli do kostola veľký čečinový veniec plný bielych kvetov a vraveli mu, že ho zhodil pilot z lietadla pred dominikánsky kostol. Rafael na túto príhodu spomínal ako na jedinečný pozdrav od svojho staršieho brata. Pátra Mikuláša sa raz opýkali, čo hovoria jeho veriaci na to, že je pilot. Mikuláš odpovedal: „*Povedal som veriacim, že ak lietam, tak som bližšie k Bohu...*“⁴⁷

Pôsobenie po roku 1936

V roku 1936 skončil pátrovi Mikulášovi úrad priora. Bol preložený do mesta Znojmo na Morave. Jeho preloženie 15. júla 1936 okomentoval aj pražský politický denník v maďarčine Prágai Magyar Hírlap: „*A városban az áthelyezéssel kapcsolatban különböző hire'k kerüültek forgalomba, amelyek szerint a priori tulmodern gondolkodása miatt helyezték el Kassárol. A hívek akiót indítottak Lexmann Miklós visszahelyezése érdekében. A kérvényt eddig már többezren írták alá.*“⁴⁸ Článok spochybňuje dôvod presunu dominikána do Znojma. Mikuláš mal byť podľa novín preložený z Košíc kvôli jeho modernému zmýšľaniu. Veriaci v meste vraj konali všetko preto, aby bol premiestnený inam. Údajne mala byť na tento účel aj spísaná petícia. V čase mimo Košíc sa Lexmann venoval štúdiu učiteľstva pre stredné školy na Masarykovej univerzite v Brne, a potom pokračoval na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. „*V dobe okupácie Sudet Nemeckom brožilo mi zo strany gestapa zatknutie pre moje vlastenecké kázne, preto som sa vo februári 1939 krátkou cestou dostal do Maďarska. Tam som sa utiahol do kláštora v Šoproni bez toho, že by som bol navonok verejne činný, z obavy pred Nemcami.*“⁴⁹ priznal sám Mikuláš Lexmann. Z Čiech bol presunutý do kláštora v Šoproni, kde sa uplatnil ako knihovník konventu a archivár. Viedol tu spolok Bratstvo Najsv. mena Ježiš Credo, ružencové bratstvo a tiež bratstvo Militio Angelica. Onedlho ho preložili do Vašváru, odkiaľ musel vzhľadom na približujúci sa front po ôsmich rokoch vrátiť koncom októbra

⁴⁵ LENDVAY, František. Prvý rádový kňaz skladá pilotskú skúšku. In *Slovenský východ*, 1935, roč. 17, č. 274, s. 7.

⁴⁶ LENDVAY, František. Prvý rádový kňaz skladá pilotskú skúšku, s. 7.

⁴⁷ ČERVINKA, Jozef. Lietajúci mních nad Košicami. Čo dnes vidí kňaz – dominikán, keď zdvihne hlavu k oblohe, s. 2.

⁴⁸ A kassai dominikánus-prior áthelyezése. In *Prágai Magyar Hírlap*, 1936, roč. 15, č. 148, s. 2.

⁴⁹ AÚPN, fond: KS ZNB – S ŠtB Bratislava. V-1165/8 Jozef Lexmann. Zápisnica KV ŠtB Košice zo 14. 1. 1949 z výsluchu pátra Mikuláša Lexmanna v trestnej veci proti Gregorovi Lexmannovi.

1944 do nyilasmi terorizovaných Košíc.⁵⁰ Najmä zo spomienok kanonika Antona Harčára publikovaných v jeho pamätiach *Žil som v Košiciach* sa dozvedáme, že Mikuláš prišiel s návrhom vytvoriť v krypte pod dominikánskym Kostolom Nanebovzatia Panny Márie úkryt pre ohrozených občanov Košíc, medzi ktorými boli Židia, komunisti, či predstavitelia Strany slovenskej národnej jednoty.⁵¹ Mikuláš Lexmann je od roku 2013 zapísaný do zoznamu záchrancov židovského obyvateľstva v Košiciach v Holocaust Memorial Centre v Budapešti.⁵²

*P. Mikuláš so spolubratmi pred biskupským palácom v Košiciach.
Skauti z dominikánskeho oddielu v pozadí napravo.
(Zdroj: AHP SOP Košice, 1937.)*

Páter Mikuláš bol zakladateľom a redaktorom katolíckeho časopisu *Svätý ruženec*, ktorého prvé číslo vyšlo v ťažkých povojnových časoch v marci roku 1946. V prvom čísle sa čitateľom prihovoril sám páter Mikuláš: „*Chceme pravidelne uverejňovať spolkové zprávy z celého Slovenska, obrazy a fotografie zo všetkých spolkov o ich činnosti. Náboženstvu neprajný svetový názor, ktorý práve posledná svetová vojna premohla, nadchnul katolíkov celého sveta k sebaobrane. Chceme vidieť, ako sa katolíci po celom svete bránia. Tu nám zase poslúži náš nový máriánsky časopis zprávami zo svetovej Cirkvi.*“⁵³ Postupné obmedzovanie Cirkvi komunistami po februári

⁵⁰ LETZ, Dominik Roman. *Mikuláš Jozef Lexmann, OP : Pred Pána predstúpil so sklonenou hlavou*, s. 223.

⁵¹ HARČAR, Anton. *Žil som v Košiciach*. Bratislava: LÚČ, 2003, s. 275 – 276.

⁵² *Embermentők adatbázisa*. [online]. [cit.2022-09-01]. Dostupné na internete: <<http://www.hdke.hu/emlekezes/embermentok/embermentok-nevsora>>.

⁵³ LEXMANN, Mikuláš. Katolíckym slovenským ruženčiarom. In *Svätý ruženec* [online]. 1946, roč. 1, č. 1 [cit. 2019-08-30]. Dostupné na internete: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b5?clanok_id=1110>.

1948 sa prejavilo aj v živote pátra Mikuláša Lexmanna, ktorý bol aj v tomto období veľmi aktívny a netajil sa svojím názorom na štátnu moc. Mikuláš Lexmann bol členom ilegálnej organizácie laického apoštolátu Rodina, ktorú založil jezuita Tomislav Poglajen Kolakovič. Páter Mikuláš v rámci tejto skupiny používal krycie meno Bonifác.⁵⁴ Katolícki biskupi vydali 15. júna 1949 pastiersky list *Hlas biskupov a ordinárov v hodine veľkej skúšky*, ktorý zamietal Katolícku akciu a narušanie náboženskej slobody. V zápisnici z vyšetrovania KNV sa píše: „*Lexman Mikuláš, páter-katechéta z Košíc udáva, že dňa 19.6.1949 pastiersky list nečítal, lebo o 7.40 odcestoval rýchlikom z Košíc do Trenčína k svojej matke na návštevu. Katolícku akciu neuznáva a považuje ju za nekatolícku, lebo odporuje cirkevnej ústave.*“⁵⁵ Štátny úrad pre veci cirkevné (SÚC) bol poverený ÚV KSČ vypracovaním *Politického plánu Akcie K (kláštory)*, ktorej cieľom bola likvidácia mužských reholí v Československu. Barbarská noc začala o polnoci z 13. na 14. apríla 1950. Teror akcie postihol aj kláštor bratov kazateľov v Košiciach. Pátra Mikuláša internovali v kapucínskom kláštore v Pezinku, v kárnom kláštore s tvrdšou disciplínou pre nepolepšiteľných rehoľníkov, ktorých bolo treba špeciálne izolovať. Koncom apríla 1950 sa kláštor presťahoval z Pezinka do františkánskeho kláštora v Báci a v septembri do Podolíncu.⁵⁶ Príprava zlikvidovania kláštora v Podolínci začala v septembri 1951. Kádrovacia komisia vybrala skupinu najreakčnejších kňazov, ktorých bolo treba presunúť do centralizačného kláštora v Čechách. Vyhotovili sa zoznamy osôb určených na presun do internačných a centralizačných kláštorov. Do centralizačného kláštora s prísnejším režimom, bol vybraný len jeden dominikán zo Slovenska a to Mikuláš Jozef Lexmann, ktorý bol do centralizačného kláštora v Králikách presunutý koncom novembra 1951.⁵⁷ Páter Mikuláš v dôsledku zlého zaobchádzania a krutých podmienok v kláštore zomrel 17. júla 1952 vo veku nedožitých 53 rokov. Želaním Mikuláša bolo, aby ho pochovali v jeho rodnej obci Bobot, kde sa jeho pohreb konal 21. júla 1952. Jeho hrob je dnes medzi rodičmi.⁵⁸

Meno pátra Mikuláša Jozefa Lexmanna je uvedené v medzinárodnom zozname dominikánskych mučeníkov 20. storočia.⁵⁹ Provinčná rada Slovenskej provincie Rehole dominikánov 14. júna 2013 jednomyseľne rozhodla, že bude vystupovať ako aktor procesu beatifikácie Mikuláša Jozefa Lexmanna OP, mučeníka komunistickej perzekúcie.⁶⁰ Ústav pamäti národa dňa 27. januára 2016 priznal pátrovi Mikulášovi Jozefovi Lexmannovi OP postavenie účastníka a veterána protikomunistického odboja in memoriam.⁶¹ Dňa

⁵⁴ MIKLOŠKO, František. *Nebudete ich môcť rozprátiť: z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943 – 89*. Bratislava: Archa, 1991, s. 159.

⁵⁵ Štátny archív v Košiciach, fond: KNV KE odbor pre veci cirkevné, šk. 4, inv. č. 3, 1949, č. 4. *Zápisnica napísaná dňa 25. júna 1949 v kancelárii predsedu KNV v Košiciach pri vyšetrovaní duchovných*.

⁵⁶ JUDÁK, Viliam. *Boží priatelia: Slovenské martyrológium*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2016, s. 260 – 261.

⁵⁷ DUBOVSKÝ, Ján Milan. *Akcia kláštory: Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským rehoľám v rokoch 1949 – 1952*. Martin: Matica slovenská, 1998, s. 192, 193, 195, 236, 237, 262.

⁵⁸ LETZ, Dominik Roman. *Mikuláš Jozef Lexmann, OP: Pred Pána predstúpil so sklonenou hlavou*, s. 232, 233.

⁵⁹ Postulation générale: Les martyrs dominicains du XXème siècle. In *Informations Dominicaines Internationales*, Numéro 389, Janvier 2001, s. 27.

⁶⁰ *Vyhlásenie iniciácie procesu blahorečenia 16. augusta 2013*. [online]. [cit.2020-03-15]. Dostupné na internete: <<http://www.patermikulas.sk/iniciacia-procesu-blahoreceni/>>.

⁶¹ *Účastník a veterán protikomunistického odboja in memoriam*. [online]. [cit.2020-03-08]. Dostupné na internete: <<http://www.patermikulas.sk/pater-mikulas-lexmann/ucastnik-a-veteran-protikomunistickeho-odboja-in-memoriám/>>.

24. októbra 2019 provinciál Slovenskej provincie Rehole kazateľov Damián Mačura vyhlásil Rok Mikuláša Lexmanna pre obdobie od 28. októbra 2019 do 7. novembra 2020.⁶²

Záver

Príspevok predstavuje revidovanú verziu časti mojej bakalárskej práce s názvom *Pôsobenie Mikuláša Jozefa Lexmanna, OP v Košiciach*. Prostredníctvom analýzy archíválií zo súkromného archívu slovenskej provincie radu kazateľov, Archívu mesta Košice, Arcidiecézneho archívu v Košiciach, Archívu Matice slovenskej, Archívu Ústavu pamäti národa a zo Štátneho archívu v Košiciach a doposiaľ zverejnených dokumentov a literatúry som dospela k názoru, že dominikán Mikuláš Lexmann „otvoril bránu kláštora“ pre všetkých ľudí, čím nabúral konvencie a stereotypy o rehoľníkoch v tej dobe. Modernou formou dokázal združovať a zabávať mládež ale aj rôznorodé záujmové skupiny. Ako všestranne zameraný sa ukázal aj vďaka absolvovaniu pilotskej skúšky, či členstvu v spolku esperantskej mládeže. Pomocou sociálne slabším a tiež ľuďom, ktorí možno nezdieľali jeho náboženské a politické presvedčenie, sa ukázal ako filantrop otvorený pre všetkých. Pri skúmaní mi ako podkladový zdroj informácií poslúžila štúdia od Dominika Romana Letza OP s názvom *Mikuláš Jozef Lexmann, OP: Pred Pána predstúpil so sklonenou hlavou* publikovaná v knihe *Smrť za mrežami*. Nové a doposiaľ nepublikované informácie týkajúce sa ružencových bratstiev, skautingu a autoškoly pod vedením Mikuláša Lexmanna sa mi podarilo vybádať predovšetkým v košickom arcidiecéznom archíve a v súkromnom archíve slovenskej provincie radu kazateľov, kde boli uložené aj zápisnice spolku „Živého ruženca“. Otvorené alebo čiastočne nezodpovedané otázky ostávajú ohľadom spolkových a dobročinných aktivít Mikuláša Lexmanna po odchode z Košíc v roku 1936. Napriek tomu verím, že sa mi podarilo podať podrobnejší a rozsiahlejší obraz aktivít tohto neobyčajného dominikána, ako bol doteraz v literatúre zaznamenaný.

BIBLIOGRAFIA

PRAMENE

Archívy

Archivum historicum Provinciae Slovaciae Ordinis Praedicatorum (AHP SOP)

Fond: Mikuláš Lexmann OP.

Archív mesta Košice (AMK)

Fond: Košické spolky 1915 – 1957.

Archivum Archidioecesis Cassoviensis (AACass, Arcidiecézny archív v Košiciach)

Fond: Dominicani.

Archív Matice slovenskej

Fond: MOMS Košice.

Archív Ústavu pamäti národa v Bratislave (AÚPN)

Fond: KS ZNB – S ŠtB Bratislava.

Štátny archív v Košiciach (ŠA Košice)

Fond: KNV KE odbor pre veci cirkevné.

⁶² Rok Mikuláša Lexmanna OP 2019 – 2020. [online]. [cit.2020-03-15]. Dostupné na internete: <<http://www.patermikulaskulas.sk/pater-mikulas-lexmann/rok-mikulasa-lexmanna-op-2019-2020/>>.

Články v dobovej tlači

- A kassaidominikánus-prior áthelyezése. In *Prágai Magyar Hirlap*, 1936, roč. 15, č. 148, s. 2.
- Esperantská kázeň v Košiciach. In *Katolícke noviny*, 1948, roč. 63, č. 37, s. 6.
- Kultúrny dom Veritas v Košiciach. In *Slovenský východ*, 1935, roč. 17, č. 239, s. 3.
- LENDVAY, František. Prvý rádový kňaz skladá pilotskú skúšku. In *Slovenský východ*, 1935, roč. 17, č. 274, s. 7.
- Letecké kurzy v Košiciach. In *Slovenský východ*, 1935, roč. 17, č. 268, s. 11.
- LEXMANN, Mikuláš. Katolíckym slovenským ruženčiarom. In *Svätý ruženec* [online]. 1946, roč. 1, č. 1 [cit. 2019-08-30]. Dostupné na internete: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b5?clanok_id=1110>.
- Nový prior košických dominikánov. In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 151, s. 5.
- PFEIFFER, Mikuláš. Niektoré dáta o katolíckom a sociálnom živote v Barakoch. In *Košické katolícke cirkevné zprávy : úradný časopis košickej rim. kat. cirkevnej obce*, 1933, roč. 13, č. 1 – 2, s. 9.
- Prvý kňaz – pilot v Československu. Traja noví piloti v Košiciach v rámci akcie „1000 nových pilotov“. In *Slovenský východ*, 1935, roč. 17, č. 272, s. 3.
- Východoslovenský odbor Autoklubu RČS v Košiciach ustanovený. In *Slovenský Východ*, 1935, roč. 17, č. 66, s. 5.

LITERATÚRA

Knihy

- ČERNUŠÁK, Tomáš – PROKOP, Augustin – NĚMEC, Damián. *Historie dominikánů v českých zemích*. Praha: Krystal OP, 2001. 240 s. ISBN 80-85929-50-3.
- DUBOVSKÝ, Ján Milan. *Akcia kláštorů : Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským reholiam v rokoch 1949 – 1952*. Martin: Matica slovenská, 1998. 293 s. ISBN 80-7090-499-2.
- GAŠPAR, Ján a kol. *História turistiky v Košiciach : k 100. výročiu organizovanej turistiky v ČSSR*. Košice: Výbor zväzu turistiky MV ČSZTV, 1988. 311 s.
- HARČAR, Anton. *Žil som v Košiciach*. Bratislava: LÚČ, 2003. 509 s. ISBN 80-7114-439-8.
- JUDÁK, Viliam. *Boží priatel'ia : Slovenské martyrológium*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2016. 632 s. ISBN 978-80-81-222-0.
- Katolícke Slovensko 833-1933 : na pamiatku 1100 ročného jubilea blaženého zvestovania Kristovej viery nášmu národu slovenskému, keď založil prvú kresťanskú svätyniu slovenský knieža Pribina v Nitre*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1933. 651 s.
- MIKLOŠKO, František. *Nebudete ich môcť rozvrátiť : z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943-89*. Bratislava: Archa, 1991. 283 s. ISBN 80-7115-016-9.
- Reprezentatívny lexikon Slovenska a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: Academia, 1936. 375 s.

Články v časopise

- ČERVÍNKA, Jozef. Lietajúci mních nad Košicami. Čo dnes vidí kňaz – dominikán, keď zdvihne hlavu k oblohe. In *Košický večer*, 1996, roč. 7 – Príl. *Magazín*, roč. 1, č. 3 (19. 1.), s. 2.

- KUŠNÍROVÁ, Silvia. Arcibratstvo svätého ruženca – život a činnosť. In *Svätý ruženec*, 2003, roč. 8, č. 11, s. 19 – 20.
- MIKLOŠ, Jozef. Skauting, trňom v oku diktatúr : Vývoj skautského hnutia na Slovensku. In *Pamäť národa*, 2016, roč. 12, č. 3, s. 81 – 91.
- PRIATKOVÁ, Adriana. Architektúra Košíc medzivojnového obdobia v kontexte novopostavených bytových domov pre vojakov (1918 – 1938). In *Vojenská história : časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo*, 2017, roč. 21, č.4, s. 64 – 101.

Štúdie zo zborníkov a monografií

- HARČAR, Anton. Rozpomienka na pátra Mikuláša Lexmana z rehole dominikánov – kazateľov. In *Pamätnica : 80 rokov Miestneho odboru Matice slovenskej v Košiciach 1919 – 1999*. Košice: Miestny odbor Matice slovenskej v Košiciach, 1999, s. 25. ISBN 80-968270-8-1.
- KÁRPÁTY, Vojtech. Orolské hnutie na Východnom Slovensku 1920 – 1938. In *Historica Carpatica : zborník Východoslovenského múzea v Košiciach 44/2013*. Košice: Východoslovenské múzeum, 2013, s. 43 – 62. ISBN 978-80-89093-38-0.
- LETZ, Dominik Roman. Mikuláš Jozef Lexmann, OP : Pred Pána predstúpil so skloneňou hlavou. In *Smrť za mrežami*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 214 – 234. ISBN 80-7165-570-8.

Internetové zdroje

- Zdôvodnenie návrhu nominácie Mikuláša Jozefa Lexmanna OP na Cenu A. Radlinského in memoriam*. [online]. [cit.2022-09-01]. Dostupné na internete: <<http://www.patermikulas.sk/domain/patermikulaslexmann/files/ruzenec/zdovodnenie%20AR.pdf>>.
- Embermentőkadatbázisa*. [online]. [cit.2022-09-01]. Dostupné na internete: <<http://www.hdke.hu/emlekezes/embermentok/embermentok-nevsora>>.
- Vyhlásenie iniciácie procesu blahorečenia 16. augusta 2013*. [online]. [cit.2020-03-15]. Dostupné na internete: <<http://www.patermikulas.sk/iniciacia-procesu-blahorecenia/>>.
- Účastník a veterán protikomunistického odboja in memoriam*. [online]. [cit.2020-03-08]. Dostupné na internete: <<http://www.patermikulas.sk/pater-mikulas-lexmann/ucastnik-a-veteran-protikomunistickeho-odboja-in-memoriám/>>.
- Rok Mikuláša Lexmanna OP 2019-2020*. [online]. [cit.2020-03-15]. Dostupné na internete: <<http://www.patermikulas.sk/pater-mikulas-lexmann/rok-mikulasa-lexmanna-op-2019-2020/>>.

Adresa autorky:

Mgr. Monika TRESOVÁ
Katedra histórie
Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Moyzesova 9, 040 59 Košice
email: monika.tresova@student.upjs.sk

PRAMĚŇ / *SOURCE*

Menovací dekrét pre jágerského biskupa Čanadína za ostrihomského arcibiskupa z roku 1330

Daniel Boles

Appointing decree for Bishop Čanadín of Jáger as Archbishop of Ostrihom from 1330

[Ioannes episcopus etc.] Ven[erabili] fr[at]ri Chanadino ep[iscop]o olim Agrien[s]i in archiep[iscopu]m Strigonien[sem] electo sal[u]t[em] || Ad uniu[er]salis ecc[lesie] regimen exercendum diu[n]a dispone[n]te cleme[n]tia euocati curis co[n]tinuis || angim[ur] et successiuis insultib[us] p[ro]pulsam[ur], ut circa cui[us]lib[et] statum ecc[lesie] sic atte[n]te p[ro]spice[re], sic || excogitare solícite studeamus, ut p[er] n[ost]re uigiliis attenc[i]o[n]is insta[n]tiam eccl[esi]is sing[u]lis pasto[rum] gubernat[i]o[n]e || care[n]tib[us] nu[n]c per simplicis p[ro]uisio[n]is officium int[er]dum u[er]o per minist[er]ium translat[i]o[n]is ac comode p[ro]ut || p[er]sonar[um], loco[rum] et t[em]p[or]um qualitas exigit et ecc[lesi]ar[um] ipsar[um] utilitas p[er]suadet, pastor accedat ydoneus et rector || p[ro]uidus deputetur, ut ecc[lesie] ip[s]e sup[er]ni fauoris auxilio suffragante uotuius successib[us] gratule[n]tur. Du || dum siquidem Strigonien[sis] ecc[lesia] per obitum bo[n]e me[m]orie Bolezlaui archiep[iscop]i Strigonien[sis], qui in partib[us] || illis diem clausit extremu[m], pastoris solatio destituta, dilecti filii cap[itu]l[u]m eiusdem ecc[lesie] uocatis o[mn]ib[us] || qui volueru[n]t, debueru[n]t et potueru[n]t comode interesse, die ad eligendum p[re]fixa, ut moris est [con]uenien[tes] in unum, dilectum filium Nicolaum prepositum ecc[lesie] Posonien[sis], Strigonien[sis] dioe[cesis] in sacerdotio || [con]stitutum per formam scrutinii in Strigonien[sem] archiep[iscopu]m concorditer elegisse dicuntur idemqu[e] || prepositus hui[us]cemodi elect[i]oni de se f[ac]te p[re]stans assensum ad ap[osto]licam sedem se p[er]sonal[ite]r co[n]tulit et tam ip[s]e || q[uam] p[re]fati cap[itu]l[u]m per eor[um] p[ro]curatores et nuncios ad nos p[ro]pt[er] hoc sp[eci]alit[er] destinatos nobis cum insta[n]tia sup[er] || plicaru[n]t, ut elect[i]o[n]em hui[us]cemodi illius nobis p[re]sentato, decreto confirmare de benignitate ap[osto]lica dignaremur || in hiis o[mn]ib[us] statutis a iure t[em]p[or]alib[us] obseruatis. Deinde uero p[re]fatus Nicolaus ex certis ca[us]is o[mn]i iuri, quod || s[ibi] ex elect[i]one p[re]d[ic]ta in p[re]fata Strigonien[sis] ecc[lesia] quomo[do]lib[et] [com]petebat in manib[us] dilector[um] filior[um] n[ost]ror[um] Ray[mundi] t[er]t[ul]i s[anc]ti Eusebii et Imberti basilice duodecim ap[osto]lor[um] p[re]sbyter[um] cardinalium apud sedem ap[osto]licam || spo[n]te cessit iidemq[ue] cardinales de mandato n[ost]ro uiue uocis orac[u]lo eis f[ac]to cessionem hui[us]cemodi admiss[er]u[n]t. || Nos igitur ad p[ro]uisio[n]em ip[s]ius eccl[esi]e Strigonien[sis] celerem et felicem de qua nullius p[re]t[er] nos hac || uice intromitte[re] pot[est] p[ro] eo, q[uod] nos diu ante cessionem hui[us]cemodi om[n]es cathedrales ecc[lesi]as per cessio[n]es quor[um]lib[et] || elector[um] ad illas tu[n]c apud d[ic]tam sedem f[ac]tas et in antea facei[n]das apud sedem eandem uacare intellexim[us] || et uolum[us] ear[um]q[ue] p[ro]uisio[n]es ordinat[i]oni et dispo[sit]io[n]i n[ost]re duxim[us] sp[eci]alit[er] res[er]uandas

decerne[n]do, extu[n]c irritum || et inane, si secus sup[er] hiis per quoscunq[ue] quavis auct[orita]te sci[enter] uel igno[ranter] conti[n]g[er]et attemp[tari], pat[er]nis et sollicitis || studiis intende[n]tes post cogitat[i]o[n]es multiplices, quas p[ri]mo infra nos ip[s]os et tractatus uarios, quos || deinde cum fr[at]rib[us] n[ost]ris ad p[re]ficiendum talem eidem ecc[lesie] Strigonien[si] p[er]sona[m], qui sciret, uellet et poss[et] ea[n]dem || p[re]s[er]uare a noxiis et adu[er]sis ac in suis manutene[re] iurib[us] et etiam adauge[re] h[ab]uim[us] dilige[n]tem. Demu[m] in te || tu[n]c ep[iscopu]m Agrien[sem] consideratis gra[n]dium uirtutu[m] m[er]itis et donis multipliciu[m] gra[ci]ar[um] quib[us] pa[ternita]tem tua[m] Altissim[us] || insigniuit et quod tu, qui regi[mi]ni Agrien[si] ecc[lesie] hactenus util[ite]r p[re]fuisti teq[ue] al[ias] exercuisti laudabil[ite]r et prude[n]t[er] || in officio pastoralis d[ic]tam Strigonien[sem] ecc[lesiam] scies et pot[er]is auctore domino util[ite]r rege[re] et felicit[er] gubernare || n[ost]rum animu[m] duxim[us] dirige[n]du[m]. Intende[n]tes itaq[ue] tam p[re]fate Strigonien[si] qu[uam] g[re]gi dominico || eiusdem salubriter p[ro]uidere te a uinculo, quo tenebaris eidem Agrien[si] ecc[lesie] cui tu[n]c p[re]eras de ip[s]orum fr[at]ru[m] || consilio et ap[osto]lice pot[est]atis plenitudi[n]e absoluentes, te ad p[re]dictam Strigonien[sem] ecc[lesiam] transferim[us] teq[ue] illi || p[re]ficim[us] in ep[iscopu]m et pastorem, curam et admi[n]istrat[i]o[n]em ip[s]ius Strigonien[sis] ecc[lesie] t[ibi] tam in sp[irit]ualib[us] quam in || t[em]poralib[us] plenarie [com]mitte[n]do liberamq[ue] t[ibi] dando lice[n]tiam ad p[re]fatam Strigonien[sem] ecc[lesiam] transeundi. In || eo, qui dat gr[aci]as et largitur p[re]mia [con]fidentes et credentes firmiter ex maturis tuor[um] fructib[us] studior[um], quod || p[re]libata Strigonien[sis] ecc[lesia] per tue dilige[n]tie studium fructuosum deo p[ro]picio regetur, util[ite]r et salubr[ite]r diri | getur. Quare frat[er]nitati tue p[er] ap[osto]lica s[cripta] m[andamu]s, qu[uo]d t[en]us curam et administrac[i]onem p[re]dictas sic dilige[n]ter geras et solici | te p[er]sequaris, quod ipsa Strigonien[sis] ecc[lesia] gubernatori circumspecto et fructuoso administ[ra]tori gaudeat se || [com]missam ac bone fame tue odor ex laudabilib[us] tuis actib[us] latius diffundatur tuq[ue] p[re]ter et[er]ne retribu[t]io[n]is p[re]miu[m] n[ost]re benedict[i]onis augme[n]tum ac ip[s]ius sedis gra[tia]m exinde uberius [con]sequi merearis. Datum || Auinion[e] XV. Kalendas Octobris anno quintodecimo.

Preklad

(Ján biskup atď.) Ctihodnému bratovi Čanadínovi, bývalému jágerskému biskupovi vyvolnému za ostrihomskeho arcibiskupa pozdrav atď. Aby sme vykonávali správu všeobecnej Cirkvi sme boli povolaní z Božej láskavosti, ktorá všetko riadi. Preto na nás doliehajú neustále starosti i ďalšie a ďalšie problémy nás tlačia, aby sme tak pozorne sa snažili zariadiť veci v prospech ktorejkoľvek miestnej cirkvi a tak starostlivo premyslieť, žeby v bdelej ostražitosti jednotlivým cirkvám, v ktorých nie sú pastieri či už jednoducho sa o to postarať a poslať tam niekoho, alebo z odinakiaľ presunúť podľa toho, ako si to vyžadujú požiadavky na osoby, miesta či dobu a dozaista to bude užitočné pre tieto cirkvi. Takže tam pôjde pravý pastier a starostlivý správca, aby samé cirkvi sa radovali z neskorších úspechov za priaznivej pomoci z hora. Pred nedávnou tiež ostrihomská diecéza smrťou blahej pamäti Boleslava, ostrihomskeho arcibiskupa pocítila stratu svojho pastiera, ktorý umrel na jej území. Milovaní synovia, potom čo zvolali všetkých, ktorí chceli i mali a mohli sa zúčastniť na kapitule a tiež po stanovení termínu k voľbe, ako je

zvykom, sa zišli a zdá sa, že v skrutíniu svorne sa zhodli na voľbe bratislavského prepošta Mikuláša za ostrihomského arcibiskupa. Tiež tento prepošt súhlasil so zvolením a osobne sa dostavil k apoštolskému stolcu ako aj právni zástupcovia členov kapituly na úlohu nuncií k tomu v danom prípade určení, čím nás požiadali, aby sme túto voľbu prezentovanému dekrétom láskavo ráčili potvrdiť pri zachovaní všetkých lehot stanovených právom. Nakoniec pravda menovaný Mikuláš z istých dôvodov sa zriekol všetkého právneho nároku, ktorý mu prináležal z voľby akokoľvek na ostrihomskú diecézu a dobrovoľné zrieknutie sa učinil ústne pred našimi milovanými synmi kardinálmi presbytermi, menovite Rajmundom od kostola sv. Euzébia a Imbertom od kostola Dvanástich apoštolov. Títo potom kardináli na základe nášho mandátu toto ústne zrieknutie prijali. Takže nakoniec my sme otcovsky a starostlivo pristúpili k rýchlemu a úspešnému opatreniu postarať sa o ustanovenie takej osoby pre ostrihomskú diecézu, ktorá by vedela, chcela a mohla ju zachovať od škôd a nepriateľov i hájiť jej práva a ktorú sme považovali za schopnú viesť diecézu k rozkvetu. Totiž nik iný v takom prípade nemôže do riešenia záležitosti vstupovať, lebo sme už dávnejšie pred týmto zrieknutím stanovili a platí to pre všetky katedrálne chrámy, že keď sa dozvieme o zrieknutí sa tohto druhu na pôde apoštolského stolca od akýchkoľvek kandidátov na cirkevný úrad a tým ostali by biskupské stolce uprázdnené sme obsadenie týchto stolcov rezervovali osobitne nášmu posúdeniu a určeniu kandidáta. Takže by v prípade, keby niekto či už vedome alebo nevedome sa pokúsil konať proti tomuto rozhodnutiu, bolo by to neplatné. Tak po viacerých vlastných úvahách i poradách s našimi bratmi o takejto osobe sme upriamili svojho ducha na teba, vtedy ešte jágerského biskupa, ktorého Najvyšší ozdobil duchovnou silou i ťa v mnohom obdaroval vo svojej milosti. Dosiaľ si bol v správe jágerskej diecézy na jej úžitok a ináč si si počínal chváľhodne a rozumne v pastoračnej službe tak i budeš viesť a môcť s pomocou božou spravovať ostrihomskú diecézu na jej úžitok a i úspešne riadiť. S úmyslom sa postarať o obsadenie ostrihomského stolca ako i o Pánove stádo na jeho spásu ťa uvoľňujeme po porade s našimi bratmi a z plnosti apoštolskej moci od záväzku, ktorý ťa viaže k jágerskej diecéze, ktorú si dosiaľ viedol a prekladáme ťa do ostrihomskej diecézy ustanovujúc ťa jej biskupom i zverujúc ti starostlivosť a jej správu s plnou mocou tak v duchovných ako i časných veciach s dovolením k nej prejsť. Dóverujeme v tobo, ktorý dáva milosť i udeľuje odmenu pevne veríme, že v zrelosti tvojho úsilia budeš i naďalej v milosti božej starostlivo s úspechom riadiť a s úžitkom pre spásu duší viesť ostrihomskú diecézu. Preto ti týmto apoštolským listom nariaďujeme, aby si starostlivo viedol správu diecézy a s láskou, žeby samotná ostrihomská diecéza mala radosť z tobo, že bola zverená do rúk prezieravému vodcovi a poctivému správcovi a aby tvoja dobrá povest' sa ďaleko šírila o tvojich chváľhodných činoch ako aj by si zaslužil okrem večnej odmeny i preto bojnost' nášho požehnania aj priazne apoštolského stolca. Dané v Avignone na 15. októbrové kalendy v pätnástom roku nášho pontifikátu.

Text privilégia, datovaného 17. septembra 1330, sa nachádza v protokole pápežskej kancelárie a dnes je uložený v tajnom archíve vo Vatikáne. Kópia je v Maďarskom národnom archíve v Budapešti pod DF291546. Jedná sa o menovací dekrét jágerského biskupa Čanadína za ostrihomského arcibiskupa. Nakoľko je to odpis nachádzajúci sa v úradnej knihe, neobsahuje pochopiteľne *per expressum* všetky časti listiny, a to intituláciu a neúplnú salutačnú formulku. Tento menovací dekrét bol publikovaný *in extenso* u Theinera¹ a tiež v novšej edícii ale iba *in registro*.²

¹ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 816, s. 527 – 528.

² ÁLMASI, Tibor – KÓFALVI, Tamás. *Anjou-kori Oklevéltár. XIV. 1330*. Budapest–Szeged, 2004, nr. 520, s. 310.

Čanadín pochádzal zo šľachtickej rodiny z Tileagd (Rumunsko) a mal bratov Vavrinca, Mikuláša a Pongráca, ktorí ešte, kým bol prepoštom v Oradey (Rumunsko), pomreli a on sa stal opatrovníkom ich maloletých synov.³ Stal sa veľkovaradínskym prepoštom v roku 1318.⁴ Zo svojich rodových majetkov financoval a fundoval päť oltárov vo veľkovaradínskej katedrále. Vo filiálnom kostole Panny Márie vo Veľkom Varadíne zriadil šesť kanonických štalumov s prepoštom. V tom čase bol Čanadín i kaplánom dvornej kaplnky kráľa Karola i jeho sekretárom a kancelárom.⁵ V roku 1322 bol zvolený za jágerského biskupa⁶ a konsekrovaný 23. januára 1323 v chráme sv. Ladislava v Timișoara (Rumunsko). Hlavným svätiteľom bol čanádsky biskup Benedikt a spolusvätiteľmi boli győrsky biskup Mikuláš a veľkovaradínsky biskup Ivanko.⁷ Pre dejiny košického biskupstva je pamätný jeho dekrét o zriadení toryského archidiaconátu zo 16. októbra 1323.⁸

Adresa autora:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail:danielb.posta@gmail.com

³ FEJÉR, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tomi IX. Vol. 5., Budae, 1834, s. 437 – 438.

⁴ Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai. 1281 – 1375. Budapest, 1887. (Mon. Vat. Hun. I/1.), s. 28.

⁵ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 709, s. 468.

⁶ SCHMITT, Nicolaus. *Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati*. Pars I. Jaurini: Typ. G.B.Streibig 1763, s. 226.

⁷ MNL DF 209908.

⁸ SEDLÁK, Vincent. *Regesta diplomatica necno nepistolaria Slovaciae*. zv. II., Bratislava: vyd. SAV, 1987, nr. 1060, s. 461.

ČLÁNKY / ARTICLES

Kalich pápeža Pia X. v Bratislave

Alena Piatrová

Chalice of Pope Pius X in Bratislava

V širšom centre Bratislavy sa nachádza jedna pozoruhodná chrámová architektúra, ktorá je vyhľadávaným cieľom najmä zahraničných turistov. Ide o kostol zasvätený sv. Alžbete Uhorskej, postavený v rokoch 1910 až 1913 v štýle budapeštianskej secesie, ktorý pôvodne slúžil ako školská kaplnka susediaceho gymnázia. Obe stavby sú dielom budapeštianskeho architekta Ödöna Lechnera (1845 – 1914). Dekoratívna úprava interiéru a exteriéru sa nesie v štýlovej harmónii, čo je na kostole obzvlášť prít'azlivé. Kostol je obložený drobnými keramickými obkladačkami modrej farby, podľa čoho sa ujal neskorší názov kostola – Modrý kostolík.

Sponzorke kostola, grófke Gabriele Szápáryovej, ktorá sa zaslúžila nielen o samotnú výstavbu kostola, ale aj o jeho vybavenie liturgickými predmetmi, sa podarilo do chrámového inventára získať jeden zvlášť cenný kalich.¹ Ako nositeľka pápežského významenia *Pro ecclesiae meritis* a matka syna, ktorý pracoval na rakúsko-uhorskej ambasáde pri Vatikáne², využila všetky svoje kontakty a diplomatické schopnosti, aby pre nový bratislavský chrám získala dar priamo od pápeža Pia X. (1835 – 1914). V prosebnom liste žiadala pápeža o kalich a zdôvodňovala, že kostol svojimi darmi podporili aj viacerí členovia panovníckeho rodu vrátane samotného cisára a bolo by vhodné, keby v rade „darcov nechýbal ani zástupca Krista a mimoriadny čiteľ našej svätej“.³ Sprostredkovateľ žiadosti, biskup Medard Kohl, grófku písomne informoval, že Svätý Otec si v jeho prítomnosti jej list osobne prečítal a zo žiadosti vyrozumel, že nejde ani tak o hodnotu samotného predmetu, ako o darcu, t.j. mat' v Prešporku dar od Kristovho námestníka. Prostredníctvom biskupa Kohla poslal Pius X. grófke žiadaný kalich, ktorý však nesplnil jej očakávania. Na kalichu totiž chýbal nápis s venovaním, ako si to grófka želala, čo nebolo nič nezvyčajné, naviac grófku prepadla pochybnosť, či pápež kalich osobne požehnal. Akčná grófka Szápáryová sa rozhodla svoju nespokojnosť riešiť prostredníctvom ďalšieho známeho, kardinála Gaetana Bisletiho, pápežovho majordóma. Tento pokus bol úspešný a cirkevný radca rakúsko-uhorského veľvyslanectva vo Vatikáne Ján Csiszárík grófke oznámil: „Jeho Svätosť prosbe vyhovel a namiesto pôvodného kalicha darovala iný, jeho Svätosťou osobne požehnaný!“⁴ Vytúžený dedikačný nápis v latinčine, vyrytý na spodnej strane základne, potvrdzuje, že kalich do Kostola sv. Alžbety v Bratislave daroval v roku 1911 pápež Pius X. O udalosti sa písalo aj na stránkach prešporských novín *Pressburger Zeitung* z 18. decembra 1911.⁵

¹ Okolnosti nadobudnutia kalicha skúmal mons. Jozef Haľko, z jeho výskumu sme čerpali základné historické údaje:

HAEKO, Jozef. *Modrý kostol: Dejiny kostola sv. Alžbety*. Bratislava: Lúč, 2010, 127 s.

² HAEKO, Jozef. *Modrý kostol: Dejiny kostola sv. Alžbety*, s. 67.

³ HAEKO, Jozef. *Modrý kostol: Dejiny kostola sv. Alžbety*, s. 66.

⁴ HAEKO, Jozef. *Modrý kostol: Dejiny kostola sv. Alžbety*, s. 68.

⁵ HAEKO, Jozef. *Modrý kostol: Dejiny kostola sv. Alžbety*, s. 68.

Kalich je najstarším hmotným pápežským darom, ktorý máme doložený na Slovensku, ak si odmyslíme listinné dokumenty. Aj preto mu na výstave *Dary pápežov Slovensku* (SNM-Historické múzeum a Konferencia biskupov Slovenska, Bratislavský hrad, 14. 9. 2022 – 16. 4. 2023) patrí popredné miesto. Kalich svojím umeleckým spracovaním predstavuje prácu mimoriadnej kvality, ktorá je charakteristická pre produkciu francúzskych, španielskych a portugalských zlatníckych dielní. Osobitne filigránová technika navodzujúca dojem čipkárskej výzdoby pôsobí výpravným dojmom a je dokladom bravúrnej práce zlatníckeho majstra. Vizuálne efektná kombinácia striebra a pozláteného striebra kupy s osadenými perličkami radia kalich medzi výtvarne neprehliadnuteľné predmety na výstave. Samotný kalich stojí na osembokej trojstupňovej základni pripomínajúcej stupne ranokresťanských baptistérií. Osem hrán vybiehajúcich z osemuholníkovej základne vytvára akúsi kontúru pozdĺž celej výšky kalicha až po košík kupy. Na prstenci spájajúcom kupu s nodusom, na hrane tesne pod kupou, je vyrytý nápis, ktorý sa pravdepodobne vzťahuje na provenienciu kalicha, no nateraz sa ho nepodarilo dešifrovať. V odbornej literatúre a zachovaných prameňoch prevláda názor, že tento nejasný text v skratkách „Pract /en la /esposicio/ n de 76/y BA/deS/ Eloy/2ºpº“ naznačuje, že kalich mohol byť vyrobený v zlatníckej dielni Sn Eloy v španielskej Valencii pravdepodobne pre nejakú výstavu v roku 1876. Sn Eloy je tiež španielsky prepis mena svätého Elígia, patróna zlatníkov.⁶ Na základe štýlovej analýzy datujeme kalich do druhej polovice 19. storočia.⁷ Domnievame sa, že kalich bol súčasťou kolekcie darov, venovaných pri rôznych príležitostiach pápežovi sv. Piov X. Od neho sa neskôr vďaka diplomácii a vytrvalosti veľkorysej grófky Gabriely Szápáryovej dostal do chrámovej výbavy obľúbeného bratislavského Modrého kostolíka.

Nodus kalicha pápeža Pia X.

⁶ HAEKO, Jozef. *Modrý kostol: Dejiny kostola sv. Alžbety*, s. 66 – 67; ŠTIBRANÁ, Ingrid – PIATROVÁ, Alena. *Ars Liturgica. Zlatníctvo v službách liturgie*. Bratislava: SNM-Historické múzeum, 2010, s. 92.

⁷ Napríklad v diecéznom múzeu v talianskej Cosenze sa nachádza kalich nazývaný ako „pápežský kalich“ s obdobnou filigránovou výzdobou akú vidíme aj na kalichu z Kostola sv. Alžbety v Bratislave. Dostupné na: https://www.museodiocesancosenza.it/dt_gallery/argenti/dsc_4971/

Kalich, druhá polovica 19. storočia

Značené značkou dielne Sn Eloy, Valencia

Striebro, pozlátené striebro, perly; filigrán

v. 28 cm, ø základne 18 cm, ø kupy 9 cm

Nápis na prstenci pod kupou: Pract / en la /esposicio/ n de 76/y BA/deS/ Eloy/2ºpº

Dedikačný nápis zospodu nohy: ECCLESIAE S. ELISABETH HUNG. POZSONYI
AD MCMXI D. D. PIUS X. PONT. MAX.

Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Bratislava – sv. Alžbety

Kalich pápeža Pia X.

Adresa autorky:

PhDr. Alena PIATROVÁ, PhD.

Kurátorka, vedúca Odd. dejín umenia a kultúry

SNM – Historické múzeum

Bratislavský hrad

P.O.Box 13

810 06 Bratislava

email: alena.piatrova@snm.sk

RECENZIE / *REVIEWS*

ŠVEDA, Stanislav. *História farnosti a obce Spišský Štvrtok*. Scepusiana, o.z. Spišský Štvrtok: Viena 2022, 432 s. ISBN 978-80-974366-0-5

Predmetom recenzie je kniha *História farnosti a obce Spišský Štvrtok*, ktorá nám ponúka pohľad do histórie uvedenej farnosti a mesta/obce. Nejde o prvú publikáciu, ktorá sa venuje dejinám Spišského Štvrtku, ale o prvú knihu, ktorá sa pokúsila o systematickejší a hĺbkový archívny výskum danej problematiky. Napokon si aj táto kniha nenárokuje úplne vyčerpať uvedenú tému a dáva príležitosť aj druhým. Je ešte množstvo špecifických aspektov a pohľadov na historické skutočnosti, ktoré je potrebné preskúmať z rôznych uhlov. Monografia predstavuje výber najdôležitejších udalostí o histórii farnosti a obce Spišský Štvrtok ucelenejším spôsobom, čím chce prispieť k uchovaniu duchovného a kultúrneho dedičstva.

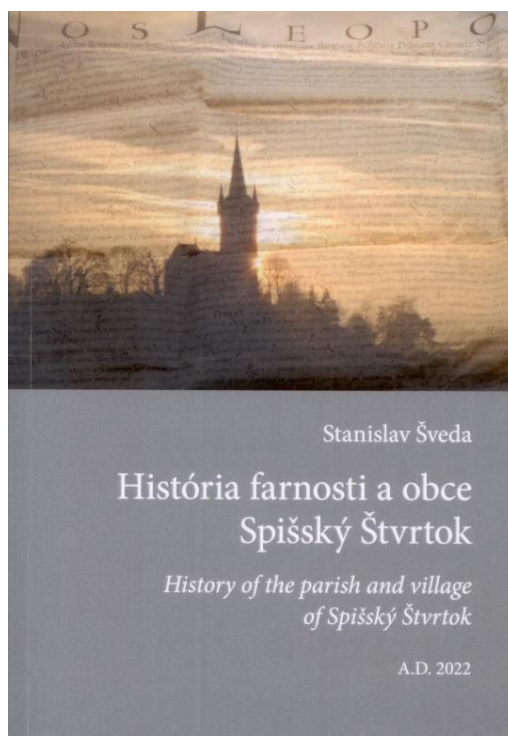
Hlavným cieľom monografie bolo, podľa slov samotného autora, náboženský, kultúrny, sociálny a hospodársky život v Spišskom Štvrtku. Do nového svetla autor vniesol množstvo zaujímavých faktov, ktoré konkrétnejšie poukazujú na skúmanú tému.

Autorom tejto publikácie je ThLic. PaedDr. Ing. Stanislav Šveda, PhD., pochádzajúci zo Spišského Štvrtku, ktorý je nadšencom dejín.

Kniha vyšla v roku 2022. Dejiny Spišského Štvrtku sú zachytené na 432 stranách praktického formátu na čítanie A5. Na prednej strane obálky je pohľad na dominantu obce a farnosti – Kostol sv. Ladislava kráľa s Kaplnkou Nanebovzatia Preblahoslavennej Panny Márie v Spišskom Štvrtku. V pozadí je detail listiny z roku 1668, ktorou Leopold I. potvrdil spišskoštvrtocký konvent minoritov. Na zadnej strane obálky je typárium pečate farnosti Spišského Štvrtka datované po roku 1851. Autor sa takto zaradil medzi tých, ktorí sa doteraz venovali dejinám obce. Medzi nich treba zaradiť Štefana Dunčka a Františka Javorského.

Monografia je rozdelená do deviatich kapitol, chronológie a prílohy. Prvá kapitola predstavuje topografiu Spiša a tiež vývoj osád, ktoré formovali farnosť a obec Spišský Štvrtok od najstarších čias ešte pred jej prvou písomnou zmienkou. Kapitola poukazuje na vznik farnosti a jej postavenie v rámci Spišského prepoštstva. Rímskokatolícky kostol svätého Ladislava v Spišskom Štvrtku patrí medzi najstaršie kostoly na Spiši a vznikol niekedy koncom 12. storočia alebo v prvej polovici 13. storočia na mieste, kde sa konali lokálne trhy. Spišský Štvrtok bol strediskom kopijníckej šľachty, medzi ktorou bola úcta k sv. Ladislavovi mimoriadne rozšírená.

Prvá doložená písomná zmienka o Spišskom Štvrtku je z roku 1263 a pochádza od uhorského kráľa Belu IV. Farnosti Spišského prepoštstva boli organizované do tzv. frater-

nít – bratstiev. Spišský Štvrtek bol súčasťou hlavného *Bratstva 24 kráľovských farárov* (*Fraternitas XXIV parochorum regaliū*), ktorí mali privilegované postavenie. Po vzniku Spišského biskupstva v roku 1776 bola farnosť Spišský Štvrtek postupne začlenená do Levočského dekanátu.

Spišský Štvrtek bol starou trhovou osadou. Jeho názov *Quintoforum* v preklade znamená štvrtkový trh. Takýchto trhovísk bolo na Spiši už v 13. storočí niekoľko. Vynikali špeciálnym trhom: Kežmarok (Käsmarkt – trh na syry); výhodnou polohou: Levoča, Podolíneč, Ľubovňa, Poprad; banskou výrobou: Smolník, Gelnica, Spišská Nová Ves, Krompachy. Asi od polovice 12. storočia sa na Spiš v rôznych vlnách sťahovali nemeckí hostia, ktorí od uhorského kráľa Štefana V. dostali osobitné výsady, najmä za ich vtedajšiu vojenskú podporu a v neposlednom rade pre pozdvihnutie ekonomickej úrovne svojho kráľovstva. V roku 1344 sa titulom „*civitas*“ (mesto) honosilo už 24 spišských obcí, hoci len máloktoré z nich sa vyvinuli na ojazstné mestá. Medzi nimi bol aj Spišský Štvrtek.

V období 14. a 15. stor. bol Spišský Štvrtek na vrchole svojho rozkvetu. Významné postavenie Spišského Štvrťka potvrdzuje fakt, že sa tu schádzali kongregácie *Stolice 10 spišských kopijníkov*. Po roku 1412 sa Spišský Štvrtek dostal na čelo *Provincie 11 spišských miest*, ktoré neboli zálohované Poľsku.

Koncom 15. storočia Spišský Štvrtek už užíva len termín *oppidum* (mestečko). Hoci sa Spišský Štvrtek v roku 1583 spomína v područí panstva Spišského hradu, stále to bola strategická križovatka ciest a naďalej si zachoval svoj primát medzi ostatnými mestami na Spiši v združení *Provincie 11 spišských miest*.

Spišský Štvrtek nebol zahrnutý do zálohu, čo sa odzrkadlilo aj na jeho ďalšom hospodársko-politickom rozvoji. Spišské zálohové mestá sa stali centrom pozornosti od oboch štátov. Panovníci z Poľska i Uhorska významne podporovali zálohované mestá svojimi privilégiami, čím vytvárali lepšie podmienky pre ich celkový rast. Spišský Štvrtek si zachoval svoje osobitné postavenie, ale neskôr stratil svoje staré privilégia a stal sa súčasťou spišského domínia.

V druhej polovici 16. storočia získala na Spiši prevahu umiernená reformácia Lutetrovho smeru, opierajúca sa o augsburskú konfesiu z roku 1530. Vyznávala ju nielen prevažná časť šľachty a mešťanstva, ale aj poddaný ľud. Reformácia v Spišskom Štvrtku začala za pôsobenia posledného katolíckeho farára Blažejca (1519 – 1550), keď si spišskoštvrtokí mešťania okolo roku 1550 ustanovili istého Juraja za pastora vo farnosti. Podrobne o ďalšom vývoji a rekatolizácii poukazujú jednotlivé vizitácie.

Podľa Súpisu kostola v Spišskom Štvrtku z roku 1761 sa uvádza, že minoriti sa už okolo roku 1664 usadili vo farnosti. Gróf František Čáki zveril minoritom na čele s pátrom Jánom Krstiteľom Regianim dňa 4. apríla 1666 Kaplnku Nanebovzatia a určil základinu, z ktorej mohli žiť ako rehoľné spoločenstvo, a tiež si postaviť kláštor. Jeden z konventných bratov mal povinnosť vykonávať aj bohoslužby na Spišskom hrade.

Ďalšie kapitoly poukazujú na situáciu v 19. a 20. storočí v Spišskom Štvrtku. Jednotlivé povstania, prvá svetová vojna, vznik Československej republiky v roku 1918. Neskôr druhá svetová vojna ako pokračovanie prvej svetovej vojny. Násilný nástup socializmu, kedy komunisti prebrali moc v štáte na najbližších viac ako 40 rokov. Likvidácia kláštorov v roku 1950. Po roku 1989 nástup obdobia slobody a demokracie. Dúfajme!

V deviatej kapitole je uvedený stavebno-historický vývoj Kostola sv. Ladislava a jeho mobiliár. A podobne aj kaplnka Nanebovzatia Preblahoslavenej Panny Márie. Predstavené je školstvo, bratstvá a terciári v Spišskom Štvrtku.

Napokon, posledná kapitola ponúka chronologický prehľad najdôležitejších udalostí v Spišskom Štvrtku. Na záver nechýba ani zoznam použitých archívnych a publikovaných prameňov, monografií, štúdií a článkov, v ktorom sa dozvedáme o vedeckom charaktere tejto monografie.

Regionálne dejiny sú dôležité pre poznávanie dejín väčšieho celku. Dejiny Spiša sú častým objektom spracovávaní dejín. Do tohto okruhu patrí aj obec Spišský Štvrtok, ktorá má bohatú a pre dnešný zrýchlený svet možno až zabudnutú históriu. Nezabudnime!

Adresa recenzenta:

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

KRONIKA / CHRONICLE

Výstava – Dary pápežov Slovensku – Doni pontificales pro Slovacia

Alena Piatrová

Slovenské národné múzeum – Historické múzeum v spolupráci s Konferenciou biskupov Slovenska pripravili pri príležitosti prvého výročia apoštolskej cesty pápeža Františka na Slovensku (12. – 15. septembra 2021) výstavu Dary pápežov Slovensku. Záštitu nad výstavou, ktorá sa koná v priestoroch Bratislavského hradu, prevzali pani Zuzana Čaputová, prezidentka Slovenskej republiky a arcibiskup Nicola Girasoli, apoštolský nuncius v Slovenskej republike, ktorý sa slávnostného otvorenia výstavy 14. septembra 2022 aj osobne zúčastnil (obr. 1). Bolo to jedno z prvých verejných vystúpení nového apoštolského nuncia po odovzdaní poverovacích listín prezidentke Slovenska 26. augusta 2022.

Mons. Stanislav Zvolenský, bratislavský arcibiskup a predseda KBS, vo svojom príhovore na vernisáži poukázal na vzťahy medzi Slovenskom a Vatikánom, ktoré boli v dejinách vždy veľmi intenzívne, či už na štátnej, diplomatickej no predovšetkým cirkevnej úrovni. Mimoriadnym spôsobom sa rozvinuli počas celého 20. storočia, najmä po páde železnej opony v roku 1989. Svedčia o tom štyri apoštolské cesty rímskych pápežov na Slovensko. Im však predchádzali ešte dve významné návštevy pápeža v slovenských komunitách, ktoré sa udiali vzhľadom na politickú situáciu mimo územia Slovenska. Obidve návštevy uskutočnil slovanský pápež sv. Ján Pavol II. Prvá sa odohrala na pôde Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 8. novembra 1981. Druhá v Kanade, na území slovenskej gréckokatolíckej eparchie sv. Cyrila a Metoda v Unionville (Toronto) 15. septembra 1984, kde pápež vtedy posvätil novú gréckokatolícku katedrálu financovanú kanadským magnátom slovenského pôvodu Štefanom Boleslavom Romanom (1921 – 1988).

Po páde komunistického režimu sa konečne mohli uskutočniť pápežské návštevy aj na Slovensku. Pápež sv. Ján Pavol II. navštívil Slovensko dokonca trikrát, nezabudnuteľná ostane jeho prvá návšteva, aj keď trvala len niekoľko hodín (22. apríla 1990). Štvrtú apoštolskú návštevu zažilo Slovensko v roku 2021 v osobe pápeža Františka.

Náklonnosť pápežov k danej krajine predstavujú aj dary, venované predstaviteľom štátu, cirkevným inštitúciám, či všeobecne ľudom, s ktorými sa pontifik stretne. Spolu s pápežskými príhovormi adresovanými veriacim a všetkým ľudom dobrej vôle vytvárajú odkaz a duchovné posolstvo, ktoré je nadčasové. No kým slovo pápeža sa šíri tlačou a je ľahko dostupné širokej verejnosti, dary pápežov zostávajú zvyčajne dostupné len obmedzene. Podnetom pre usporiadanie výstavy Dary pápežov Slovensku bolo gesto pani prezidentky Zuzany Čaputovej, ktorá dala Konferencii biskupov Slovenska k dispozícii za účelom prípadnej výstavy dary od pápeža Františka, ktoré ona dostala, či už počas svojej oficiálnej návštevy Vatikánu (14. 12. 2020) alebo pri príležitosti apoštolskej cesty Svätého Otca u nás. Takto sa dary zapožičané z Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky stali jadrom výstavy, ktorá prezentuje zbierku darov, ktoré Slovensku v najnovšej histórii pápeži darovali. Itinerár výstavy predstavuje výber z pápežských darov na Slovensku, počnúc najstarším doloženým darom, ktorým je kalich, dar pápeža Pia X. z roku 1911 pre Kostol sv. Alžbety v Bratislave (podrobnejšie pozri s. 95 – 97).

Expozícia ďalej zahŕňa dary pápežov sv. Jána XXIII. a sv. Pavla VI. z obdobia komunistického režimu, ktorými sú biskupský prsteň venovaný koncilovým otcom pri príležitosti otvorenia Druhého vatikánskeho koncilu (1962 – 1965), či biskupské insígnie sv. Pavla VI., ktoré tento pápež daroval osobne biskupovi umlčanej cirkvi v ČSSR Jánovi Chryzostomovi Korcovi, neskoršiemu kardinálovi (obr. 2 – 4).

Najpočetnejšiu kolekciu tvoria dary z návštev pápežov sv. Jána Pavla II. a Františka, počnúc darmi pre prezidentov a ďalších predstaviteľov štátu, dary venované chrámom – zväčša sú to liturgické predmety, alebo drobné dary rozdávané širokej verejnosti.

Výstava je tiež príležitosťou spoznať súčasnú produkciu umelecko-remeselných dielní Vatikánu a Talianska. Viaceré dary však pochádzajú z Pápežskej dielne a skladu (Magazzino privato del Santo Padre),¹ ako napríklad jednoduchý červený ornát, ktorý mal pápež František oblečený pri liturgickom slávení v Prešove, a ktorý následne nechal ako dar prešovskej archieparchie.

Duchovný odkaz apoštolskej cesty Svätého Otca Františka na Slovensku autori výstavy zakomponovali do inštalácie rohožky a nad ňou sa vznášajúceho bieleho solidea, ktoré pápež František počas audiencií často daruje veriacim (obr. 5): Hlava Cirkvi – zástupca Krista na zemi, ktorý nás učí pokornej službe a poukazuje na naše periférie. Rohožka je fragmentom koberca, ktorý bol použitý počas stretnutia pápeža Františka s rómskou komunitou na sídlisku Luník IX. v Košiciach 14. septembra 2021. Červený koberec, po ktorom pápež kráčal, dali saleziáni, ktorí na sídlisku pastoračne pôsobia, rozstrihať a spracovať ako vzácny spomienkový predmet, na ktorom je napísaná myšlienka, ktorú adresoval Rómom: „Vy ste v srdci Cirkvi.“ Koberec následne saleziáni darovali každej domácnosti na Luníku IX. a blízkym spolupracovníkom v rómskej misii.²

Výstava, ktorá je výsledkom dlhodobej spolupráce Slovenského národného múzea s Rímskokatolíckou cirkvou na Slovensku, sa teší záujmu širokej verejnosti (obr. 6). K dobrej komunikatívnosti výstavy zaiste napomáhajú aj rozšírené popisy k vystaveným dielam a dokumentačné fotografie zachytávajúce udalosť odovzdávania daru, ako aj fotodokumentácia apoštolskej cesty pápeža Františka na Slovensku.

Je to prvá výstava svojho druhu v našom prostredí, ktorej príprava ukázala, že pápežských darov na Slovensku vôbec nie je málo a zaslúžili by si odbornú katalogizáciu a spracovanie. Ide o komornú výstavu čo do počtu vystavených predmetov, avšak každý z vystavených predmet nesie v sebe duchovný odkaz alebo predstavuje významnú historickú udalosť.

Výstavu si môže verejnosť pozrieť v predsále Kaplnky Sedembolestnej Panny Márie na Bratislavskom hrade do 16. apríla 2023.

¹ Začiatkom 20. storočia bola vo Vatikáne zriadená dielňa na reštaurovanie gobelínov, umiestnená na prízemí Apoštolského paláca na nádvorí Sixta V. Dielňa sa vyprofilovala ako pápežský sklad, ktorý slúži na systematizáciu darov, ktoré dostáva Svätý Otec. Personál v sklade má teda na starosti – po konzultácii so Štátnym sekretariátom – prijímanie, usporiadanie a konečné roztriedenie všetkých takýchto darov. Dôležitú úlohu zohráva táto inštitúcia aj pri príprave pápežských ciest: jej úlohou je príprava a zabalenie darov, ktoré potom pápež odovzdáva, od ružencov po medaily pripomínajúce danú apoštolskú cestu, od vzácných kalichov po posvätné rúcha, ktoré potom pápež necháva ako dar na miestach, ktoré navštívil. Ďalšou úlohou tohto skladu a dielne je aj príprava a zhotovenie liturgických rúch pre Svätého Otca.

² Jednu časť koberca dostal aj pápež František na osobitnej audiencii pre Slovákov 30. apríla 2022 počas ďakovnej púte do Vatikánu.

Dary pápežov Slovensku

Výstava pri príležitosti prvého výročia návštevy pápeža Františka na Slovenska

Miesto

SNM – Historické múzeum v Bratislave, Bratislavský hrad, 1. posch.

Dobra trvania

15. 9. 2022 – 16. 4. 2023

Autori výstavy

Alena Piatrová, Ivan Ružička

Kurátorka výstavy

Alena Piatrová

Výtvarno-architektonické riešenie a grafika výstavy

Jozef Turlík a Zuzana Turlíková

Autori fotografií

Peter Brenkus, Miroslav Novotný (Človek a Viera) a fotografi Človek a Viera

Vystavené diela zapožičali

Kancelária prezidenta Slovenskej republiky

Kancelárie predsedu vlády Slovenskej republiky

Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky

Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Bratislava – sv. Alžbety

Rímskokatolícka cirkev, Farnosť sv. Martina, Bratislava

Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Sedembolestnej Panny Márie, Bratislava-Vajnory

Banskobystrické biskupstvo

Gréckokatolícka arcieparchia Prešov

Košické arcibiskupstvo

Nitrianske biskupstvo

Trnavská arcidiecéza

Múzeum Baziliky Sedembolestnej Panny Márie, Šaštín

Kňazský seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach

Konferencia biskupov Slovenska

Kongregácia bratov tešiteľov z Gethseman, Marianka

Pápežské slovenské kolégium sv. Cyrila a Metoda, Rím

Saleziáni dona Bosca, Košice-Lunik IX

Ústredný zväz židovských náboženských obcí na Slovensku

Ján Košiar

Juraj Kováč

Obr. 1 Apoštolský nuncius mons. Nicola Girasoli v sprievode kurátorky Aleny Piatrovej na slávnostnom otvorení výstavy 14. septembra 2022. Foto: Samuel Okkel

Obr. 2 Dary pápežov sv. Jána XXIII. a sv. Pavla VI. z obdobia komunistického režimu sú inštalované v strednej vitríne. Foto: Samuel Okkel

Obr. 3 Biskupský prsteň, okolo 1960. Košické arcibiskupstvo. Foto: Samuel Okkel
Dar pápeža sv. Jána XXIII. (1881 – 1963) košickému biskupstvu pri príležitosti
otvorenia druhého vatikánskeho koncilu³

Obr. 4 Biskupské insígnie: berla, pektorál, prsteň, dve mitry, 2. polovica 50. rokov 20. storočia
Nitrianske biskupstvo, Diecézne múzeum Nitra. Foto: Samuel Okkel
Dar pápeža sv. Pavla VI. Jánovi Chryzostomovi kardinálovi Korcovi (1924 – 2015),
nitrianskemu biskupovi.⁴

³ Na Druhý vatikánsky koncil (1962 – 1965) boli pozvaní zástupcovia všetkých diecéz sveta. Väčšina biskupov a ordinárov z komunistického Československa sa na koncile nemohla zúčastniť osobne, pretože totalitný režim im v tom zabránil. Pápež napriek tomu každému z nich poslal takýto prsteň ako znak osobnej priazne a jednoty s nástupcom sv. Petra. Toto symbolické gesto povzbudilo vo viere kresťanov prenasledovaných za železnou oponou v sovietskom bloku.

⁴ „Toto je naše, čo sme mali v Miláne – to Vám dávame!“ – povedal pápež Pavol VI. tajne vysvätenému biskupovi prenasledovanej Cirkvi v Československu počas súkromnej audiencie vo Vatikáne 8. júla 1969, rok po jeho prepustení z komunistického väzenia. Daroval mu svoje biskupské insígnie. Jezuita Ján Korec bol vysvätený za biskupa v r. 1951, pracoval ako robotník, v r. 1960 bol zatknutý a odsúdený na dvanásť rokov väzenia. Po

Obr. 5 Pohľad do výstavy. Foto: Samuel Okkel

Obr. 6 Výstavu si so záujmom pozrú aj zahraniční návštevníci Bratislavského hradu: Foto: Zuzana Kostková

Adresa autorky:
PhDr. Alena PIATROVÁ, PhD.
Kurátorka, vedúca Odd.
dejín umenia a kultúry
SNM – Historické múzeum
Bratislavský hrad
P.O.Box 13, 810 06 Bratislava
email: alena.piatrova@snm.sk

zmene režimu ho pápež sv. Ján Pavol II. v roku 1990 vymenoval za nitrianskeho diecézneho biskupa a v roku 1991 za kardinála.

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | *REVIEWERS*

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | *REVIEWERS*

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Moyzesova 9, 040 59 Košice

e-mail: peter.borza@upjs.sk

doc. PhD. Jaroslav CORANIČ, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

prof. ThDr. PaedDr. PhD. Jozef JURKO, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jurko@ktfke.sk

doc. Viktor Vasilovič KICHERA, PhD.

Uzhhorod National University

Faculty of History

Universytets'ka St, 14, Uzhhorod,

Zakarpats'ka oblast, Ukrajina, 88000

email: vkichera@ukr.net

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach
Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.lencis@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

prof. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin ŠTRBÁK O.Praem., PhD.
Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: martin.strbak@gmail.com

Mgr. Ladislav VARGA, STL
Pontifical University of St. Thomas Aquinas
Largo Angelicum 1
00184 Rome RM, Italy
email: ladislavjvarga@gmail.com

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tf.jcu.cz

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 11, číslo | Issue 2, rok | Year 2022*

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher:*

© 2022 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok

web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk

email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

DMC, s. r. o., Nové Zámky

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Na prednej obálke:

Kalich, druhá polovica 19. storočia. Dar pápeža sv. Pia X. pre Kostol sv. Alžbety Uhorskej v Bratislave v roku 1911. Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Bratislava – sv. Alžbety.

Na zadnej obálke:

Kalich, druhá polovica 19. storočia. Dar pápeža sv. Pia X. pre Kostol sv. Alžbety Uhorskej v Bratislave v roku 1911; Detail nohy kalicha a filigránovej techniky a detail nápisu na prstenci pod kupou kalicha osadenom vo filigránovom košíku.

Foto: Pavol Breier

ISSN 1338-9572 (Print), **ISSN** 2730-0153 (Online)

Evidenčné číslo: EV 4697/12

IČO vydavateľa: 37 801 279

Dátum vydania periodickej tlače: december 2022